

దాసభారతీ ప్రచురణలు : १७

నారాయణదాస

పంచ శతాబ్ది

[దాసుగారి తెలుగు శతకములు]

కృతికర్త :
మహాకవి

శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాసు

పంపాదకుడు :

శ్రీమాన్ కోగంటి సీతారామాచార్యులు

ప్రచురణ :

రామక్రిష్ణా ఇండస్ట్రీస్ వారి సౌజన్యముతో

మొదటికూర్చు

1000 ప్రతులు

ఆగష్టు, 1976.

వర్య స్వామ్య వంకలితము

ప్రాణిస్తావములు :

ఉపాధ్యాయుల సాధితమై

C/O శ్రీ కుర్రా కుళ్వరరావు

4-2-13, చంద్రమాళినగర్

గుంటూరు-2

వెల్ త్త 5 రూ.

ముద్రణ

శ్రీ వి. రామకృష్ణమూర్తి

మేనేజింగ్ డైరక్టర్

ఎల్క్యూపెన్ ప్రైవేట్ లిమిటెడ్, బ్రాడ్స్‌సెట్ గుంటూరు-2

ముద్రా పక్ష ప్రశ్న

- ఛా। శ్రీ లౌహార్ధ మహాంధ్రదేశమున వాసింజెంది, సాహిత్య కే
లీ లోలత్వమునంది, సాహృదము నోలింబెంచి, వివ్యక్తి నో
భూలంకారత సంఘటించి, సుకవీంద్రానేక కావ్యాళి మా
లా లక్ష్మీకములై చెలెంగెడిని మేల్కురూర సారభ్యముల్
- ఛా। ఆ సారభ్యము రూపమై వెలసెనో ? అ సాహృదమైలై పెన్
మూసంబోసిన మూర్తినై భవమొ ? సాంపుల్ నింపు సాహిత్య కే
లీ సాభాగ్యమొ ? రామచంద్ర కరుణాలీలా విశేషమై ! పే
ర్యాసిన గప్పురపుం బసందు రుచిమత్రాగ్రంభ మేపారెనో ?
- శీ। శ్రీరామ చరణ రాజీవ సద్భుతుడై
పరమ పావనధర్మ ఫక్షి నెఱింగి
పృథు యజ్ఞ శీల పవిత్ర చరిత్రుడై
పుణ్యవాసనల పెంపునఁదనర్చి
కేశవతీర్థ సంకీర్తి శ్రీరామ
ఉచరితముద్రణ ధురంధురతఁదాల్చి
రామనామధ్యాన రసవస్తునోనృత్తి
సకల సజ్జనమైత్రి సంతరించి
- గీ। మహిత సీతాసతీ మనో మధురమూర్తి
రాముడై కృష్ణవెభ వారాముడగుచు
పరిమలద్విష్ట కరూర వంశజాధి
చంద్రముడు రామకృష్ణంమ సాధుశీలి

శ్రీ నారాయణ దాన పంచశతి ముద్రింపించి దాతృత్వ దీ
 షా నై పుణ్యము మెచ్చు కోర్కొనడి శ్రీ కరూర వంశోద్భవన్
 శ్రీనిండాదెదు భోగభాగ్యములతో, జెన్నారు శశ్వత్తు లా
 క్రేణి ప్రాణముగాఁగఁ బోచు హారి మా శ్రీరామకృష్ణాగ్రజిన్

పూర్వ జన్మాలి తమ్మెలై పుణ్యమెలై
 సమల కరూర పరిమళమై తసర్వ
 సుకవి విద్వ త్తులారాధనకు సతమ్ము
 నొప్పుగావుత ధనము పరోపకృతిగఁ

శ్రీమాన్ కోగంటి నీతారామాచార్యులు

శ్రీ

దాస దర్శనము

ప్రపంచమున సారస్వత రేఖ నిత్యమాత్రము నిరంతరమునై పల్లవించుట రసజ్జలోక మెఱునిడికాదు. ఆసారస్వతము బహురూపమయ్యా సంగీత సాహిత్యాత్మకమగుట సర్వ విదితము.

“పంగీత మథ సాహిత్యం సరస్వత్యాన్నపద్మయమ్
ఏక శాపాత మదుర మణ్ణదాసేచనా మృతమ్”

అను నభియుక్తికి సంపూర్ణ లష్యములైనవారు జయదేవ నారాయణ తీర్థ ప్రభృతులు. సామగాన ప్రియుడగు పరమాత్మ సాన్నిధ్యము వారికి లభించినంత సుఖువుగా శ్రీఘ్రముగా నితనులకు లభింపదు. అట్టి వారిని విజ్ఞాన పూర్వులనియు పూర్ణ పురుషులని పెద్దలు వ్యవహారించుట కద్దు. శ్రీమదజ్ఞాడాది భట్ట నారాయణ దాసుగారు మహాపూర్ణ పురుషుడు. కేవల సంగీత సాహిత్యములే కాక కథా గాన నృత్యకవిత్వాది నానా రసవత్సులా నిధానమైన వారగుట పుంభావ సరస్వతియుమటయు నతి శయోక్తి కాదు. శాస్త్ర సంప్రతి వానికన్నింటికి జీవభూతమైనది. అన్నింటికంటె వారి యాదార్యము ఫిర్తక్కి సర్వాత్మగోచరించును. ఆవారి సర్వవిజ్ఞాన విధానమున కీ పంచశతి ఒక విశిష్ట మణి దీపిక.

సాధారణముగా సంస్కృతాంధ కవులు శతకముల నత్యధికముగా నాదవింతురు. ఈ యాదవరణమునకు హేతువులను సెక్కురుపెక్కు విఫములుగా నూహించిపి. కావ్యార్థచనా యోగ్యతకై యిషట్ దైవ ప్రార్థనాత్మకమైన ఒక అభ్యాసమని చాలమంది యభిప్రాయము. అది త్రైసిరా జనరానది. ఈశతకములు మాత్ర మృట్టివికావు. వీని ప్రత్యేకత విలక్షణముగా గోచరించును. నారాయణదాస వ్యక్తిత్వము నెత్తిగిన వారేవ్యరేసను అభ్యాస మాత్రమనలేదు. ఆయన సహజ

పాండిత్య ప్రజ్ఞాపాథవోహేతును. తొలి మలి పద్యములు ఓకే సమయ మన వ్రాయబడినట్టుంటుట ఏది సర్వాపత్యేకతకు పరమో దాహృతి. ఓరి పద్ధతి యొక్కటి సీరమైనది. పద్యముగాని పాటగాని మాటగాని వ్రాసినదానిని మరల మరల జూచి పోచ్చు లాచ్చులను సరిచేయునల వాటులేదు. మహారణ్యభూమి వలెనే, నిమోన్నస్తములతో సహజ ప్రకృతివలెనే పీకవిశ్వము శోభిల్లు చండును, కృతిమత యనునది ఏరికి బాత్రిగా నచ్చనిది. సర్వాపవంచ విషయములు ఏరి బుద్ధికి గోచరించును. సాంప్రదాయికములు ఏరికి నచ్చనిచో నిర్భయముగా నా విషయము నుద్దాటింతురు. సహేతుకముగ నిర్ధారింతురు.

మహాకవులు కొండరు శతక రచనలు చేయుటలో తాత్పర్య మేమియూ యని యూరోచించినచో స్వారబుద్ధికంటెను పరారబుద్ధియే స్వపుమగును. తా మేడై వముయొక్క కృపకు పాత్రులై కలిగిన బాధలను నివారించుకొన్నారో అటి బాధ లెవ్యరికినేని కలిగిన నా స్తుతులచే నాదైవతములు ఆవారి బాధలు తీర్చునుగదా ! లోకమున కుపకరించునన్న మేలియూహాయే ఈ శతకరచనకు కారణము. చూడగా మూడు పంచశతి యిట్టిదేకదా ? తత్పారాయణముచే బుద్ధిపీంసులెందరెందరో మహాకవులగుటు లోకమెరుగునుగదా ! అట్టి మహిమగల శతకసంపుటోయా పంచశతి.

ఇందు సూర్యనారాయణ శతకము మొదటిది. సూర్యనారాయణుడు ప్రత్యక్షదైవము. లోకమునకు ఆరోగ్యప్రదాత.. నారాయణ దాసులో వట్టి నారాయణుడుకొడు. సూర్యనారాయణుడు. ఇన్ని పంచంధములతో ఈశతకము సాగినది.

“ఆరోగ్యం భావ్యరాదిచేత్త శ్రియమిచ్చేద్దుతాశనాత
ప్రయ్యర్య మీశ్యరాదిచేత్త మోతమిచ్చేజ్ఞనార్థనాత

ఆను నభియుక్తికి ప్రకారము సూర్యభగవానుని వలన నారోగ్యము నొందుట మయూరాది మహాకవుల చరిత్రలు తెలుపుచున్నవి.

ఈ మహాకవి కేవలమారోగ్యమేకాక ఆరోగ్యాది మోక్షపర్వంతము సూర్యభగవానునే ఉపసింపవలెనని తన సిద్ధాంతము స్ఫుర్పపతచినారు. సూర్యదేవుని నవరసమార్తిగా చిత్రించుట మాత్రము ఈ మహాకవికే చెల్లినది.

“కమలాశిని విగసింపజేయునెడ కృంగారంబు, హస్యంబు దుర్మ మందేహ తమిప్రమారణమున్న, రౌద్రాధృతో దీవీర పంక్రమ బీభత్స భయానకంబులు లనత్కారుజ్యముం దావకీ నమహాభక్తులయందు, నస్తగిరి పొంతన ఛాంతభావంబు నీ వమరంజేయుదు విత్యనిర్గుణుర్వైహః సూర్యనారాయణః”

ఇది దాసుగారి పదతీ. ఆయనబుద్ధికి అగమ్యములేదు. లోకము నందలి సర్వపదార్థములను మేధావి లోకోత్తరముగా సర్ది యనుభవించ వలెను. ఆమేధ వీరికి వలసిదంతయున్నది.

ఈ మహాకవి సర్వమతసిద్ధాంత సారసర్వస్వగ్రహణ పారీణాత అబ్ధురముగొల్పును.

“పరిగాచోద్రులు విస్మితావముగ. హంసలిపత్తుగా, దార్శకుల పరమాణుస్తుతిగా, బహుప్రకృతిగా, బల్గారు సాంఖ్యుల్ సదాధర మీమాంసకులెల్ల గమ్మగః : బరంధ ముమ్మగా యోగులందురు, నేనో మతినీవే సర్వమని యందున్ సూర్యనారాయణః”

దీనికిమూలము ప్రసిద్ధమైన శ్లోకమున్నది. నేనో మతినీవే సర్వమని యందున్ అమల శ్రీ నారాయణదాసప్రయ్తిత్వము.

దాస నిశ్చయమిది

ఏ దాసుందగు వానికాపదయరానేరా, వాకప్రభీనన మాడిన్నీశులు విల్యాసట్లు వడినెంతో దూరమైపోవు, త్వాప్రాధాంతోరుహచింత నాపథము తప్పవ రేదు పాయంబువే రేదై నన్ భవరోగమూర్ఖుటకు దంత్రీ : సూర్యనారాయణః :

ఐహకాముష్మీక సాఖ్యదాతృత్వము సూర్యభగవానుని ధర్మమనిగడా ఏనిశ్చయము. వారి భక్తితత్వరతకిది పరమ దృష్టాంతము.

“ఊహాపోహాయ శాప్రశోధనములన యత్కుల్ క్రతుస్నానముల్
సోహమ్యంచుచచించుటర్” వృథఱ, సత్క్యాంబున్ దయన్ గల్లియు
శ్శాప్రాంబోప్ర్యున్ భక్తితో భవదుదంచన్నామ సంకీర్తనం
శాపోపేచుక మోక్షస్యుతైటులయ్యో! సూర్యనారాయణా!”

నిరంతర భగవన్నామ సంకీర్తనముకంటె మోక్షమునకు సాధమించుకోకటి లేనేడేవని వారి విశ్వాసమును హుబముఖముల చిత్రించి తెల్పినాను. నవ విధ భక్తులలోనిదగు సంకీర్తనభక్తి మూడు భక్తిగా తాసుస్నేకరింపలేదు. ఈ గ్రంథాప సంహారమును తెలకింపును.

“ఆయంగా సకలశ్రుతిస్మృతి పురాణాద్యుద్ధ సారంబుఱి
ల్యాజు నాక్తి కొలందిచూచి తుండిమై బాధిగైర్చాటి నం
పరిణామాంధరింపఁ జీయుతుకు యుష్మాదృక్తి దప్యస్య మీ
నరలోకంబున లేదు పాయమని యన్నా! సూర్యనారాయణా!

ఇదివారి నిశ్చయము. సకలశ్రుతిస్మృతి పురాణాదులను మధించిన వినూత్న విచిత్ర విశేష విజ్ఞానముతో మధింపగా నవసీతమువోలె వెలువడిన పరమ సిద్ధాంతము భక్తి. ఆభక్తి నవవిధములు గావున సుకీర్తన పరమమోక్షసాధనము.

“మాత్రసాదవ సామగ్రాం భక్తిరేసగరీయసీ” అసయు

“భక్తిరేషైనం గమయుతి, బత్కిషః పురుషః” అనియు

శ్రుతిస్మృతులు చెప్పాచున్నవిగడా! శ్రీమద్భాగవతాదులు ఈ విషయమునే ఉద్ఘాటించుచున్నవి గావున శ్రీదాస భక్తి సిద్ధాంతమున శాస్త్రియము సర్వజన సంసారసంతరణ సదుపాయమనుటలో సందేహములేదు.

ఇస్తే ఇండలి పద్మములగ్ని యు వినూత్న చిత్ర మహావిషయ ప్రతిపాదకములగుటయేగాక సహజసుందరములు నగుట శ్రీదాస ప్రతిభకు

అపాన మృత్తు తీకి పరమ దృష్టాంతములు. అన్ని పద్యములు ప్రథమావానానారణ్యములే గావునను, సరవకొళ్ళము నెత్తివె త్రోక్కుట చేతను ఈగ్రంథ ప్రస్తావన నింతటి విరమింపవలసెను.

ఈక రెండవది మృత్యుంజయము. అనగా నిది నిజమైన మృత్యుంజయమే ! సంజ్ఞ మాత్రముగాదు.

మృత్యుంజయుడు పరమశివుడేగదా ? మరల నామధేయమున శివ పద ఘుటనమేల ? దాసభారతి సిల్వోశేషముగ దౌరలివచ్చనులకు నామనసాప్నదు, — కావున మొదటి మృత్యుంజయ పదము విశేషము. ప్రాణాపాయకరవ్యాధిలో నుండగా శ్రీదాసభారతి పరమశివుని స్తుతించినది. అది మృత్యుంజయమైనది. ఈ శతకమును ఎవ్వరు పతించినను వారెల్ల రపమృత్యుంజేతలగుదురు, కేవల మృత్యుంజయమేకాదు శివముకౌపలయు. కావుననే నామధేయము మృత్యుంజయము. సంబోధన, జగన్నంగాశాత్మకమైన శివనామము సెబాసు !

తొలిపద్యమన సూర్యనారాయణ శతకమునకు వలెనే శ్రీకారాములులేవు. శ్రీకారాదిగా కావ్యప్రారంభము అనునది సామాన్యము. కాని మహార్తి పూర్ణ మగు. హృదయముతో స్వామిసన్నిధికి పరువెత్తు దాసభ క్రికి పరమశివముగా సంబోధించినది.

“ఓనాధ దీనరక్తక మానుగమముగావుమా !” మొదలు నూర పది యగు “శివ శివ మృత్యుంజయ ! భవ భవ భవ పాపదూర భక్తారా !” పరకు ఏకరూపముగా పరమార్తి బంధురముగా ఇష్టదైవస్తుతి విషయకమైన రతి సాగినది. ఇట్లు సాగుట మహాకవి లక్షణము. లోకికములగు కామక్రోధాముల కతీతమైనపుడుగాని ఏవంపిధమహానీషు కునురదు. శాస్త్రమృత్తుతీగల మహాకపులు శాస్త్రియ సంప్రదాయము లెక్కు నిక్షేపింతునో ఈ పద్యమునందు గోచరించును. పూర్వార్థమునందు శివ శివ పదములు నావృత్తము చేయుట. ఈయావు

వృత్తి పేసమాక్షింశ్చతకము. ఇంతకంటె చేయవలసిన స్తుతిలేదనుట. ఈ స్తుతియు పేసమాప్తమెనదనుట. ఇట్టి చమత్కారములు దాన కవితా వాహినిలో కోక్కొల్లు దౌరలివచ్చును.

ఈ మృత్యుంజయము వారి సోదరులకు వ్యాధి సంక్రమింపగా వైద్య లసాధ్వమనగా బంధువులు బీక్కమొగములు పెట్టగా నాడీ సంచలన మపమార్కము పెట్టగా నారాయణదాస మహాభక్తి ఈ శతకామథి సంజీవసీ మహామహిమచే సోదరుని పుస్తరుజీవితుని చేసుకొన్నది. దానానుభూతియటిది.

ఒకపర్యాయము దాసుగారు బందరులో హరిషథ చెప్పటకు వెళ్లినారట! అప్పుడు శ్రీవిశ్వనాథ సత్యనారాయణగౌరిత్తలి నాయనా! మట్టుపట్టినది వానవచ్చిన కథ యెట్లు జరుగునో! అనగా నారాయణ దాసుగారి కథగావున వర్ష ము రాదమ్మా! అన్నారట! వర్ష ములేదు. కథ లోకోత్తరముగా సాగినది. ఈ విషయమును శ్రీసత్యనారాయణగారు వారేచెప్పగా మఱికొందరు పెద్దలతో గలిసి విన్నాను దాసభక్తి మహిమయటిది.

నిషట్టము పవిత్రమగు నాభక్తిభావము ఈ శతకములో రూపుగట్టి ప్రవహించినదనుట సహజోక్తియేగాని మెచ్చుగాదు. ఈ శతకమెల్ల తనఙోడు కవపాటకాదునైన సోదరుని రోగబాధ నివారణకై దాసహృదయము పడెడి ఆరాటము నూరుపద్యములలోను సాక్షాత్కారించును “క్షిర్యాసిద్ధిస్సత్యేభవతి మనాతాం.” అన్ననూక్తి కింతకంటె లత్యమేమి కావలెను? ఇందలి పద్యములన్నియు మారేడు దళములవలెనే భాసించును. ప్రతిపద్యము విస్తృత వ్యాఖ్యానార్థము. వివరణము మొదలిడినచో మూల గ్రంథమునకంటె ద్వాగుణముగా భారమగును. అన్నిపద్యములును శివమూర్తులే! ఏదేననేని హేచ్చులాచ్చులనలేము. అది దాసప్రతిభ.

“ఇది బిరుదు నీదు భక్తుల
పదముత రక్షించినావు శంకరుడవుగా
పదునాల్సు భువనములలో
బిదవడి చాటుదునికన్న బ్రథికించు శివా!”

చిత్రము! భక్తులసు రక్షించుట పరమశిఖుని బిరుదు. అనగా అలంకారము. సేవ్యల కింతకంచై ధర్మమేమున్నది? అలంకారమేము న్నది? దీని పదునాల్సుభువనములలో చాటుశక్తి మాత్రము ఒక్క నారాయణదాస మహాకవికి గలదు. ఇది వినిమయము. రక్షణమొకరి వంతు, దానిని ప్రచారము చేయుట యొకరివంతు వీరిద్దరు ననాథార ణులు. సేవ్యసేవకభావము ఇట్లుండవలెగదా!

చివర కొక్క సత్యమును చెప్పాచున్నారు దాసుగారు.

“సత్యము నీదగురక్షణ
సత్యము నీభక్తులెల్ల సౌభ్యముఁ గొంటల్
సత్యం బీళతకంబవి
సత్యత నాయన్నఁద్రోవ సర్వేళ శివా”

ఈ శతకము సత్యమనగా శతకాను సంధాతలకు మహాఘలము మృత్యుంజయాత్మకము తప్పక సిద్ధించునని పరమ జుషివలెనే పుణ్యమును అందరకును పంచిషెట్టిడి బోదార్యము దాసుగారిది.

మూడవది ముకుందశతకము.

ఈశతకాంభమున సత్యనారాయణ స్తవమున్నది. ప్రతి పద్యమునను నారాయణ శబ్దమున్నది. ముకుటము మాత్రము ముకుందయని. భగవత్త్త్వమేకరూపమైనను మూర్తులు తత్ప్రాతిపాదక మంత్రములు భిన్నములుగావున మూర్తి భేదము నంగికరింప వలెను. తాత్పర్యము సత్యనారాయణ శతకమేయయ్యను కందపద్మాంతమున నాగణము అమకదుగావున మోత్తప్రతిపాదకతాత్ప్రాతిపాదకమగు ముకుంద శబ్దమును సవిశేషణముగా మకుటికరించి తమ తాత్ప్రాతిపాదకమును చేసినారు.

మొదలి శార్దూలముగాక సరిగో నూరు పద్యములు. అందరును తరించుటకీ కందములు వ్రాసినట్లు రచన ఘలమును పరబ్రహ్మసాక్షి కముగా పాతకులకు థారవోసినారు. బిందు పూర్వుక దకారప్రాసతోడి పద్యము చివర కూడ బిందు పూర్వుకద కారముతో నాగుట పద్యమున కోక అందము సెచ్చును. ఇది కేవల శాఖికమే యయ్యును అప్పయత్నమి సిద్ధముగావున వాక్యర్థాపకర్థ కము కాకపోవుట చేతను అధమము మాత్రము కాదు.

ఈ ముకుంచక్తకము కుందప్రసూన గుచ్ఛము వలెనే గుబా లీంచు చున్నది. విరజాజి పొట్లమువలె పరిమళించు చున్నది. ఇందం దెండైనను సుఖింబంచ భక్తియే యుపాయమని మదికి ఏందుగా రోగములకు మాదుగా భక్తిని భావించి తరించిన మహాభక్తియోగి దాసుగారు.

“మందరథరః రారాః గ్రిత
మందారాః రారః పాపమర్థవరాః గో
విందాః రాః నారాయణ
కందకితావంద మూల కంద ముకుందాః”

ఆటలు ఏరగిన బౌలకృష్ణుని బ్రతిమాలుచు విలుచు యశోదాదేవి ఆరటము ఆప్యాయము ఆహోదము ఈపద్యమున నాలుగు వైపుల జూచుచు విలుచుటలు తోచున్నవి.

వారవిలాసమున చిరు తోండనించి కథలో సిరియాభుని వండిన పిమ్మట పరమశివుము విలువుమనగా తల్లి గద్దదనదద్భుముతో “రారాశాంగ్యంశ వారాశి హీమథామ” అని దిక్కులుచూచి పిలిచినది. తత్తుద్వ్యోంజన పాకగంధిలములైన అనయముణో వచ్చినాను. అట్టి పద్మముదుగా గాన్మించు చున్నది. నే సరువడి నాలుగు లఘువులతో పారాయణనే పిలువగా నీకంత సీసపద్యము కావలెనా అని శ్రీనాథుని వెటు కారమాడు చుస్తుట్లున్నది. ఇద్దరు సార్వభోముతే గాన్నన ఒకరి

నొకరు నరసములాడు కొనుట దొసగుగాదు. ఆసార్వాభామునకు మిస లున్నట్లు సేనెఱుగను.

ఈ మహాకవి ప్రాసలను గాని ఉపములను గాని ఉత్సైత్తలను గాని అంకుణ్ణుచో బండ్ల నుండి గ్రుమ్మరించినట్లేగాని మహామేఘుము వర్షించినట్లేగాని వేరుగాదు. ఆసేతు శీతాచలము తిరిగితిరిగి అన్ని సారస్వత ప్రస్త్రియలందును ప్రపథమతంబూల మంకు కొన్నాహారే. పండికిలించి చిత్తమనుట వారెరుగని విడ్య. సహృదయ మైత్రుల యెడల, నిగర్యులు నిరాడంబనులను నగు విద్యాంసుల యెడల వారుచూపెడి అపారగౌరవము అనన్యసామాన్యము, నాన్యతో దర్శనీయమును. ఒకటి రెండు పద్మములకే ప్రాసలందక గ్రుఢ్లు మిటుకరించి ప్రాసలే మార్చుకొనెడి సేటి చాలమంది కవుల కీశతకము పరమాశ్చర్యమును కలిగించుటలో వింతలేను. ఇన్ని ప్రాసలును చమత్కారజనకములై సహృదయ విస్మయమునే గొలుపునుగాని వచ్చినవే వచ్చుచున్నవని అసంతుష్టినీయవు.

అన్ని షద్యముల వెనుకనుండి పురాణగాథలు తొంగిచూచును.
ఉదా,

“ఓందెలిదెర సమ నెదనిదె
పందెషు పీకంటె మొండివాడనురా! గో
విందుండా! నారాయణ!
కందలితానంద మూల కంద ముకుండా!

హృదయమున భగవంతుని బంధించుట యోగులచేత్తనే నదే గాని మానవులకు గాదు. ముకుందుని హృదయమున బంధింతునన్న మాట సంయమిత్వ న్యోతికము. గోవిందుండా! అని సంబోధించుట మరింత విశేషము. ముకుందున కాసంబోధన మిషము.

గోవిందేతి యదాక్షాత్రంద త్కృష్ణాష్టామం దూరవాసినమ్
బుణం ప్రవృద్ధ మిజమే హృదయాన్నాపరస్పతి”

క్రాపడి గోవిందా ! యని పిలిచిన ఆ కేక ముకుందుని చెవులజడి అథమ్మని గావించినదట ! దీనికి తిక్కన “ఊగగరాని అప్ప” అని తెనిగించినాడు. అట్టే ఈ గోవింద పదముకూడ గోళశ్శాభిధేయార్థముల నన్నంటిని ఆవృత్తిచేయుచు అద్భుతార్థము నొసగుచున్నది. స్వామి దర్శన మిచ్చిసను పోల్చుకొనలేక మఱపుచెందుట ప్రక్కతిసహజమైన సత్యము. భగవత్తత్త్వము నెజీగిన వారికందవికినీ ప్రపంచ మనత్యమనియే తెలియునట ! గ్ర్యాసిరాసము భూతదయాభిపృథ్వి వారికి పరమ సమైతములు. ఆయి శ్శైషమంతయు భగవద్గుణసంకీర్తనమునకే ఏని యోగింపజేయవలయునట ! ఇది భాగవతఫర్మను. ఇదిగో !

“పీపాదకమల సేవయు
 పీ పాదాచ్ఛవి తోది సెయ్యమ్ముసితాం
 తాపార భూతదయయును
 దావమందార నాకుదయసేయిగదే :”

దాసబుద్ధియు దాసకవిత్యము నీజాతివి. వారి టోరికచూడుడు ! ఎండైనను మిత్రులకండరకును భగవద్భుత్కేనందింపుమనికాళిందీప్రియుని కోరుచున్నారు. ఈ శతకము వ్రాసి భగవదంకితము చేసి దాస హృదయము పొందిన యానందమునకు మేరలేదట ! ఇది సత్యముః సదా నందమును ఇంటలు వ్రాసి చిట్టచివర

అందఱు దరీయించుటకే
 కందము లాచంప్రవతారకంబుగ మహిలో
 నందెయపుము నారాయణ !
 కందలితానంద మూర్ఖకంద : ముకుంద :

ఇది శర్వ ప్రపంచ సంసార సంతరణ వాంఛ. పరమ హంసలకు మాత్రము చెల్లినది. పీరికడ చెల్లినది.

వీరు ఆంతరంగికనై రాగ్య సంపత్తి కలవారు. ఆ జ్రమ స్వీకారము లేని వరమహంసలని నాతాత్పర్యము. ఈ శతకమ్ముల్ల హృదయములో

చదివిన నీయరము తేల్లి మగును. ప్రతి పద్యము నారాయణ శబ్దం కింతము. మకుటము తవర్ధివివరణము చేయుచున్నది.

ఆనంద కండము నారాయణుడే గదా! ఏగెలిన యానందములు నిత్యములు గావు. అనిత్యములైన వాని ఆనందములుగా వేదాంతులొ ప్పరు. ఇంవున పరమహంస సంస్కరణార్థమగు నారాయణ శబ్దమును పద్యాంతమున నిక్షేపించక పద్యగర్భమున నిమిడ్చినారు. ఇది వారి ఆంతరంగిక నారాయణ పరాయణతను అరతః ధ్వనింపచేయుచున్నది. ఇది కావ్యభాషలో ఒక విధమైన శిల్పరచన.

నాల్గవది వేల్పవంద. ఈ వంద పద్యములును గండజిలల వంటి నీస పద్యములు. ఈ వంద పద్యముల కర్మము తప్పవులాడక చెప్పట ఎంతవారికేని యసాధ్యమే! చెప్పినచో తేలుగు దేశమున వానికి తేలుగులో నికధికోకా లేదు. ఇది నాటు తేలుఁఁ. దీనిని పాత్యగ్రంథముగా కూర్చునచో తేలుగు వారికి చక్కని తేలుగు పటుపడును. కాని ఇట్టి గ్రంథములు నిర్ణయకుల దృష్టి కెక్కువు. కష్టములేనికమ్మని పుస్తకములు విద్యార్థుల మనసుల నాకట్టును గదా! విద్యత్తా సంపాదనము నేడు వెనువెను క్లెనది.

కవి సింహాచల నారసింహుని నూరు పద్యములలో స్తుతించు చున్నాడు. అన్నియు నీసములు. ఉక్క కంబమున నలవోకగా నావిర్భవించినవానికి నీసమున సాక్షాత్కారించుటలో సంశయమేమి? అచ్చమైన తేలుగు వృత్తము నీసము. నాటు తేలుగు భాష. అసలు తేలుగు ద్వాదై మప్పన్న. కవి వెలితిలేని తేలుగు మొలక. సంస్కృతభాషకు మార్గవ మాధుర్యములు లేవని తెగువతో పలికెడి తేలుగు డెందముతోనే ఈశతకము నిడిచినది.

‘యతో వాచో నివర్తంతే’ అన్న ఉపనిషద్వాక్య మందుకోని దృష్టము నదృష్టమునగు పరమాత్మత త్వమును అనిదం పూర్వ ధోర

ణిలో వర్షించినారు. తొలిచదువులే పరమాత్మను తెలియలేక మళ్ళివివాని కండని సీపు నానాటు మాటల కండెదవా! నాటు మాటలతో మనకు ఆప్యుల నరసన్న సందించినాడు.

“వీనులు లేకేన్న వినెను కన్నులు లేక కనెదు” ఇది పరమాత్మ యొక్క సత్తను వర్షించుచు అతీంద్రియములైన సర్వకార్య సమాచారములను వివరించుశుతి. అచ్చముగా తెలుగు మంత్రముగా ఆర్ద్రక్కాలో ఉంచించినారు. దాసనిశ్చయ మెంతనిక్కచ్చియో! పులిపొదుగు పినుకబోననొనట! వామునోటైన చేయి పెట్ట వచ్చునట! మొసళ్ళ డేవుస న్నాసమునకు దిగవచ్చునట! పిచ్చికుక్కాలో నేస్తము చేయవచ్చునట! నేను తప్ప మరేమయ లేదని కూడు కూటములకు మాత్రముచేయాడు కొంచె మాటలు వినరాదట! భగవత్తుంబంధములేని వాని సంబంధము పై కార్యములకంటె దుష్టరముగా వెల్లడించినారు. ఇదివారి పరమ నిశ్చయము. వెనుకటి కవులు కూడ ఈ నిశ్చయమును వెల్లడించినారు. కాన హృదయదఫ్ముముగా ననుభవింపక అందలి మంచి చెడుగుల నాకళింపుజేసి కొనక దాసభారతి వెలువడదు. పరప్రత్యయ నేయబుద్ధి వారికిగాడు సరిగదా వారి శీఘ్రులకు కూడలేదు అంతటి స్వతంత్రి నిశ్చయముగలవాడు. అంతటి నిగర్వ. అంతటి రస్తా న్నాది. అన్నివిధములైన దినుసులు సమ్మేళన కలవాడు ‘నభూతో నభవిష్యతి’ గదా!

దాసచి త్తవుత్తి ఎంతచక్కగా తీర్పబడినదో!

“అక్కటా : యాయా స్తి తక్కువ పోతర

మెక్కువ బ్రాధుకు నాకెట్లువచ్చే ?

సీపవి కాదిద్ది నేఁ గ్రాహ్వనన నల్ని

కొన్న సేగికి మారు కుఠ్ఱుచుపటేఁ

తమగట్టుకొనుఁ ప్రాంతు దాదెచ్చుకొన్నట్టు

కోరి యా చిక్కు తగుఱ్ఱుకొంటేఁ

దివ్యదు సీలూడఁదీసిన తీరున

నే లిట్ పంటఁ గైత్రోషకొంటి
ముదిసియున్ జైధవాచుకన్ వదలకుంటి
బిడెమెదసి తగవరిలాగు ప్రేఇచుంటి
సీగమును వెళ్ళివావినీవేలెట్లు!"
రెంట త్రాగుడు తింటి మెత్తింటు వేఱు !

గదుసు వెళ్లిదనము. గదుసుదనము, వెళ్లిదనము. రెండునున్న వాడే ? కావుననే నీవెట్లేలికొందువయ్యా ! గదుసుదనమును సింహముఖముతో మాన్చి, వెళ్లితనమును మానవ దేహముతో మటు మాయము చేయుమని యభ్యర్థనము. చాల చిత్రముగ భావమును ప్రకటించుట దాన సహజశ క్రి. కంట తడిరాదట ! పొడిపొడిగా నేడ్య చేతకాదట ! వట్టిమాటల బండారముగాదురా బాభూ ! పొడి యేడ్పులు నా చేతగావు. నేను బూటుకములవాడను కాను. ఆర్ద్ర హృదయముతో పరమార్తితోనే నిన్న పలుకుదును. పాడుకొందు ననుట.

మంచి నడవడి లేకపోయినచో భగత్స్మాత్స్మారము కలుగదని ఉపదేశము. ఈ పద్యము ఒక గండరువు. అనుకొన్నట్లు శబ్దములు హత్తుకొని యొదుగుట కవిపురాసుకృతపరీపాకము.

"దండము దండము దండము దండము
దండము వలమురితాల్ప ? నీకు.
జోహారు జోహారు జోహారు జోహారు
జోహారెరచిదింది సూద : నీకు
గొండీలు గొండీలు గొండీలు గొండీలు
గొండీలు కదలి యల్లుండనీకు
కైచాపు కైచాపు కైచాపు కైచాపు
కైచాపనలఁబుట్టుకంటి : నీకు

అలకావరి దీవెంకోల నీకు
 మోదు పోయట్టు చెమ్ముతలాదనీకు
 మజీమతేయు మొక్కలో పెరుమాళ్లు నీకు
 రెంట్రాగురు తిందిమెట్టంటువేల్పు :

ఇందు షదముల పౌనరు క్యము తద్దత్తమైన భావమైన రంతర్యమును స్ఫుర్తము చేయుచున్నది. దాసదృష్టి విశేషమిది. ఎన్ని విధముల పద్యమును మలచి విపచి రుటేచి ! వాయనగునో అన్ని విధముల వ్రాయగల క్రికి దాసశక్తి.

చివరిపద్యములు అచ్చమగుతే త్వమును భక్తినిచాటును. సాంస్కారికములైన పరిస్థితులన్నియు కల్పజంజాటములైనవి. ఇదివటి మాటగాదు. అను భవముతో పండినమాట. ఆపంటకు తరువాత పద్యము సాత్యము. సమత్వబుద్ధి.

“విద్యావివయపంచన్నే పండితే గవి హస్తిని
 కునిచైవ శ్వాపాకేచ పండితాన్మమ దర్శినః”

“సమశ్శ్రాతోచ మిత్రేచ—ఇది పరమవైరాగ్య సంపద. ఈ సంపదకు వైరాగ్యము బీజము. కావున నీ పద్యములు కేవల వాచనికములుగాక అనుభవ పూర్వములనుట కుదురు కొనుచున్నది. ఏరిత త్వము భక్తి ప్రథాన మంటినిగదా! చివరికి వారు శ్రీనారసింహుని కోరెడిచిక్కటే! అది ధ్యానభక్తికాదు. అన్యభక్తి. అదినిజముగా నోక వెళ్లి. అదిలేక ముక్తిలేదు. తన ఆరాధ్యదైవమును పసికందునువలె, స్నేహాతునివలె, సోదరునివలె, తండ్రివలె, దల్లివలె, భర్తునువలె, ప్రభునివలె, ఉపచరించుట. ఉపాసించుట

“నా ముంగిటన వియ్య నాయనా : నీకుసే
 పోయదు నాభాపి పొట్టనిండ
 లాపాలికనరమ్మ నాయనా : నిస్సుమ
 లాకలోముంచి నీకాకమాన్న

వాకుగా ప్రించుము నాయనా : వీమేసు

విమిరి సీబిడలికల్ నెట్లోవై తు

నాచెంత నుండుము నాయనా : యనయము

నన్ను లాగువ నినున్నాచుకొందు

చెల్ల బిధ్యలహాట్ట కూడెల్ల .. పలి నుంతుతోనుంటేవేనాటి నుండి యిట్లు

లామమికనైన నావలుగ్గపానకంబు రెంత త్రానుదు తిండి పెట్టంటువేల్ప.

ఇది నిజమైన కవికిగావలసిన యూర్తి. భాగవతమున నడుగుడున ప్రత్యుత్సుమయ్యాడి భగవద్విషయకరతి. ఇదివీరికి పుట్టుకతో బ్యటినది. ఎరువుకాదు.

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి మాస్యమిలోని యావద్యము గుర్తునకు వచ్చును, పొర్యాపర్యాముతోనిట బనిలేదు. ఏక జాతి ప్రయుక్తమగు భగవదుపచారరూప మనోధర్మమును మాత్రమే మనవిచేయుచున్నాను.

“కరితో బృథము కొంగుతో పుషుక భిక్షపాత్రచేబూసి వం న్నరణం చించకలేమి మైజదయమూగన్, బోషి పెల్లకటన్ నురుగన్ ముమ్మున కుల్లతోతదుముకొంచున్ లచ్చిగేహంబుమందర విఱ్పున భయదీయభిక్షకత కంతంబెష్టః విశ్వేశ్వరా !”

ఎందరెందరో పరమశివుని భావించినారు. ఆ శివమూర్తిని ఆఅదిభిక్షని భైత్వపుత్రుతీకి జాలిపడిన వారెందరు? అంతటి పరమార్తి పూర్ణమగు హృదయమెందఱు కవులకు కలదు? సరిగా ధూర్జటి తిన్నని ముఖుమున జాలిపడినాడు. ఏరు స్వాయముగానే జాలిపడుచున్నారు. దాసకవిత ఉత్తమజాతిది. మహాచ్ఛాబ్ద విశేషణ యోగ్యమనుటకు ఇంతకంటె ఉదాహరణ మేమికావలైనో!

ఉపసంహారములో కవి న్నీ స్తభరత్యము స్వముగుచున్నది. నాటుమాటుతో చెప్పితినయ్యా! నాలోటునెంచవద్దు. నానోరుతెలుగునోరు. ఇంకొకటి నానోటరాదు. వచ్చేనేని సహజముగా

నుండదు. నీ వచ్చుమైన తెలుగు దయ్యామవు.— కాని ఒకటి. నా కేది లెస్సుమో ! వదికాదో నేనెఱుగను. నాయం దేవాసగుండెనో గుణముండెనో నేనెఱుగను. నీవే గ్రహించి నాకు కావలసిన కోరికను ప్రపసాదింపుము. ఎల్లప్పుడు నిన్నిట్లే పాడుకొనుచు నాడు కొనుచు మారేండ్లు హాయిగా బ్రథుకనిమ్ము. ఇది దాస ముగ్గహృదయ లక్ష ఇము. మోత్తము కోరలేదు, కోరనక్కరలేదు. ఇంతకంటే మోత్త మున కథికారి యెవ్వుకు ? అది స్వామికి తెలియదా ! కోరని కోర్కె నెనరుతో నొసంసుమనుటలో నిదిచిత్రము! దాసుగారు సంసారమునక్కె తాప్రతిముము పడినట్లు కన్నింపదు. వారు యోగివై ఖరి భూత ఇవి మ్యాతులు దర్శింపగలవారు. తాను కవియై పుట్టినవాడు గావున తరు వాతి వారికి వలసినంత స్తోత్రసంపదను త్రవ్యియిచ్చినాడు

ఏదవది సత్యాప్రతి శతకము. పద్యసంభ్యా విశేషమును పురు స్కటించుకొని లాత్మణీకవచనము నందుకొని శతకమని వ్యవహారము సిద్ధము. శతకముగాక మతేమగునో యన్న అద్వితీయ దాస ప్రతిభా నైదుమ్యముల కెత్తినమణి ధ్వజము; సమస్యాపూరణము.

చాలమంది యవధానుల నెఱుగుదుము. మహాశుక్రవుల నెఱు గుదుము. ఒక్క సమస్యను పూరించుటకే జన్మమైతినంత పని యగును. ఒకటి రెండు విధములుగా పూరించు నప్పటికే తడియారును. ఇదేమియో కాని ఒకే సమస్యను నూరు విధములుగా పూరించుట మానవసాధ్యమా! నాకు మాత్రమిది ప్రశ్న యే!

ఇట్టి విషయమున ఒక సమస్యను నూరువిధములుగా పూరించి సెబాస్టిని వించుకొను నటి సామర్యము నాయెటిగినంతలో దాసుగారికే యన్నది. తడవు కొనకుండ ఒక్క ప్రాసతో వంద విధములైన విషయములను తెచ్చి పూరించుట. ఆపూరణలన్నియు నందదుకులు గాక రమణీయ ములుగా నుండుట ఎంత అదృష్టము. భారతీచరణ మంజీర రుషంఛారావములేగాని ఇవి పద్యములా అనిపించుట ఎంతసుక్కతమో!

సమస్యాపూరణాత్మకమైనను నీతి బోధకమగుట చిత్తము! కావు ననే దీనిని ప్రత్యేకముగా గాక శతక సంపుటిలో చేర్చుట. ఎన్ని లోకాను భవములు? చమత్కారములెన్ని? సత్యాపకటనములెన్ని? ఆతీరులు గమనింపుట. ప్రాసలవలెనే ఉపమానములు గూడ కుప్పలు తెప్పులుగా ఠౌరలి వచ్చి పకుచుండును.

“బ్రితువన సుంకంబెఱుగక
స్వతంత్రరాజ్యమ్మ సేయ ప్రభువ వలె, వతి
ప్రతపలె పహాజకవి వలెన్
సతతము సంతస మొసంగు సత్యాపతికిన్”

సుంకమాసపడని స్వతంత్రరాజు వలెను, సహజకవి వలెను సత్యాపతికి సంతసమిచ్చునట! ఈ సమస్యలో కృ సతతము అను శబ్దము. ఇది అవ్యాయము. తెలుగున మ్మివత్యాయము వచ్చినది. ఈ సతతశబ్దము త్రికాలార్థ గర్భితము. ఇది సత్యాపతికి సంతసమును గూర్చును. కాలమెట్లు కూర్చును? కాలా భిన్నమైన దైవము కూర్చును. దాసుగారు దేనినైన సహింతురుగాని అసత్యమును సహింపరు. సరిగా తిక్కన్నగారి తీరు కూడ ఇట్టిదే! వీరిరువురు వ్యాసహృదయ మెత్తిగిన వారు.

“నదవడియను మున్నీటిం
గదవంబెట్టింగ నోదకరణిం దగి తా
నాద గూడుననివ సత్యము
గదచిన గుడి మింక నొండు గలదే యరయన—
“సర్వ తీర్థాభిగమనంబు సర్వవేద
సమధిగమము సత్యమ్మతో సమమగావు”

ఇది సోమయాజిసూక్తి. ఆన్నాక్తికి ఈ నూరుపద్యములు వివరణము. అని తాత్పర్యము. సత్యాపతి హృదయము స్వతంత్రప్రభువు వలె నిర్భుకమై, పతిప్రతవలె ధర్మాధారమై, సహజకవితవలె సత్యానంద

మయ్మె యలరానుటులను చక్కగా చిత్రించినాడు. ఈ మువ్విధము
లైన యానందమూలు చిదచిదిశ్వరానంద సహావతములు. దానభారతి
చిత్రముగా మహావిషయములను పాతకహృదయముల హత్తించును.

ఆసత్యవచనును తేలుకాటువలె కన్నించకుండ మిక్కిలి బాధిం
చుటు. ఆ బాధ టీక్కరానిది. అప్పుడు మంత్రమహిమ కావలెను,
అగా ఆసత్యములానువాడు వానితోవన వాటు ఇచ్చవచ్చిన దబ్బర
లాపుచు పోగా అవి తేలు కాటువలె సజ్జనులను బాధించి తీరునుగదా!
అష్టాకుఅసత్యములు విన్ను వాడు నిదానించి యాటోచించవలెను. మంత్ర
శబ్దమునకు దేవతా విషయక వర్ణాత్మక కత్యమేగాక ఆలోచనమన్న
యత్తము నుస్సుచి. ఆలోచించి నిడమెత్తిగిన వానికి మంచి సంతోషమే
కలుగును. దుర్భల్యాడైన వాస్తికి పుండు లేచిన అది క్రమముగా వ్యాపించి ప్రాణాపాయము కలిగించినట్టే అనృతవాక్యము ప్రాణహని కలి
గించి తీరును.—అసత్యము మెల్లగా చోటు చేసికొని క్రమముగా రోగము
వలె వ్యాపించి పుండయి ప్రాణములు తీయుననుట అనుభవ దూరము
కాని విషయము.

కొన్ని లోపములను నిర్భయముగా చాటుడి ధైర్యము దాన
భారతి స్తామ్యై!

“క్రతువు మిష్టపెట్టి రవముల
నతి నిషుణతి ణెనటి హర్షి యాలికి నగలన
మితి మీఱి బెట్టి పొలియిగ
పతతము సంతసముహంగు సత్యవతికిన్”

వీరిహృదయము హింసాత్మకములైన క్రతువులను మెచ్చుదు.
వీరి వాజ్గుయములో పెక్కచోట్ల పీ విషయము ప్రస్తుతము. హింసా
రూపదోషమేగాక, యజ్ఞము మిష్టి సంపాదించి దాన్నికై వినియో
గింపక శార్యకు నగలు చేయించు కొనువాడు ఎన్నడేని సీచముగా
మరణించునట!—అప్పుడు సత్యప్రతికి సంతుసము.

“యతి వేషమ్ముంగై కొని
మతిహానుల చెదరగొట్టి మాటున ధంభుం
దతిభోగముల కృశింపగ” — సత్కృతుతికి నంతనము.

అదికిన బూషణ ప్రభేలు, ఉదికిన మహివోవతి గౌత్మలు; నదీ స్నానాదులు సత్యముతో సమములుగావు. అని ఏం సత్యసన్నిహిత సిద్ధాంతము. మత దంభముతో కావించేడి చక్రాంకితములు; హాము ఎ్యజమున కావించేడి పశుహింసలు సత్యఫలము నీయజాలవు. ఇది ఏరి సిద్ధాంతము.

ఇట్టి క్రమముతో నీ వంద పద్యములు సమస్యా పూర్ణా రూప ముతో శతకమై నీతులను ధర్మములను లోకమున కందించు చున్నవి.

ఇచి పంచళతిలోని విషయము. దాస పంచళతి లోకత త్వమును దై పతత్వమును మానవ మన సత్యమును చక్కగా చిత్రించినది. దాసు గాను చిత్రింపలేని దేవియు లేదని నానమ్మిక. ఎంతటి మహావిషయమున నైన అలవోకగా ప్రస్నాటింపజేయగలరు. ఇది పుంథారతీ స్వరూపము. నానా విధరసవత్స్తులా సర్వస్వ మణి మంజూమ దాసుగాను. ఒకప్రము బ్రహ్మకును సరస్వతికిని ప్రణయ వివాదము పొసగింది. బ్రహ్మ కొంచెముతోందర పడినాడు. సరస్వతి కొంచెముగా గడ్యించినది. ఎవరి ఆత్మ విశ్వాసము వారిది.

‘నాయవి నాల్గు మోములు’ అన్నాడు ‘అవునా’ అని అవహేళ నాభిప్యంజక మందహస మొలికించినది. ‘ఎటు ముద్దిడెమ?’ ఇది బ్రహ్మ ప్రశ్న. ఇప్పటికి బ్రహ్మమాట నెగ్గినట్టే యున్నద. విజయ సూచక మందహసమున చేసినాడు. సరస్వతి యనంత ముఖుయన్న సంగతి ఆసమయమున బ్రహ్మమనస్సున మెదలలేదు. ‘అనంత ముఖున్ ననునెట్లు ముద్దిడంబోయెనో’ వాఁఁ పరిహాసించినది. అప్పడు చతుర్ముఖుడు గితుర్ము

ఖుడైనాను. ఎవ్వరికిని జెప్పొన వీలులేదు. గృహకలహాము, అందును ప్రణయకలహాము. ఉన్నట్టుండి నలువ నారాయణాద్మానైనాడు. సరస్వతి సిగ్గు బరువున తల వంచినది. జితాస్మృయన్నది. ఇది దాసత్వము. ఇది మధుర సరస్వతీ మనస్సువోవర వికసిత పుండరీక మధుర మాధ్విక ప్రపంచము. బ్రహ్మ ప్రపంచములను ఉపాదాన కారణ సామగ్రీ సముల్లా సముటో చిత్రింపగా; మధుర సరస్వతి మనోవార రసభావ ప్రపంచమును సృష్టించి ముగ్గురు మూర్ఖుల విలాసములను చిత్రించినది. ఈ చిత్రణ అపూర్వచిత్రణ. రసవశ్మిల్పనా పరమాదాహారణ భూమి. కవి సహాదయు లక్ష్మిదనే కదా విజ్ఞమించుట.

దాసుగారట్టివారు. దాసభారతి యిట్టిది.

“ప్రాంకులభై వలే లోభ దుద్యమారివ వామః

అన్నట్టుగా నాకు మిగిలిన పనికి నేను బూనితిని. ఎంత నిర్వించితినో? కలనో? నేనెగఱును. వెదల యూదేశమును సంతరించితినన్న సంతోషమేగాని వేరు కాదు. సమగ్ర సందర్శనము చేయలేక పోతినన్న బెఱుకు నాకులేదు. శ్రీవిశ్వనాథ సత్యనారాయణగారే యిట్లన్నారు.

“ఈయథలమ్మునందు. బరమేశ్వరుఁ డెట్లుల నిల్చయుండెనో ఆయథలమ్ము వచ్చి తనయంతన నుండెన ఆదిభట్ట నారాయణాసులో వరీకథా కృత భారతి సర్వశిల్ప విద్యయుతి సంస్కృతాంధ్రముల నూకృతియై పెఱమూర్తులె మతిన్”

అంతవారట్లనగా నేనే మనగలను?

దాసభారతిని పరింతు నందునాఁ మధుర సరస్వతి మాధుర్యము సగంచి మూగవోవనో?

నాయపి నాల్లు మోషు ‘రఘు’; ‘యెటు ముద్దిదె’ దంచు నల్సు ఆ ప్యాయముగా హాసి-పగ,-‘అనుపతముఖన్ నను నెట్లు ముద్దిదం

బోయెరో' అంచు చెల్వనగః 'ముద్దిడెచన్ గను' మంచు రల్వ వా
రాయణ దాసుగాగ—త్రవండు పరస్యతికిన్—నమస్కారుల్

ఇక సెలవు.

ఆది బ్రహ్మా సభ. ఉషః కాలము.

ఆ ప్రదేశము చూచిన గురుతు నాకులేదు. ఏదో చ్ఛిత్తమైన
ఒక అనుభూతి. అటు తమస్సులేదు. దుఃఖము లేదు. అలుపులే దు.
ఆత్మానంద కర్మమైన ఒక సన్నివేశము. దూరదూరముల. నుండి
ఉదాత్మానుదాత్త స్వరీత మనోవారమగు వేదధ్వని వినిపించుచున్నది.
ఆధ్వని తరంగములలో నాయాత్మా మంద పవనాలో విహార సంతుష్ట
కుసుమసుకుమార పరీమళ రేఖలె పరవళించుచున్నది. అది సార-
స్వత మూర్తులు కూడిన ఒక సభ.

ఏదేశమునందేని ఏథాషయందేని విద్రోహాత్మకములైన పరిణా-
మములు ఏర్పడినచో నటి సభ జనుగును. ఆ సభకు సర్వాదాధికారి
యగు బ్రహ్మాయే ఆధ్వయ్యక్కడు. శ్రీవైశ్వంతమున పరమాత్మకు నిత్య
సేవా విశేషముల నిమగ్నులైనవారు సైతము ఆసభకు వత్తురు. అది
ఆసభతీరు. ఈ విషయమంతయు నాకంటె ననుభవముగల పెద్దలు
చెప్పుకొనుచుండగా నేను అచటనే వింటేని. ఆ సభను తప్పక దర్శింప
లెనని యుత్కంత పెరిగినది.

ఎంత నడచినను ఆసభ దగ్గరమైనట్టే యున్నదిగాని దూరముననే
తోచుచున్నది. తేజోవేగముతో తొందరించితిని. ఆసభ తీరు ప్రదే-
శము వద్దకు చేరితిని. నావంటి వారు చాలమంది సభా సందర్భం
సముత్కంతతో వచ్చిచేరిరి. వారందరు ఎన్ని దేశములవారో ! . ఎన్ని
భాషలవారో ! చెప్పలేను.

గంధర్వులు కిన్నరులు కెంపురుషులు మొదలగువారు విచ్చేసి నట్లు రామాయణభారత గంధములలోని వర్ణ నలనుబట్టి వాడి రూపు లనుబట్టి గ్రహించితిని. మందాకిని చామికర తామరస గంధబంధు లోదారములగు కొవ్యవాయువులు నూతనో తేజమును కలిగించినవి. పుణ్యప్రవాహముల స్నానములు చేసినట్టెనది.

అంతలో “పతశ్నమగాయన్నాసే.” మొదలుగా తై తీరీయము నందలి విధానముతో సామానము ప్రారంభమైనది. బుషులు దేవతలు వరుసలుగా వచ్చి సభ గొమచన్నారు. ఈ సభలో శాస్త్రార్థము ప్రారంభమై క్రమముగా కావ్య పరీక్షణమువరకు వచ్చినది. అప్పుడు నారాయణ తీరులవారు, జయదేవులు లీలాషుకులు, పోతన్న, రూపగోన్నామి ప్రభృతులు కొందరొకచో దర్శన మిచ్చినారు. కృష్ణలీలాతరంగిణి గీతగోవింద కావ్యములనుండి గానముచేసిన పిమ్మట తుంబురు నారమలు విచిత్రమైన ప్రశ్న వేసినారు. నొఱమునకు శాస్త్రములు సాధనములా ? భక్తియూ ? అని. అప్పటి వరకు తదేక బుద్ధిగా నుస్స సభ కించిచ్చులితమై సమాధానమునక్కె బ్రహ్మనాలుగు ముఖములవైపు నిశ్చలముగా చూచున్నది.

బ్రహ్మ నాలుగు మూలలు కలయిషాచినాడు.

ఎక్కడనుండియో శంభో యను కేక వినిపించినది. అది మానవమాత్రులైన వారి కంతమునుండి నచ్చేడి ఆర్థితో నిండినకేక. ఆధ్వనియే వాయుతరంగములలో తారాడినదో ఆ వాయుతరంగములు సభలో వ్యాపించిపోవి. ఆగాల్చితాక్షికి పీఠాలు ! మోగినవి. మద్దెలలు ధ్వనించి పోవి. తంబురలు : శ్రుతులు సరచేసికొన్నావి.

అంతలో నొకమూర్తి ప్రత్యక్షమైనాడు. పెద్దమాసాలు. గిరజాల జులపాలజ్ఞత్వ పీనకవాట వత్సము. మాంసల వృషస్కంధము. పీవరాజాను బొహుభుజములు. ఫాలభాగమున కుంకుమబొఱ్ఱు. నడుమునుటు

కాసె. చెంగావి పట్టుపుట్టుము. కాళ్ళ గజ్జియలు. శునుషుమాహనా కారమైం ఒకప్పుత్తికి.

ఆయనయే నారాయణదా సనిపించినది. ఒక యూమమ్మత్త కాలము సంస్కృత భాషలో వారికథామృతమును వర్ణించినదా మహా పురుషమేఘుము. బ్రిఖ్వ్య నాలుగు ముఖములతో నెనిమిది కనులతో మహానందము నభివ్యక్తము చేసినాడు. నారి యాన్నదమ్ములు వచ్చి నారు. ఎప్పటి తాను మహాశుభోరజిలో ప్రాసిన చెప్పిస పంచశతిని వినిపించినా చామహాకవి. ఆసభకు తెలుగుతో నంత పరిచయములేదు. సంస్కృత సమాసముల నానందించి మొచ్చినారు.

ఆపర్మనము దర్శనమే! నేను దార్శనికుడనుగానుగాదా! సంగీతమా! నాట్యమా! వీణావాదనమా! మృదంగనిస్వానమా! కవిత్వమా! శాస్త్రత్త్వ వేత్సులయా! హరికథా రచనమా! ప్రపంచనమా! అచ్ఛమైన సారస్వతమూర్తి దాసుగారు. పనితనమున గలిగిన శిల్పదర్శనముకంకై నీదర్శనము పరమోదా త్తసుందరము.

చిత్రము! మరల వెళ్ళునపుడు వారు జయదేవాది మహా పదకవి సమూహములో నడుచుచున్నారు. నేను 'దాసోవా'మంటిని. 'నారాయణ దాసోవా'మన్నారు వారు. ఒకని మేషము వారునన్ను, నేను వారిని తెప్పవాల్పక చూచికొంటిమి. ఇప్పుడు మింశతకములకు పీతిక ప్రాయు చున్నానంటిని. చినునవ్యాటో దాసదర్శనమైనది గదా అన్నారు. ఇది దాసదర్శనమైనది.

నాయందలి నిర్వ్యజ ప్రేమతో ఆదరముతో ఈపీతికారచనా గారవమును నాకు దక్కించిన శ్రీ క్రూరశ్వరరావు గారికి ఆజన్మంతము కృతజ్ఞుడను. ముద్దాపకులు శ్రీ కర్మాపరపు రామకృష్ణమూర్తిగారు ముద్దాపక్కపశ స్ని కర్మలు.

"సరస్వత్యాస్తక్షేం కవిసహృదాయాఖ్యం విజయతే"

కోగంటి సీతారామాచార్యులు

సూర్యనారాయణ శతకము

మ। ప్రత్యక్షంబుసీవరోక మలరింపం బెంపఁద్రుంపంతఁ
విత్యంబుంబోడఁ గాంచుచుండి యుజనుల్ని త త్తులైయుండఁతో
కత్యంతంబును లేనిదై వముల సూహంబనిన్ని సేవింతురో
స్తుత్యప్రాతవయే మొకోభువనబఃధూ సూర్యనారాయణ॥ 1

మ॥ అరవింద ప్రియసీవదూరముగు నష్టయ్యయైదు ర్థాంతదు!
స్తర మోరాంధతమిప్రమగ్ని మయిభూతప్రాతమా పత్పరం
పరలబోందును సీదుతత్వమెడలిం పన్పర్వమున్నా న్యమో
నరయస్సిన్ని పెచరాచరంబులు మహాత్మా సూర్యనారాయణ॥ 2

ఖ। జారులోపులు విద్రయంగలు కాసల్యాతరోగంబులు
న్యాదక్రూరశిలీముఖ ప్రబల సంతాపంబులున్ మోఘూర
కారావంబులు దిగ్భుమల్ముతేదురూహాల్పీదలుం బూచులు
స్నీరమ్యాతపమందుగల్లు పెటుతండ్రి సూర్యనారాయణ॥ 3

మ। వనఃంబుల్నినువిచ్చిచూడ గలువల్యఁడన్నమంబూడఁజై
ల్యైనిజైకంబులుగూడఁ దెమైరులకున్నే దీగెలల్లాడవే
డ్యైనునానావిధపష్టి సంఫుములు పాడన్నాపను లేవుడనీ
వనురాగఁబును దూర్పునంబోడమెతయ్యా సూర్యనారాయణ॥ 4

మ। నఱునైనంభువిలోనఁజూపి పరిమాణం బెంతయోకల్లుచు
క్షులకుంటాటోనరించి భూమిజలమింకంజేసి ధారాధరం
బులమింటం గలిగించి శూస్యముసకుం బోల్చైరఁగల్పించురా
యెలమిస్సుకర కోళంబహమయా సూర్యనారాయణ॥ 5

మ। ఈమమంగోట్ల ఫిరంగిసుండయవధూతల్పేవుకై వల్యగే
హామజీవృత్తనిదానమాసకలరో గారణ్ణదావాగ్నిచ
క్రమమంధేషాధరాథర ప్రబలవజ్రింబాత్రిమూర్తి స్వరూ
పమయింకెట్టులనిన్నఁచిల్యఁగనప్పాసూర్యసాయణ॥ 6

మ। అవుదాయైత్తమతాబుపోల్చినుదయూస్తాప్రిద్వయిందేరిని
న్నఁవిలోకింపఁగవచ్చుఁదక్కునభమందుంబూడశక్క్యంబుగా
దునివేకింపఁగబాల్యవార్థక ము లెందుంజల్లగానుండియి
ఖ్యఁవినంతాపముఁజేయలేనిదినిజంబోసూర్యసారాయణ॥ 7

మ॥ నిరతంబున్నఁగొందఱజ్జజనులగ్నిచావకంబంచుకొగొం
దఱులోకాయకనేత్రమంచుమజికొంధర్తప్పసౌవర్షుభా
సురగోళంబవికొందఱున్యమజేవంచుంబాపురేపోల్చుచం
దిరిశార్యంధులుదంతినాధువలేదంద్రీసూర్యసారాయణ॥ 8

మ। తొలినంగెద్దియు లేవినీకిరకునందోసౌబువాళ్ళీకరం
బులనావావిధవర్షుయు క్రమగునపోల్చిల్చినివ్విరాకని
ర్షులవిల్లేపితనిత్యకేవలపరిప్రాణంబునీవయ్యని
మృలమాయఁబురుపులంజెలఁగెదబోసూర్యసారాణయణ॥ 9

మ। ఉదయూద్రిన్నఁజూచినంతవెఱనెతోపాశుచీతటువెం
టఁదగుల్చుపతకోదివావిదగుచూనల్చుదుల్నిడత్తై
యెదుగ్నావినిరేయతల్లికడకో హూతూర్పునంబుంపునీ
దుదయన్నఁతరమూగణింపగుణసీంధూమార్యసారాయణ॥ 10

మ। నహాజంజెవ్యర్తైనప్పద్దియునునాశంబంచుసూచింతువీ
వహాహాతూర్పునఁబుట్టివశ్చిమముంనందన్తంబునుంబొరందిప్ర
త్యహామువ్వోకవిచంబనార్థమయినిత్యదైవతావంబున
స్వహావొప్పారియుపేసకఁదవయియన్నఁమార్యసారాయణ॥ 11

క॥ నీవాక్కండవనాదికారణఁచవున్నిమాయసంభూతులో
జీవులజ్ఞావునందుసర్వమటుయోచింపంగవిత్యప్రమో
దావషటిజగంబునందుత్రమచేనత్యంతమునోకము
న్నావింతు రైలివందియునైలియకబ్రామార్యనారాయణా॥

12

మ॥ ఒఒకచోమందతయొక్కచోసమతవేరొక్కంటఁదీష్టత్యమిం
కొకచోనన్నియునుంగ్రమంబుగసదాయొక్కచోగల్పియు
న్నాకటాభావమదృక్షర్పుక్షుగతియుప్రాపించుజ్ఞానంబునీ
యకలంకద్యతిమాడ్కినిజ్ఞగతినయ్యమార్యనారాయణా॥

13

మ॥ కమలాశిన్యోకసింపఁజేయునెకక్కంగారంబుహస్యంబుదు
ర్ధమమందేహాతమిప్రమారణమునవ్రోద్రాద్యుతోద్యోరసం
క్రమభీభత్సతయానకంబులులసత్కారుణ్యముందావీ
నమహాథక్తులయందున స్తగిరిపోంతన్నాంతభావంబునీ
వమరంజేయదునిక్యవిర్గమఁడవైహమార్యనారాయణా॥

14

ఛ॥ నీకంటెన్నాతివేరులేదయినవిన్నేనీవనానావిధ
స్తోకస్తావరజంగమాఖిలజగచోద్యంబుగాబన్నుచు
న్నీకన్నత్వరజ స్తమోగుణములగ్గీర్ధింతువాహికల
నోకంభైల్లమనంబైయైనగతినెంతోమార్యనారాయణా॥

15

మ॥ తరమాసీదగుదివ్యత త్యమిదమిత్థమ్మంచుయోజింపనె
వ్యరికైనన్నాతియూహానేయుకొలఁదిన్నాల్మాఱునందిగ్గమో
నరయన్నమ్మదిదినివిక్కలముసేయన్రాదుగాలోమము
న్నరినిల్పన్వశమ్మట్లార్తజనరజుమార్యనారాయణా॥

16

మ॥ సరవిన్నేఘములందుజంచలతనటత్రంబులన్ దేజము
న్నాతియున్నేడిమిళాతవేదునెదజోయైన్నాపూరమంజందునం

దురపొంజూది[ి]యునే శగోళములయందున్నెక్కువర్జంబుల
దీరథూతయులఁగల్లనీవలనఃగాదేసూర్యనారాయణః॥

17

శ॥ ఏకేషేకయునట్లసంనృతిమదీయేచ్చకృతంబయ్యనా
కాకల్పించెనశోకబిభమననేలామెట్లవేదాంతినీ
వేకార్యంబునుగారణంబషుచువిన్నెవిత్యముంగొల్పినీ
యూకారంబునభుకుండుండుబరమాత్మాసూర్యనారాయణః॥

18

మ॥ మనస్సన్నర్పుణమందుమాత్ర మెతలంపన్నాడవచ్చున్నగం
బునుబిల్మాణుసుము ప్రీదావివెనువై పూతోలిషాన్యకృతి
ననుపర్చున్నఱీచుక్కుచుద్దిమృగతృష్ణావేషరిన్నాయయో
ననమూనీవెనము స్తుసాక్షివిమహాత్మాసూర్యనారాయణః॥

19

మ॥ పరిగాటోద్దులునిన్నభావముగహంపల్పత్తుగాదారికు
ఉపరమాణుస్థితిగాబహుప్రకృతిగాఁబల్మాణుసాంఖ్యల్పదా
దకమీమాఁసకులైల్లఁగర్మగఁబరంధమంబుగాయోగులం
దురునేనోమతినీవెనర్యమవియందుమ్మార్యనారాయణః॥

20

మ॥ పరఁగాణ్ణివులుసుచదింతురథరోర్యప్రక్రమత్యంబుగా
వుయున్నేండియునామరూపములుషాన్యంబంచుమూచించుద్వై
ష్ట్రుదముల్లంట్రుగింటీకొప్పుదగుదంధపోమముఁబోచ్చియు
ద్విత్రాంతాణువరీమృషింబులయిథాత్రిమ్మార్యనారాయణః॥

21

శ॥ నీతకుంకగువాఁదెరూపబిలశాంతినైర్యలశ్శీయుతుం
దోభావింపఃగనర్యభూతసముదోనత్యంతసత్యప్రతుం
దోత్వ్యప్రతిభావింతుందగువదాన్యశ్రేష్ఠుఁదోభావతపూ
తాథిఖ్యండగుదీర్షుజీవియగునన్నా సూర్యనారాయణః॥

22

మ॥ తంపన్యైత్తివితాననిజుగమనందర్పుంబుగావిత్యని
ర్ములసంహర్షువిరీహనిర్ధుజపరబ్రహమ్మాణునీవయ్యని

టులగావించెదవన్ననమ్మకమదెట్టుల్లోచులోకంబుల
న్నయషన్ని తుముకన్నకారణమెదర్మాసూర్యనారాయణా॥

23

మ॥ అనయంబార్తులఁబెంచుఁగ్లావబుకండన్నాయిత్తార్జునః
బున్నగైకోచుపరోపకారమునుసల్పు షైదలంశేవిన
ద్వీసయఁబున్నమపర్మభూతసముఁడోఁదెల్లుఁబు రాసియక
మ్మునుగీ ర్తించుఁదరిఁచుషజ్జనుఁడుబాబూమాసూర్యనారాయణా॥

24

మ॥ దయతోఁబ్రాహులనెల్లునాత్మవలెనఁదర్మించుచుస్సాధునం
చయముంగొల్చుచుమానృతఁబుచుయుష్మత్సాఁదపంకేరుహ
ద్వీయమువిష్టిక్తిలిథ క్తిమైసతతమున్నాయనించుపుష్మాత్ముఁడే
భయమున్నాఁందఁదువీకృపామహిమవస్మాపుసూర్యనారాయణా॥

25

మ॥ సరిగానఁపదగల్లునప్పుడుమహాశ్వాస్యన్నతిఁంద్రోందిప
ల్మైఁసర్వజగంబబద్ధమనినంభాఁంచువేదాంతియ
ధిరకష్టఁబుఱవంతవచ్చు నెడనా ర్తింగుందినఁరఙ్కకై
పరులన్మేఁడువివేకముందోఁలగియప్పాసూర్యనారాయణా॥

26

మ॥ సీకంచెన్నఁఁదిక్కు లేదుపడినాసేరంబులన్నెన్నఁచియా
లోకంబిందుననంజిరంబువిచియేలోపంబురాసీకనన్
వీకీ ర్తింబ్రికటీంచవిమ్ముకఁడువిన్నేనమ్ముకొన్నాఁడనే
వీకుఁచిడ్డఁడనుమ్ముణ్ణాపకముగొంఁఁసూర్యనారాయణా॥

27

మ॥ సీదాసుండగువావికాపదలురానేరావుకప్పబ్రింప
మూపిదిసీకలువిల్మనట్లువడినెంతో దూరమైపోవుత్వ
త్సాఁదాంభోరుహచింతనోపథమువప్పన్నేదుపాయంబువే
రేడైనప్పువరోగమూడ్చుటకుఁదంంద్రీపుసూర్యనారాయణా॥

28

మ॥ అకలంకఁబగుసీమహిమవనత్యంతప్రమోదంబుతో
సకలక్రోత్సమశావహంబుగలనత్సంగీతసాహిత్యథ

వ్యక్తాకర్పనఁజేయదసులకుదీర్ఘయశ్వరోగ్యము
ఎంచటాధీష్టములన్నియుండెలఁగనీరామార్యనారాయణా॥ 29

మ॥ తొఱదౌర్నయవితాదిభోగములివెంతోబిల్యవాభాసము
ల్రలపంగాక్షణథంగురంబులటుమీచెస్తేరదుఃఖకరం
బులటుంచుంచటమూతెత్తింగియునునమౌర్యహంబుతోమానలే
రిలనాబోటులుకెట్టుకొచెదవౌతండ్రిమార్యనారాయణా॥ 30

మ॥ కట్టామూర్ఖుడుదామసుండదురహంకారుఁడనజ్ఞండనే
విట్టులైచుననఁబిడ్గ్రుష్టిపశువ లైద్రావినాదెంబుగ
నైట్రుంజాలక దేహయూత్రగొనుచుంటినోర్మాళోకంబుల
నైట్రుల్లాముచునెట్లుప్రోచెదవౌతండ్రిమార్యనారాయణా॥ 31

మ॥ బండ్రాతినగుగింపఁజాలెదుఘనధ్వనంబుతోభాస్కర
పుండ్రాంచన్యుఖపద్మసీదుయకమున్మాల్పరకీర్తించున
వ్యైండ్రంబోకఫమంటనీకరుణన్వైష్టించిరక్షించుమో
తండ్రీసంక్రితలోకటాంధవమహాత్మామార్యనారాయణా॥ 32

మ॥ అయియోనవయథకీనామదిదృథంబైనిల్వకుంటన్నదా
మెయికింగొంచెముబాధగల్లునపుడిమైముర్త్యాశైషజ్యము
న్యయమూధాత్ముడనైకొనస్వలపెవావ్యానీపుగాకెవ్వుడా
రయ్యవైద్యండుభవాధిమాన్ముటకునోరామార్యనారాయణా॥ 33

మ॥ అవురాసర్వచరాచరేశుడవువిత్యానందతేణోమయుం
డవుకారుణ్యపయోదివంచునిమవేశ్చన్నమ్యుకొన్నాడన
స్నేహిలోకింపుముచల్లగాభయనులనోపోదోయనీకన్నది
కెచ్చవయన్నారుమొత్తాలకించుటకుడండ్రిమార్యనారాయణా॥ 34

ట॥ నాభీతిదౌలఁగించివక్కుననునన్నవ్యించినావదీరా
సీతక్తావనచాతురింబోగదఁగానేనెంతవఁడన్నతీ

లోభం వంగదుమాధుఁడన్నపలుఁదన్నోకే శపద్మపతీ
సిథృత్యం తనునన్ను సేమజకుఁఁం ట్రైసార్యనారాయణా॥

35

మ। వర్షంబున్నవనియకాకసముసన్వేషంబుగావారిదో
ట్రైసాబుఁఁలిగిఁజెదేలసిబుల్బుట్రైవిధానంగలున్
హర్షంబుఁఁజెదేప్రాణుతెఁడెబుఁద్వరప్రణించుమాతంట్రైప్ర
హృష్టిప్రాప్తవియమానకరుణాధ్యసార్యనారాయణా॥

36

మ॥ నెతిసీలీలుకున్నె కమ స్తజుముల్నీ లోనఁగల్పించుచు
స్వరిగావేవముఁబున్నప్రాజలకున్నర్యముందెఱ్పుచు
నృతీకూటస్ఫుఁడ్వైనసుదుపదపద్మంబుల్మిదిన్నొల్పున
నురితంటీపయిసంటసీకుట్రితబంధుమార్యనారాయణా॥

37

మ। జలమందజ్ఞతచే జొరాబదిక్రమన్నానున్నచీమన్నప
నృబుణ్ణొద్దున్నై చినందిరుగనాపంబ్దియుఁంజేరున
ట్లిదుప్సార్యములుఁమమ్మనమనీవెంతోదయ్యనేల్చిన
నృకిరానల్చెదనేరముల్మిత్యునప్పామార్యనారాయణా॥

38

మ॥ కలలోసీతగుదప్పనఁచిదిమహాకారుణ్యముంజూపీనా॥
కలరస్సుదుఁపసాచమిచ్చితివియూహాతావిరూఢిన్పవ
ద్విలసఫ్పుఁక్తిమహాత్మమిన్నగుఁసుర్యొన్నాసవుల్మిమ్మన
శ్లోమిన్నాయైడదివ్యశిక్తివిదుతఁట్రైసార్యనారాయణా॥

39

ఖ॥ సీరంబెవతయుఁలేవియస్సుధుకుఁమన్నిఁక్షుబ్దమైప్రాణీసు
చారంబేమియుఁగానబాకమఱిస్సారంబునోచోటవాః
హృదంబబ్మహాత్మాత్మజ తులుముదంబుంజూపుచందాననీ
కారుణ్యముననార్తులందెదుఁపేద్వుమ్మార్యనారాయణా॥

40

మ॥ యుక్తాయుక్తమెత్తింగియున్నివ్యహాతులెన్నోమార్లుబోదించివన
నక్తంబుందివమున్నతామమలకున్నంతాపముంభోందియు

నृత्कीर्तिस్వजియండుచుండియునుమాసంజాలదుస్వంగమ
వక్తిన్నప్పుకవై వఁత్రోప్రతితరజేసూర్యసారాయణా॥ 41

మ॥ పెనుకొండండలక్రించుబెట్టుకొనియుల్లిష్ట్రోలకై దేవులూ
దునటుల్లామకచి త్రస్తమ్ముః నెష్టున్నామకొన్నట్టేవి
మ్మనజస్మాత్రితసత్కుపస్పాసః బంధుల్లానియురోగ్యమి
మ్మవినేషు ర్ఘృతిషక్కులవ్వఁఁనేలామూర్ఖుశారాయణా॥ 42

మ॥ శిష్టాచారముసల్పుఁఁముతీదు శేషపుల్లిష్ట్రోడ్జాలబర్
వషంటొందియు సీఁదాట్లుములదేఁఁఁబుంగముప్పుఁఁవే
నిష్టంబుండియు దెన్నెఁఁఁతీఁఁగియునుదుర్వుత్తిన్వుదిన్నావనేఁ
గప్పుత్తుఁఁనుగాఁఁదెఱ్లునువింకమ్మార్ఘుశారాయణా॥ 43

మ॥ పరిగానీదగుభక్కుఁఁజేఁఁయథేచ్చన్నాప్యథోగంబుల
విరకాలంబునుఫించికాశ్వరుఁఁయుక్కుఁఁగాంచియుబ్రంబుగ
సురవైదానణిమూడివై తపములన్నప్పుఁఁయుపిమ్మట
న్నురిసీలోఁఁపలయంబుఁఁజెఁఁదఁగలఁడన్నామూర్యసారాయణా॥ 44

మ॥ సకలభ్యానముగల్లుఁఁజేయుగలయుచార్యందునీకంతెవే
రిఁకలేఁదంచుభవత్పువాఁబుజములన్నాల్త్పురమందుంచిన
మ్మకతోదంభజియాఁచుదానులకునిమ్మిపర్వవేలోరుశా
ప్ర్యకశానైపుణిలోకంద్వుతముఁఁజెఁఁదమ్మార్యసారాయణా॥ 45

మ॥ ధరణిన్నపదభక్కియందలిమహ త్తుంపిట్టిదంచెల్లపా
మరకోటిందెలువంగనిన్వరములంప్రార్థించితినానియ
ద్రిరసీదానునికై హికార్థముటప్రీతిస్సువైవెఱుథం
భరమునగ్గుత్రిషుపుష్టముల్లనుపునప్పామూర్యసారాయణా॥ 46

మ॥ తనదంగాభువనై కముడుఁఁధూఁఁతచ్చాస్యదనం
బునకై కాదుత్రిలోకరాజ్యవిథవంబుంబోఁదఁగాగాదుశా

ప్రథమిరూఢప్రతిభావి శేషమగుసత్యునోకాదక్కటా
వినుసత్యంబుగఁజాదకేడైదనుదంగ్రీమార్యానారాయణా॥

47

మ॥ అరయన్నానుషజ్ఞమందుగలదుఃఖాగ్నింగదున్నేపెకు
నృరిగానై హికభోగాంచయమనాజ్యంబట్టులోటన్నవ
త్కురుణావృష్టిమామకీనభవసంతాపగబుజ్ఞల్లార్థిన
న్వరగాఁట్రోవమునీకుమ్రొక్కెదనుదేవమార్యానారాయణా॥

48

మ॥ అవవిన్నానవజన్మమండుగలసౌఖ్యంబెన్నఁగానెల్లుతో
కవిధానంగదుసన్నమోదుదకుదుఃఖాపెత్తు- వోనేటిపొ
ర్లువలెన్నావునమామకానుతవమాలోచించిపంసారవా
ర్థివదిన్నఁటెదసీక్కపాతరణిచేశ్రీమార్యానారాయణా॥

49

మ॥ ధనమారాదురురాళపోదుపరత త్వ్యజ్ఞానమాలేదుయో
వనమావిత్యముకాదువార్ధకమునన్వమాజీయోఁజేదుజీ
వనమాయైన్నఁగఁబాదుదుఃఖములకుంబిల్మాషట్టుల్లావున
వ్యినునేగొఱ్ఱనిఁకేలవాదుదయుగస్సిమార్యానారాయణా॥

50

మ॥ తనరంగఁబెంగ్గార్జుభావమునమద్వాల్యంబువోవవ్యమా
తనమోయోవనసన్నిపాతదశచేతప్రాంతచిత్తండనై
తినయా రేవయసిప్పుమున్నమరనెంతేబుద్ధియన్నట్టుట
క్కునుగన్నఱ్ఱచిఁకేమినేవగుదునోక్కమార్యానారాయణా॥

51

మ॥ ఆపురాగఁంగశిలోనేదించుదలపోయన్నేంతుకల్లెక్కునే
యువిధిందప్పుయవట్టుచుంద్రుకఁనవనోన్వేన్వ్యంబువిత్రాంతులై
యవవింబంచితమానులోజములమాయాకల్పితంబైనయా
భవమఁదెట్టుపివేకమబ్బఁగలదబ్బమార్యానాయణా॥

52

మ॥ నీవేదిక్కావినచ్ఛిసర్వమునకుస్సుపై భరఁబుంచియే
క్రోవప్రేవునెఱంగఁటోకజగమఁదున్ గ్రుమ్మణంబూనిత్వ

తేసవావైథవమిట్లిదంబు బ్రజకున్నెల్పంగయత్తించున
స్నువెట్లేషులచ్చిప్రోచెడవౌతంద్రీమార్ధునారాయణ॥

53

శ॥ ఇమ్మాద్మిన్పవదీయనామసథ గ్రోలింపన్పదాతుచ్ఛభో
గమ్ముంజిత్తముగోరుమోదకమువేద్ఘ నేప్పశ్యానంబథ
దమ్ముందబ్బుఃమెక్క నేసునటుల్దాత్రింథళ్లైనై జథ
ర్షైబునాముపనేరశక్కచు మహాత్మామార్ధునారాయణ॥

54

శ॥ ఉత్సాహంబునఁదావకీనయకమొంతోలోకులుప్పొంగను
ద్వయత్పంగీతకవిత్యవై థవము చేతంజాటుగామూవితి
స్నాత్పర్యంబుదొలంగియొల్లిప్రజనన్నన్నన్నించునటీవుబ
ల్యాత్పర్యంబునఁప్రోచుచుండునదియప్పామార్ధునారాయణ॥

55

మ॥ గుణిగానిన్పజియంపకెందుకిటులఁగొంతెమ్మకోర్చుల్చుతు
న్నజీదుశ్శింతలువేనిపోవియనుమానంబుల్చుథాచేషుల
దీరనావశ్యమగాకమొంతయనుమచ్చిత్తంబుగల్పించెది
న్పరిగానీయేడదీవిప్రదిప్పమిక్కనైనమార్ధునారాయణ॥

56

మ॥ సమతన్నోకులకెల్లభూతదయయున్పక్యంబుబోధించుచు
ప్రమణస్నీదగుకీర్తిర్థార్గగానప్రోధిచేణాటుచు
ప్ర్పమదంబోప్పఁబుంగనావిముఖుప్యార్తించుచుప్ర్పహ్మాచ
ర్యమునేనల్పైదనాటుదోరువదుమన్నామార్ధునారాయణ॥

57

శ॥ కొన్నత్యంబెదవౌదసీవిమలదివ్యాకారముంజూవినా
కెన్నండివతయుంబోసంగిమతేనాయిషుంబులఁదీర్చుదో
చిన్నప్పేవినునమ్మకొంబీనికసీచిత్తంబునాథాగ్యమో
యన్నావేయుంమిన్నుకోకములకన్నామార్ధునారాయణ॥

58

మ॥ తథిరాయైన్నిపిధాలఁజూచిననునీపాదంబుదక్కప్యమి
య్యాలలోజింత్యముకొదటంచేఱుగుటోకెంతెప్పథాయానము

నృతమోసంబు దురండకోకముదు దిస్మావించు కౌతావను
బలకాసింతురునన్ను బోధజషాలబో సూర్యసారాయణ॥

59

శా. విష్ణుపట్టము చెల్లి బోదకటయా నిర్వగ్యాచిత్తమునం
దష్టార్ఘములో నవండిపయి తెంతో నృత్యమైచ్ఛింబుల
మృష్టాప్రేమయు శూభ్రమైప్రములు నెండుజూపుకుండప్రము
విష్ణువ్యక్తతః బొందరాదుగద తంద్రీ సూర్యసారాయణ॥

60

మ॥ ప్రతిపాదంబు ప్రమాదయుక్తమయి యైప్పటన్ను జ్ఞానము
యుతమోచున్ క్షణటంగురంబయిమతెంతో బల్యాభాసమో;
ప్రతితున్నమైవృథా ప్రయాసమునస్వప్ను ప్రాయసంసారభో
గతతిన్నానగలే నెత్తింగియు శూభాంగా సూర్యసారాయణ॥

61

మ॥ అలరంగాజగమెల్లి వెట్టియైకదాయా వెట్టికిన్యేచిదా
లిలలో నెవ్వనిపిచ్చి వాపికిముదంబే తేవియున్నాదము
జ్యోల మైనంగదుహావిసల్పు మతీశాంతిం బైనీధ్యానము
న్నలితో కోపకృతింబొనర్పు నిషమన్ను సూర్యసారాయణ॥

62

శా. భూతాదర్శమువంటి మాయయైద సంహరైక జీవందుప్ర
స్పీతం బైనప్రవృత్తి చేదనుజగచ్చి త్రంబుగాజూ చిమో
హాత్క్రాంతురునైని వృత్తి మెయిస్యేయా త్రైతభావంబునం
ప్రీతింగాంచునటంచు నెంచెదను దంద్రీ సూర్యసారాయణ॥

63

శా॥ వేదాంతంబునకున్ని జానుభువముర్వింణాల దూరంబురిః
ఫేదాదైవత మదేదయిట్లులభ వాగ్నింగుందు నేనేదయా
ఫేదజ్ఞానము దేహమున్న వఱకుభీదించెడున్న న్నవిం
కేదారిన్నుఁ వెట్టిజాతెదవు తంద్రీ సూర్యసారాయణ॥

64

శా. త్వద్దివ్యాంమీరో జతక్తియదఁదప్నన్నర్వ వేదంబుల
ష్వాద్ధల్యా త్రిగ్రసిచి నంజనురుకున్నఁదా నెణాంగండపో

యద్దంబిందు నిదక్కగన్నఁగ వస్త్యేయా కారముంజాచు తె!
తె ద్వైశంబున్నైన నారయఁగు దంప్రీ సూర్యనారాయణా॥

65

మ॥ కనుచుండున్న అదుఃఖరూపముల జ్ఞాగ్రత్ప్రవ్పు కాలంబులా
వ్యవలేదెమ్యైదియున్న పుష్టిధన కొంతాలగ్ని చిత్తండుకా!
వివినుంగొల్పు మహాత్ముఁదీ జగములన్ని త్యంబు వీషించియు!
న్నునమందందదిఁ కెవికారములనైన నూర్యనారాయణా॥

66

మ॥ పనినాసింపకయే మహాత్ముఁతు మనోవాక్మాయ కర్మంబుల!
న్నును సేవించుచుకునో యచికిన్ని త్యంబుఁగామాదిశ!
త్రునికాయఁ బెచయోనువెండియునుసీరూపంబుగాలోకమే
ల్ల విరూపించుఁమ్రోదకారియయీలన్ సూర్యనారాయణా॥

67

మ॥ జగమండిల్లక్రియల్ని జంబుగభవత్సుగకల్పమూలంబుల
మ్ముఁగడున్నాథిగనమ్ముభాగవతుఁడెందునేదమోదంబులం
రగులాటోవకసాక్షిమాత్రుఁడయయానందించునీభక్తిక
న్నగడింపన్నవవర్ధితారకమెదన్నాసూర్యనారాయణా॥

68

శ॥ దీపంబెట్టిరులన్న్యరూపముగనెంతేఁ బ్రహ్మజ్యులింపించునో
నీవైభక్తియటుల్నాదాత్మమయమున్నేఁ జీయుఁగామాదులన
హాపద్మార్థిపవిత్యతుఁప్రీకయినీధ్యానంబుదక్కన్యమ
ర్మోపాయంబినుమంతయంబనికిరాదోసూర్యనారాయణా॥

69

మ॥ సరిగావేదములెల్లరువ్యయనుఁ ప్రాంబుల్లదున్నోలియు
సురుభోదల్వియున్నికానుభవమునేన్నేదించియున్నర్థుఁడె
మైషుఁగున్నదగునిత్యతత్యమహాయేండన్ననంజాయనే
ధరనెందైననుగ్రుడ్గుబాబపరమాత్మాసూర్యనారాయణా॥

70

శ॥ సాకుంబిహృకభేదమంచజగమున్లంచుఁబ్రాల్మాలిపే
రాకంటంబడిభిక్షమెత్తుకొనుసాహంకారికిన్నైక్షమె

భోక్షంబుగవ్యసమాత్రమలగుంటులైట్టివర్లీ ఉచసీ
యూకందంచినటియ్యమబ్బుపెటులబోసూర్యనారాయణా॥

71

శ॥ ఊహాపోహాలూ స్తోఽధనములుస్యర్థిల్మతుస్మానము
లోహామ్మంచుపచించుటల్మాతలుసత్యంబుందయనల్మా
త్యాహంబోప్పగత క్తితోతవదురంచన్నమసంకీర్తనం
బాహానేయకమోక్షమబ్బుపెటులయ్యమార్యనారాయణా॥

72

ఛ॥ ఏలావేయివిధాలయుక్తులిటులీపీలోకజాలంబుల
స్లీలంబన్నముబోచుచుండుముచుక్క గ్రిడించుచున్నమటం
బోలిస్నమ్మిత్వదీయపాదభజనంబోక్కిర్మంతయున్నానన్న
బాలమ్మంచిననీళ్ళముంచినసరేనాసూర్యనారాయణా॥

73

మ॥ ఒకవేళందనలోనలేనిజగమెంతోలీలక్కువన్నిమా
మకమోడందమవస్తుల్లిబిచుచుంబల్లాఱుపేరోక్కువే
శకునిశ్చింతతనుండునీపునుమత్తాలాఃప్రపంచంబుఁద
ప్పకనీయందెతలంచియుందలఁపవప్పాసూర్యనారాయణా॥

74

మ॥ ధరణింజీకటివేళదవ్యవేయగుఁదర్మిచుకందోయికి
నృతీయేవస్తువులైనదోచనటువిన్ ధ్యానించునవ్యానిక
దీరయాలోకవికారముల్మాదిరవంతేనింగన్ ప్రాపుగ
యరయంగాదనజీవితంబునమహాత్మాసూర్యనారాయణా॥

75

మ॥ అమరవ్యంగరునుండిదానిదగుచాయస్వేరునేయంగశ
క్యముకానట్లిరవిజ్ఞగంబెడపరాదయ్యారెవిన్నుందిచ
క్రమునంగోణమురీతినారయఁగసీత్తోరోక్యమేషారినా
శమునీయఁదునఁజెందుచుండుఁబరమేళాసూర్యనారాయణా॥

76

మ॥ ప్రీరతన్నాప్త్యికథక్తిమాద్మమాపవిస్మేవిఃపఁగాలేనియా
వరుఁదెంతోజదుఁడైనశాప్త్రిచబుఁడైనన్నేదుకార్పుఁబహా

ధర్మహింపగ్ గ్రుడ్డిక నైరచిస్ న్మాసికొన్నవే
చరితార్థం విషువుంతయుంగలుగదీశాస్మార్యసారాయణా॥

77

మ॥ అకటానీపయథ కీయేభవహరంబంచున్నదున్నాధిసే
యకమచ్చి త్తము దేశావకదురూహో దైవతతత్త్వంబుభూ
వికతోదంబలుమాత్తెఱుంగుటకుయత్త్వంచున్మశీశ క్రీతే
మికిశోర్యంబుస్వభావసేదుమనుజుమ్ముస్మార్యసారాయణా॥

78

మ॥ జగతింగల్లునమ వ్రుచోద్యము లగంచన్నాముదానెల్లవ
మృగుణబులై లియుగనెంచుమతేయైషుసంసేదులం
బగలువ్రాతిరిగోరుగానిమదిసర్వంఖల్వదంబ్రిహమ్మయ
మృగదున్నాంతివహింపదేలప్రేతబంధుస్మార్యసారాయణా॥

79

ఇ॥ అయ్యయోగ్యభవశోకముందలచియైట్లాత్మన్మశీనిస్తుల్యదు
న్వేయ్యేలాయహభోగవాంఛవోదమన్వేదాంతమూడున్నద
యయ్యమానవుతెల్వివ్యర్థముసుమాయామూగనాల్గుట్లున
న్నెయ్యంబోప్పగనెష్టుప్రోచదవోతంత్రేమార్యసారాయణా॥

80

మ॥ ధాదీయామ్రుసరోజత క్రుమృతము బంబిల్లాఱునాసించునా
ఉపురావద్దసిబ్బాండియన్నాటులిదేలాతుష్టవేశాంతత
త్వచిచారుణబుప్రతిక్షణంబుమదిలోభ్రాపించిపీడించెడి
స్మృతియందీప్పతప్సువబ్బుతమదబోస్మార్యసారాయణా॥

81

ఇ॥ దైవతంబుండుటయు కీకాదుమణియైదైవతంబుప్రత్యక్షభా
వాతీతంబుంటుాసిగర్మములుసేయన్నానరాదెంతయున
దైవతాదైవింపమంబుప్రిహమ్మముచున్ ధర్మంబువిర్మిహియై
శ్శాత్తిస్మితివింపాదెయు త్తము దనంతాస్మార్యసారాయణా॥

82

మ॥ ధర్మి - సపుసుకూల సైనయైదనాపజ్జన్నహోవ్యిప్రుము
న్నలినాలేగవలె - జెలగుణబ్రితికూలం బైనచోద్రాదుపెం

జియవట్టుల్పాయ పెట్టునన్నమతీనిచిత్తానుసారంబగా
విలస్సుషిసితినాక జ్ఞార్థగుదంద్రీమార్యవారాయణా॥

83

మ। తృటియైనన్నదినీపయిన్నిలుపల్లేనేకాదళీనిషనె
న్నటికిన్నల్పఁగ లేనుదీర్థములముననేవికేపుణ్యపం
కటముల్చేఱలేనుగావిశవళోకంబూడ్చరమ్మంచువి
న్నిటులంబిగ్గరఁబిల్పాచుండెదనుదంద్రీమార్యవారాయణా॥

84

ఛ॥ యుక్తింజెప్పఁగ లేనుగావిమతీయెల్లోనీవజస్పంబున
దృక్తాధీండవైసమస్తజగదధారుండవైయుంటివం
చక్కుల్పెక్కలికేలనమ్మకొనినేనున్నఁడనీవఁడనా
సక్తిన్నన్నఁటుచేపినన్నరియెయాకామార్యవారాయణా॥

85

మ॥ భళిరానాదగుపుట్టువున్నఁతియునప్రత్యక్షతన్నేవిక
నలయున్నఁగరమున్నమానుభవమున్నన్నఱుటన్వాస్తవం
బులుకావవ్విసుషుప్యవస్తనుమనంబునీనమోగాననా
కిలలోవన్నఁమంపెవేరుస్తియేదీమార్యవారాయణా॥

86

మ॥ గ్రహమచేపర్యజగంబుగల్లునివిత్రాంతింగదాయంటఁద
త్యమెతుంగంబిష్టానుకోంటసహాళోన్నాదంబిహానమ్మఁబో
ఉమహాపండితమావికిన్ననుకసీలోకంబునందుష్టిరే
శమ్మున్నెనంగనఁణాలకుంటఁబరమేకాసూర్యవారాయణా

87

ఛ॥ జ్ఞాతంబైనపదార్థతుల్యమగునజ్ఞాతంబదోతేరఁద
ద్వాతప్రాప్యవికారమున్నతీతదజ్ఞాతంబునందోచుతే
ఖ్యాతిన్నఁ తియునంబున్ననుకజ్ఞేయజ్ఞానవిజ్ఞాతుత
త్రాత్తితంబగుభూషమీవగుదువన్నఁమార్యవారాయణా॥

88

మ॥ క్రమతన్నేహాథంబుతగుచునుతఁగఁదొంటిమాద్యిక్కివ్విభో
గములంతోందఁగలేకపాటుపడిసత్కుర్మంబులన్నేయఁ

కమత్రెత్తెనుగూడ యాచసమగ్రాక నైట్రోట్రెప్పువేదాంతవ
క్ష్యమలంబించితుఁడొనుమాచృశుఁడనుఁతానుార్ఘ్యాశారాయణా॥ 89

ము॥ క్షితియందున్నగవారతల్లి: బితలై స్టీల్లరున్నాతలై
మతిలోఁదకి: నభూతసంచయములప్పుత్రా) ఇతుల్యంబులై
సతకాసందమనాకొంగమతియుప్పుత్రాదనంకి ర్తనం
బతినిప్పాక్కమళినేనొసర్పుపెపుడయ్యమార్కనారాయణ॥ 90

మ ॥ తనువునైల్పియువృక్షాజములపోంతన్నాలసూక్ష్మక్రమం
బునననోగ్నేన్నముగారణంబుఱవుచుంబూర్యాపరావస్తల
న్నసరున్నస్తవిభేదమందకటుగానన్నేమనిత్యందనై
కొనుచుంటే-బలుజన్నముల్నావసంశూసూర్యనారాయణ ॥

ఏ॥ అయ్యయొక్కడనున్నవాడపసఃకంపాంభోదినీకీ ర్తనం
బయ్యార్తోకుల వోఁగుసట్లుసలుపన్యత్తుంచునీదాముల
న్నయ్యంభోప్పుగాఁత్రోపకిట్లుఱ్కమన్పెట్లంగనేలాత్వక
న్నయ్యలించిప్రమోదమిమ్మిక్రితఃంధూమార్యనారాయణా॥ 92

మ॥ అరయంగావిపరీతథంగివిమదిష్టానిష్టముల్చాపెదున్
 స్తిరతందుర్వ్యాపనంబులన్నిక్కగులనన్నేమిందుఃత్కర్మమం
 దురహిన్నేనటగొల్పాచుందుమతీనంతుష్టిస్వదీన్నిచ్చున
 దిరచి త్రంబనుకూలక్కతుపిదెకాదేమార్యనారాయణా॥

ములభాస్వదనమెట్టులబ్బునికనోర్చుచీఖిలంబింతయా
కిలికొండంతనువట్టులాయువరయంగావల్పమిద్దాత్రైనో
ఎంభోగేచ్చమనంబుగావువరసాభానంబుసంసారః
స్మృతిప్రాణ్మజ్ఞాదెత్తింగిష్ఠోలుచుండుమ్మార్ఘవారాయణా॥ 94

ఛ॥ పాముంజావదుక్కియునిఃశుగదర్శన్నాసుసారంబుగా
సామర్థ్యబునవస్తుతోదనయేనన్నంకాసమధానము
ల్పిమః బౌందవుగానట్టానమునేదుషీంజ్ఞేదరాదేందున
న్యాయమీవీపదభ్క్రియోగమునేదచ్ఛమ్మాపర్యానారాయణా॥

95

ఛ॥ నానేరంబుబునై చినీమథజనానందంబజప్రసంబున
మ్మానంజేసిసమస్తలోకలనునంతోపాంబుధిన్మైంచున
ద్వానోద్యత్ప్రవితాప్రభావమిదినన్నాపాండుచున్నావుగా
యేనీయప్పికవెట్లుతీర్పుగలనోరీసూర్యనారాయణా॥

96

మ॥ కర్మజంగంటేకిత్తెప్పహోలికననుంగాపాండుచున్నావునీ
ఖిరుదుంజైల్లునులోకబాంధవుఁడనీవేదేవదేవుండవం
చురహిన్నిన్పజియించుచున్నగతిలోపొంపారసీక్రిము
పీరతంజాపెదుట్టెట్లాణమున్నవఱకుప్రీమాపర్యానారాయణా॥

97

ఛ॥ చాయోపాకమలాధినాయకనమన్నారంబునీకున్నదా
మేయాయంజలినీకువందనమున్నామీనీకుదండంబున
శ్చేయానీకుజోహారపారకరుణాభీనీకుసాప్సాంగమో
హోయయ్యమతేనీకుప్రమేక్కిందిగౌనీకోసూర్యనారాయణా॥

98

ఛ॥ స్తుపైనెంతయుభ్క్రితోళతకమున్నేసీదయాచాప్రిచే
సిపొంతన్మైగియించియిప్పదుత్రిలోక్కిళత్వముంబౌందిన
ట్లోపద్మాపియమేటినంతసముతోనున్నఁడనాతప్పుల
ప్రేపున్నాపున్నవై చిప్రోవనుదండ్రిసూర్యనారాయణా॥

99

మ॥ వినువీషీంపవికమ్మదోయమతేయున్నిపూజలన్నేయఁజా
లవిహస్తర్వంబులునీదువామమునుబల్మింభోనోర్మీకుప్రమే
క్షువిశీర్షంబు తపచ్చరిత్రసుధవేడ్చున్నార్థిలఁగాతేవివి
విక్షువినుంగోల్మాపిజన్మమెందుకురతండ్రిసూర్యనారాయణా॥

100

మ॥ అరయంగాసకలత్రుతిస్నైతిపురాణాద్వారాసారంబుఁబు
 లైఱునాళ్ క్రికొపందిఁజొచితుదకిమైరూధీఁగెకొంటినం
 నరణాంభోధిదరింపఁజేయుటకుయుష్మద్వఁకేదక్కన్యమీ
 నరలోకఁబునలేదుపాయమనియన్నామార్యనారాయణ॥

101

అ. నారాయణదాసుఁడు.

శ్రీ గణేశాయనమః

మృత్యుంజయ శివ శతకము

కందములు

ఉనాధ దీనరష్టక
మామగ మము గావుమా యుమాప్రాణేశా
భానుకశివహ్నా వీషణ
ఖ్రూసానందమయ మాకు జయములిడు శివా

1

పెక్కుయ ప్రేతెదు బ్రతినలు
వొక్కుటీయున్నియవ దుర హో హౌరుషవా
కైక్కుడ నాబితుకెక్కుడ
వక్క దివితలా బనాగ నగజేశశివా

2

తప్పక యాపదక్షుయ
విప్పగుకరుణారసంబు వెల్లిగౌలిపి వి
గ్నోష్మం దాల్చినజగముల
యశ్శా మము బెద్దగావు మా సాంబశివా

3

నాబితుకు జాటు బెంచిన
సీవాహ్నీ నాదుతోదు సీతోదునుమా
భావజగర్వ విభంజన
కావుము తదవేర నన్ను గాచునెకశివా

4

విక్కుము నీ పీశుండవు
దిక్కుగలిగి వేడుకొంటి దీనుంచను నా
ప్రక్కం రో దలలించుము
ప్రైమైక్కుర నాకోర్కు దీర్ఘ మోసాంబశివా॥

5

ప్రాద్య తక్తితోదుత
నా పెద్దలు నేను విన్ను వమ్ముతిమిగద
రావేల శైషకంకణ
కాపాచుము నామతోము గల్గి తవ శివా॥ 6

ఇన్నటీకిష్టటికే యో
యాప్తి సమీదళతక మలరించెదపే
గొప్పయు దక్కుం గాచిన
విప్పాపి జగంబులోన నీళ తవ శివా॥ 7

ఏకీర్ధి చాటుకొనెదము
మాకాయుర్మాయపృథివి మఱిమతీర్ణి
రాకాళకాంకమౌళీ
ప్రాకటముగఁ దోషచెలఁగి పాలించు శివా॥ 8

నీయెళు గనట్టివన్నే
మాయక్కులు సర్వవేత్త హన్నంచికృపన్
నాయన్నగాచి మాపుము
నీయుస్నతథ కృష్ణ విక్క మనిశివా॥ 9

శంభో శంకర యని ని
న్నఁథారవములుగ నార్పు వాక్షితులము క
ప్రాంభోధిఁ దేఱ్పతండ్రి
నింభావించితిమి యన్న ఏవాడ శివా॥ 10

యాచించు చగినవాఁడవు
నీచలఁగాచియాడ నోడు నీచయ్యుఁగద
సేచరితామ్ము తఁడు స సా
వాచకిదీఱఁగవలయుఁ ఇరమేళ శివా॥ 11

- ముదమున నాతోడలకుగఁ
 ఓదిలముగా వేగమమ్ముగఁ బాలించుము నీ
 వెద మబ్బులింగఁడవుగా
 వదపడి పెక్కేంద్రుమమ్ముగఁ బ్రాతికించు శివా 12
- ఉఁడులు పల్లెలు నారులు
 చీరలు మత్తిసకలమైన సిరులివి మేలా
 యారూఢిగఁ జిరకాలము
 నీరూపముజూచుకోర్కె నెగడీంచు శివా 13
- లోకములోనా పొగనులు
 నీ కరుణంగాదె యోత నేర్పరివోరా
 శ్రీకంతభక్త రక్షణ
 కై కాలానలము బ్రాంగఁ గల్లితివి శివా 14
- శదొంగ దాసువియైత
 నీదయగన్నర్పు తోడు నీద వెఱంగన
 నీదివ్యగాన మహిమన
 బోదోయదు వ్యాధిభాధ భూతపతి శివా 15
- ఆకటూ యార్థుఁఁఫిమ్ముఁడ
 నౌకించుకయు నీదుకరుణ నొందిబ్రతుక్కై
 వికలదశఁబ్దుగ్గె చుంటేని
 సకలేశ్వర మాకుహోయి సల్పుముర శివా 16
- శరణమని నీదుపావన
 చరణంబుల నాక్రయించు జంటవ్యమున్నే
 గదుణైచు చెబ్బుదేఁడులు
 ధరణిస్నేకిర్తి ఏలై చము సాంఱ శివా॥ 17

మృత్యుంజయండనని వి
విన్నత్యాము త్రుతిచాటచుండ నిక్కుంబేవిన
అత్యనుకూల చీరాయైపు
సత్యంబు ॥ నీషభ క్తు జంటనిము శివా ॥
18.

త్రుతి మతి గితి నేనెఱుగను
గతినీవే యసుడు సెఱులో కావించెను నా
గ్రుతుకుస జంటంబోషువి
రతముంగాపాది మీఁది రక్తిగను శివా ॥
19.

తోరుగు రోచుగ సీవగ
పేదుకతో త్రుతుల మేళ వించుచు నిన్నుం
బాది కసిద్దిర్ఘకౌందుము
పేదెదమాజంటఁబెంచు పెక్కుండ్లు శివా ॥
20.

మృత్యుంజయత్వ పిథపము
పిత్యుండువో సీధుచక్కు నేషందెదమా
సత్యస్వరూప శర్ణర
గత్యనుకూలతనుజూపి కాపాడు శివా ॥
21.

అన్నియు ॥ దెలిసినఊజవు
పన్నగమల సగటదాచ్చు వై భవుండవు వి
తోన్నతి మృత్యుంజయుఁడవు
కన్నారం జీము మమ్ముఁ గాపుము ॥ శివా ॥
22.

ఒక ధైర్యము మాత్రమే తా
వక పేవకులందు ॥ గలదు బిహువత్సరము
చ్ఛాకరంబుగ నింబాడుట
కింకదీర్ఘయువులఁకేయు మీళ భవ శివా ॥
23.

వాక్కులువ్రాతలు సఫలమై
విక్కుమై! యిచ్చకమై నీవే నిర్ణయపరచన
జక్కునను భయమచనన్నా
ప్రవక్కునుఁ గాపాదు నిన్ను భావింతు శివా॥

24

వాకోర్గుఁ దీఱ్చినియైవ
న్నాకుండిన వెత్తైతెంపు సస్నేహ్యము నే
వాకుందెఱువను మూఁగటు
నీకీర్తన సొంపు లొరులు నేర్చుదురె శివా॥

25

హరహర కంథూ కంకర
దురితవిదూరా స్వ్యథక్త దుఃఖవిదారా
కరుణాకర మృత్యుంజయ
పరిపాలన సేయుమన్న ప్రాణహిత శివా॥

26

లోకులకుఁ దెలుపనోదిన
నాకుండిన పాపచింత నవ్యోదహాయా
లీకలము నొరులు గనతే
రాకులపాంచీలకావ మన్నతవ శివా॥

27

నీవెఱుఁగుదైన మూఢుఁడ
నేవెరువునుఁ దెలుపుకొండు నీకుఁడవగుటన
గావుముతోదలంన్నే
శీవించినవఱకుఁ జంటుఁ జేవట్టు శివా॥

28

కొన్నాళ్ళు దేహ మావల
విన్నాతియు భోగవాంఛ నేముబ్రాతికిహా
యివ్వింటాడెడుఁ జంటకుఁ
బన్నుగ దీర్ఘాయువిచ్చి పాలించు శివా

29

- సాకోర్కె నీదురక్షణ
 యేకమనుచు నెఱుకచెప్పి యొల్లజగములున్
 నాకవిత శరణుజోరఁగా
 మాకష్టము దువినై చిరము మన్నించు శివా ३०
- అప్రేతులను నీ కీర్తన
 తేళుమృషాణంబులనక యొల్ల దెసలు రా
 గాప్రేతములు గాఁగవగా
 మిథ్రిలయలఁబ్రాదఁజిరము మెలఁగించు శివా ३१
- నీ కీర్తన సేయునెడన
 లోకుల కాళ్పర్య మొదవ శ్లోకములంగీ
 తాకృతులు పాయ జంటన
 ప్రేకంతాత్కర్తరక్ష చేవట్లు శివా ३२
- కన్నీరందని శోకము
 నవ్విట్లులముంచనీకు నాగవిశుషా
 కన్నారఁ గావుమన్నం
 బన్నుగ నెనరుంచుమన్న పాలించు శివా ३३
- ఇదియొక వెళ్లిగ ప్రానెవ
 పుదికిన వృత్తికొంతకొంత మఱశ్వరయముతో
 నిదురయనక నిటలాణ
 సదయుఁదవై కావుమన్న సర్వేశ శివా ३४
- నాదీక్ష నేటీరాతిరి
 నీదయచేఁ గప్పమెడసి నేమునుఖమున్న
 లై దోదు జంటఁబెక్కుం
 ఛ్యాదుకొన న్నపథ మిదిగా యాలించు శివా ३५

సీప్రావు చని యొతేంగిన
సేపామరుడైనగాని యై టీల మణచున
గాపాదఁగ నిర్వంధన
జేపట్టి నినుం జిరాకు సేయకయై కివా॥

36

రక్షించుము రక్షించుము
రక్షించుము సీధుదాను ఐవ్యనిదకు పా
లాష్ లోకాధ్యజ్ఞ
అక్షిణికటాక్ ప్రోవు మన్నవు కివా॥

37

సీకన్న న్యాయక ర్తలు
నాకన్నను దుష్టమతియు నహియని చాటన్
నీకీ ర్తిం జిరకాలముఁ
బ్రాకింపఁగః గోరితన్న పాలించు కివా

38

కలమా కస్సురోధ్వకు
మనథ క్తపరాయఱండు మనవిభుందవుం
దిల సీకష్ట మెత్తేగి లో
రెట్లదేవుం దిదును జెల్లరే వెత్తే కివా॥

39

నాలోపల నావెలుపల
గీలావణ్యంబులేక సీథ క్తి యొటుల్
ఖాలింగాని మృత్యుంజయ
పాలించఁగదన్న ప్రోణ బంధుందవుకివా

40

బ్రతుకులు నతుకులు బితుకులు
చతురతనింగూర్చిపాదః ఖాలినమాకున్
బ్రతిలేకయై చిరకాలము
బ్రతికించుమయన్న ప్రోణ బంధుందవు కివా॥

41

ఇదినిజమో మాయాయా

పదతో నీస్కరణగల్గి వఱవఱిష్ట్రోయన్

పదవడి నీపాటలతో

ముదమునఁ బెక్కేందుయంచు మోయన్న శివా॥

42

ముజ్జగముల గల సంపద

గజ్జివలెందలఁచి నీచకామసుభములన్

బొజ్జ లదర నిన్ బాదెద

మజ్జరె మాయన్న గావు మాయన్న శివా॥

43

అహోధై ర్యాముతోదగు

నోహో నీదయయువచ్చు నోజగదీశా

సాహసమున విటుయంటిన

యోహార కాపాదుమన్న యోసాంబ శివా॥

44

తెలిపెంగుత్పుత భోగము

లిలతో నీపాతభజన ముంతోవెక్కుఁ

దులు జంటఁబాయకుండెవ

సలరించుము నస్సుఁదీయ నన్నతవ శివా॥

45

శారదకీతాకపహ

సారపిచంద్రానలాట్ చారుజట్టా

టూరోధితదివ్యధునీ

శూరయశస్మాంద్ర ప్రోవ మోసాంబ శివా॥

46

సాషైత్కారించెతన్ను

ఒణ్ణించుతవన్న మంచి రసేముడవన్ను

యాషుము తెలియనీ నా

పక్షము నీవుంటేవంచు తక్కులకు శివా॥

47

స్వాటీక విర్గలినాకృతి
 మేటీదయన్నాను^१ బ్రించు మిన్నదనంబున్
 నేటీకిమాకష్టములను
 మిటీన నిను^२గంటినన్న మేలిదిన శివా॥ 48

రాదు నిరూపింపఁగ నే
 మో తెలుపును చక్కుదనము లొల్పెట్టడు నీనం
 పాదితసుందర రూపము
 సాధుల రక్షించుమన్న సర్వేళ శివా॥ 49

ముమ్మాటీక నీపదముల
 నమిగైతి నమిగైతి నికెట్లు నంగాచెదవో
 నుమ్మా నీతక్కులమన
 నిమ్మానీ కీర్తిచాట ఏ మౌర శివా॥ 50

శతకోటి మదనరూపా
 ప్రితజనహృదీప ప్రవకట శేషకలాపా
 అతివేగము నీ తక్కులఁ
 జతురతగా^३బ్రించుమన్న సాంబభవ శివా॥ 51

నమయమిది మమ్మా^४బ్రించువన
 గ్రమముగ నీ సంక్రితానురాగముతోదన
 బ్రుమవాపి వేగఁదండ్రి
 విమలాకారంబుజూపి వేంచేయు శివా॥ 52

ఇప్పుడు నాదగు కోరిక
 చొప్పున మమ్ముద్రరించి చూదుము దయతో
 వప్పు సంక్రిత బింధుఁడ
 విప్పగు నెనరుంచి వేగ వేంచేయు శివా॥ 53

నా యూ బిచ్చపు ప్రాతిశ
నీ యట్టి మహాత్మమనసునెఁ ఏడఁగింపన
దాయు తెఱు ఇక్కటా వేం
చేయము నా య్యోట్లోపు శ్రీకంత శివా॥

54

వలపుందలపుఫ్ఫీపయ
సిలిపితి సందియమురేదు సిక్కంబుగ మం
దులమారివేల్పు వౌదువు
కల్నైనం బరుఉనమ్ముగాఁతోను శివా॥

55

భయములకు నెల్లనెక్కుఁడు
భయమో మరణంటు దావిఁ బావఁగలనునీ
దయ మా యొడఁ గందేని న
మయమిది వేగావుమన్న మదశారి శివా!

56

నీ దిక్కు దప్పదాసువి
కేదిక్కంగానరాద దెంత వెదకిసన
వాదేఁ ప్రోపుమన్న మ
హోదార చర్చితవేగ వోసాంట శివా॥

57

మృత్యుంజయ మృత్యుంజయ
మృత్యుంజయ యసుచు విన్ను నెవ్వాడు గొల్యోన
మృత్యువు చేరఁగ వెఱచును
సత్యము గాహాదుమస్సు సాంబిథవ శివా॥

58

నీకునసాధ్యం బెయ్యైది
ఉఁడమ.తో ఉఁడుఁఁఁ రూధిగు దోచెకు
శ్రీకంత కావుమన్నద
యాకర వేవేగు ప్రోపు మా సాంట శివా॥

58

నీ భక్తికన్న నెక్కువ
యా భువిలో సుఖములే దహినకలాపా
నీ భవ్యదర్శనంబిది
మాతయములు గొట్టి చిరము మన్మించు శివా॥ 60

అద్దిర ముజ్జగములకున్
ముద్దువలపు మగఁడ పీవు పురహర దునుచున్
దద్దయుఁ బాడెదుఁ జంటన్
సద్దయుఁ జీరకాలముంచు సర్వేళ శివా॥ 61

ఇహా నుఫము దూలవంటిది
మహాత్ము నీభజనకన్న మణీయానందం
బహాహా యొందుందోఁచదు
దహన రవికశిక్త మమ్మ దయఁజూరు శివా॥ 62

ఎంతో నానవడితి నా
వంతయు ధృతిచెడకయుంటి నాలన్యంఱున్
సుంతయుఁ జైయక దామని
పంతంపీదేర్పుమన్న బ్రితికించు శివా॥ 63

నగమిచ్చినావు తక్కిన
నగ మాయుర్దాయమిచ్చి జగమందున సీ
యగణీతక్కి ర్తి నలరుగు
మొగమోటంబుంచి ప్రోవు మోయన్న శివా॥ 64

భోగములు గోరనొల్లము
భోగిశ్వర భూష బ్రతుకుఁ బాడిగించివచో
నీ గానము సంతుష్టిగ
బాగుగుఁ బ్రికటింపనాన పడితిమిర శివా॥ 65

నాతరమ నిన్నెఱంగన్
 శైతోభవగర్వభంగ శ్రీమతులింగా
 యేతీరునఁ గాపాదెదొ
 నాతోడలరించు ప్రాణ నాథభవ శివా॥ 66

హాలాహలభక్షణ మా
 పాలన్నీ తాధికతను బాపుము త్వరగా
 కాలింగోవి కాపాదుము
 కాలేందువతంన యన్న బాలించు శివా॥ 67

నేప్రాతికిన సార్థకమే
 మీబుజములు కాళ్ళు కనులు మెడ లేనట్లో
 నాభితుకు జంటనలరం
 గఁ ప్రోచిన నిష్ఠుఃఖాది కదఁగందు శివా॥ 68

జతజంట వేఱపాయక
 ప్రభుతున నాతోదునీడ ఐలపదమమ్మున్
 జతురత సీతజనంగన
 ప్రతిగఁ గాపాదుమన్న చూంఘర శివా॥ 69

బలిమాయకొందుఁ దంప్రీ
 క్షితిలో సీవేరు ఖిగులఁ జెప్పెదనన్నా
 జతఁబెంచి పెద్దకాలము
 శితికంతా వేగ మమ్ముఁ జేపట్లు శివా॥ 70

హరహర యైటీకవితయో
 మతీమతీ సాలోవికోర్చు మసవియైనర్పున్
 గణకణకలమున నేడ్చెదుఁ
 బఱవణ నాపదలఁ గోసి ప్రతికించు శివా॥ 71

ఆన్ని యుఁ జిత్తులు బిత్తులు
 కన్నులు బదుచుండే దప్పు గావుము నాకున్
 నిన్నుం బతిమాలుట పవి
 పన్నగకేయూర మమ్ముఁ బాలించు శివా॥

72

ఏదిర సీ కుండిన యూ
 యోదార్యము శాంథఫీమనోంబుజమిత్రా
 కాదన నేలర తంద్రీ
 మోదముతో మమ్ముఁట్రోవుమో సాంబశివా

73

అన్న యుమామనోహర
 కన్నార నైమ్ముఁగావు కాయజ్ఞవైరి
 నిన్నుంబతిమాలెద నా
 యన్న ముదముతోదట్రోవుమా సాంబశివా

74

వరివరివిధనుల నెమ్ముది
 పరువెత్తుఁడు నిన్న వేఁడ ప్రాయునెడన్న
 తరమ నిను విల్వఁబుట్టన్
 వరమిమ్మన్న మణిహాయుఁ గ్రహికించుశివా

75

తాఁగోతి మణియు మత్తి లె
 నాఁగ న్నసుటోటి వెళ్ళే నవ్వగనేలా
 వేగంజంట నలర్చుము
 నాగేంద్రవిభూషకావు నాన్నతవశివా

76

హరహర మృత్యుంజయ యో
 పరిపూర్ణానందముక్కు వై తవకండ
 నిరసించక కవఁఛించుము
 నరినరి సీవిషముమత్తు చాలునిఁకశివా

77

- అలికీ గోకులగొండయై
యూకి సువకారమంట యోజ్యోచాలున
దార్శన తమాఖోగము
రారా నాయన్నాభోవరా సాంబశివా 78
- దేవతల తెల్లనీవే
దేవుడవో కారణ స్త త్రిషగ్తపుథువా
నింటి వాని నమిత్తన
నేమెఱపిక నన్నాభోవవే సాంబశివా 79
- ఘైర్యము దక్కితి ప్రుక్కితి
శార్యంబెచుటానె నీదు వేవకుందప్పన
భావింపనన్య మొయ్యది
చేవయ చిగురించుమన్న ప్రీకంతశివా 80
- కావని కాణులపోలిక
నీబత్తులు చేవదొఱుగి విన్నౌఱుబెట్టన
భావించుమన్న కవతో
నాప్రతికుం దెంచుమన్న నగశేషశివా 81
- నీనొకఁదు సేనొకఁదు నై
భావనతో ప్రాతలోసఁ భాటులలోనక
గేవం మైత్రీంబుందుగు
బ్రోవము నాయన్నమంచి ప్రోదవుర శివా 82
- ఎంగిలి మాటల నేని
న్నుం గొనియాడుటకు ప్రాయ నో రెంగలింపన
వెంగలిని సిగ్గుబోందన
సంగజనుద భేది కావు మన్నతవ శివా 83

తసగల నీ చమతక్కు
శేనమృను విన్నునప్పు యేమఁటకానీ
రావిమృనీకృపా మతి
తోసాయన్నవనుఁగావు దొడ్డయ్య శివా

84

అమృగిరి రాజసుతగీ
తమ్ముల నామనవి వినిము దమ్మునఁశీరకా
లమ్మునిచి మమ్ముఁబెంచుగ
పెమ్ముది గరుగించుఁగాత నీ కోరి శివా

85

దీనునిపైఁ గనికారము
మానిని రాచూలి సర్వ మంగళశ్శాపన
దానాదు తల్లి యగుటన్
గానమ్మునఁ జాటిచెప్పుఁ గా నీకు శివా

86

జాలిగాను తల్లిపార్వతి
యాలిఁచుము జగముగన్న యమ్మాస్తాఱున
మేలుకొలిపి మాజింటన్
జాలింపంబింపుమనెద బాదెదను శివా

87

మానమ్ము వేల్పుప్రోదా
మానుగమాకవనుగావు మాచెలికాదా
ష్టానానంద మయాదే
వా నాయన్న ననుఁగావు పరమేశ శివా

88

పంచాత్త గర్వతంజన
చంచద్దేహోర్ధరమ్య సత్యకారా
పెంచుము పెంచుముకవఁబా
లించుము రాయన్న దివ్య లింగథవ శివా

89

గదునుదనము గాదిది నీ
యతుగులఁబడి వేదుకొన్న యూరైతులముము
యిదుమ లెడపి కవఁత్రోవుము
పదివడి మా యన్నప్రోచి బ్రతికించు శివా 90

నా కైర్మనున్న హాయిగ
సీదయతోఁ బెక్కులేంద్రు విల్సెదమంచున్
టి దేవ దేవ మాతో
కై దీర్ఘాయువుగనన్న యలరించు శివా 91

విర్పుయమని తోచెను నీ
యర్పుకుసకు జంటహాయి యోబ్రతుకంచున్
దుర్పుర భాధలుతెగవా
విర్పువము భావమందు వెలసితివి శివా 92

అన్యములఁ దలఁపమేమ
నోన్యముగా జంటఁత్రోచి కౌళంకవదన
మాన్యతను బెద్దకాలము
దన్యుయగా నుందుమన్న దయజాడు శివా 93

ఇదివిరుదు నీకుభక్తుల
సదయతరషీంచినావు శంకరుఁదవుగా
పదునాల్గు తువనములలోఁ
ఒదవడి చాటుదునిఁకన్న బ్రతికించు శివా 94

ఎంతటే చలచిత్తుఁదనో
పంతముతో నొక్కమ్మెన్నిగివిఁ బద్యశతంబున్
గంతునరచించ కుంటిన్
వంతఁదొఱుఁగఁ బ్రోవుమన్న పకుపాల శివా 95

సత్యము నీదగురక్షణ
 సత్యము నీతు త్తులెల్ల సౌఖ్యముగొంటల్
 సత్యం బీశతక లని
 సత్యతసాయన్నాట్రిషోవు సర్వేశ శివా 96

నీతుక్తి గర్వవక్షతన్
 నాభాగ్యము పండె బెంచు నాయున్నమహా
 ప్రాతవమొప్పగఁ దిరిగెద
 నీథువిఁబెక్కేండ్లు కీర్తి విఱ్పుముర శివా 97

తంబుర మదైల తాళము
 లిమ్ముగఁ గవగూర్చి త్రుతుల నేముదళదిశల్
 ముమ్మునుఁబూడగ వాయువు
 లిమ్ము చిరకాలమన్న యేసలర శివా 98

విఁ వనుజమ్ము నీదగు
 నదుగులమైతుక్తి సమయ మట్టినచో నా
 కద నీవు దకతీఱదు
 కదువది మాయన్నాట్రిషోవగఁ రమ్ము శివా 99

శివశివ శివమృత్యంజయ
 తవభవ తవపాపదూర భక్తాధారా
 కవగా మముఁ గాపాదుము
 తువిలోఁ జెక్కేండ్లు మమ్ముఁ బోషించు శివా 100

ప్రీమ్ముత్యంజయ శివకతకము

సంపూర్ణార్థము.

శ్రీరము

రా శ్రీదామాంచిత పీనవక్ష సిత రాజీవాక్ నిశ్చేయసా
ధారా పాపవిదూర వేదమయ దైత్యధ్యాంత సూర్యోదయా।
కారుణ్యమృత హూర చక్రధర భక్తపార్చించంరక్షణా।
పారావారగభీర భూతకర దేవా సత్యనారాయణా.

ము కు ం ద శ త క ము

కందములర్పించెద మూ
కందరసానూన మధుర కవితాసుధ్వని
కందముగా నారాయణ
కందరితానందమూల కంద ముకుందా.

1

సందియమేలా సౌఖ్యము
అందించుము సంకటముల నడఁగించుమువే
గం దయతో నారాయణ
కందరితానందమూల కంద ముకుందా॥

2

ముందె రుచిమరగినఁడను
బొందుగ నీత్కు యైష ములిశఁగ నింకే
సందియమో నారాయణ
కందరితానందమూల కంద ముకుందా॥

3

దెందముఁగుందగ నీకు వ
సందుగ నుతోషపరచి నన్ను వినుమూ
మందరదర నారాయణ
కందరితానందమూల కంద ముకుంధా॥

4

కందింపు నా చిత్తం
 విందిర్షై వలపుదలఁచి యస్తాః మఖం
 శందింపుము నారాయణ
 కందశితానందమూల కంద ముకుందా॥

5

మం దభిలరోగములకున్
 ఏందుమదికి నీదు భక్తి విదైలకెల్లన్
 నందగునో నారాయణ
 కందశితానందమూల కంద ముకుందా॥

6

ఇందందెందైన్నమఖం
 శందఁగ నీభక్తియే యు పాయంటగుని
 వ్సందేహము నారాయణ
 కందశితానందమూల కంద ముకుందా॥

7

ఇందంబుల్లాపాపంబుల
 కందంబుల్లా వీనులకన యము నీదుకథ
 శృందము లో నారాయణ
 కందశితానందమూల కంద ముకుందా॥

8

ముందెఱుఁగని మందుఁడ నా
 చందముఁదలపోసి కష్ట సమయములంగే
 అందిమూడై నారాయణ
 కందశితానందమూల కంద ముకుందా॥

9

వందెము వేనెవ భక్తుల
 ఖందప్ప మత్తెట్టి యొచల కున్నిందెలియం
 గందరమా నారాయణ
 కందశితానందమూల కంద ముకుందా॥

10

కుందింపకు నన్ శ్రీతహరి
 చందన నీ నవ్యలాట చాలించుము ప్రో
 వందగురా నారాయణ
 కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥ 11

ఎదుకురా యా లస్యము
 పెందలఁగరుణేంచి నీదు ప్రీయదానులఁ గా
 వందగురా నారాయణ
 కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥ 12

అందితివి చేతి కింకీ
 వందేగెదవోరి శోర్గైలి డక వికువ నిన్
 దొందరపడు నారాయణ
 కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥ 13

అందములకుప్ప నమ్మఁజి
 సందుగ దయఁగనక పొర్చుద్దు జరుపుట గొప్పా
 యెందప్పా నారాయణ
 కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥ 14

పొందుము మొగమోటము మా
 యందిషుడు సదా భవత్ప దాశ్రీతులము గో
 విందుండా నారాయణ
 కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥ 15

అందముగఁ గాచితివి ని
 స్పందేహంటయ్య నిషుడు చల్లని తండీ
 వందనమిదె నారాయణ
 కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥ 16

అందణికి నీవు శ్రీతజన
మందారుఁడవైన మంచి మర్గము మహాలో
విందోనరుతు నారాయణ
కందరోతానందమూల కంద ముకుందా॥

17

దెందంబింతకు హాయిన
బొందెను నీకరుణ విన్నుఁ తోయ ప్రథువెటన
గందునురా నారాయణ
కందరోతానందమూల కంద ముకుందా॥

18

పొందుగ మమిగైటు పొర్చిన
యందుకు సీ బుఱముదీర్పు నలవియై మా కో
నందకథర నారాయణ
కందరోతానందమూల కంద ముకుందా॥

19

మందర వదారఫిందా
నందితముచికుంద ముదిత నందా తృతగో
ఖృందా యో నారాయణ
కందరోతానందమూల కంద ముకుందా॥

20

కొందలపాటింకను మా
కెందుకు నల్పెరవు తిర్పిజగ దీక్షుర తంత్రీ
కుందింపకు నారాయణ
కందరోతానందమూల కంద ముకుందా॥

21

సందియుము మల్లి దెందము
పొ-దుచుదింమపడి మిగులు బొగలెతు విన్నే
మాదునురా నారాయణ
కందరోతానందమూల కంద ముకుందా॥

22

దెందమున హాయి గాందిర
ముందక దోషాచి చూపు చుంటేవి నీకే
సందియొమో నారాయణ
కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

23

ఇందరి కష్టము ద్వృంచి ము
ముందయుఁ బైకేగ్రాదులూచి పోషించుము మూ
ముందుండుము నారాయణ
కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

24

ముందు కరిరాజు నేలిన
దందఱు నమ్మకానునట్లు లలరించుము ము
మ్ముందయతో నారాయణ
కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

52

ఇందాక నుంటి వెదలీ
వెందేగితి ఏంతలోన నీళ్వర విన్ప
టందరమా నారాయణ
కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

26

ఇందందు వెదకి దస్సిగ్తి
ముందలనున్నట్టె సీవు మొఱగి చనితివీ
వెందుంటేవి నారాయణ
కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

27

పుందరధర రారా శ్రీత
పుందారా రార పాప మర్దన రా గో
విండా రా నారాయణ
కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

28

ఎందేగి నావు తఁడీర్

ముఁదలఁ నగపడవ నాదు మొఱవినవా సీ
కుందగునా నారాయణ
కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

29

సందులు గొందులు దూఱులు
పందతనము విన్ను బయలు పర్తు నిదిగో మీ
సందువ్వుతి నారాయణ
కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

30

పొందుగ సీవుండని తా
పెందున్నది సీవుకాపి దేదీనాపి
అందవురా నారాయణ
కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

31

కందర్పు కోటిరూపా
మందరకొస్తుభకలాప మారిజన మన
స్సందీపా నారాయణ
కఁదళితానందమూల కంద ముకుందా॥

32

దెందమలరె సీవో య
న్నందుకు నాకభయమిచ్చి తద్దిచెపికి
వ్యందయ్యైర నారాయణ
కఁదళితానందమూల కంద ముకుందా॥

33

దెందము గుర్తిదణ్ణాల ద
దెందుండి పటకుచుముంటే వీళ్వైర చెపుమూ
పొందుగనో నారాయణ
కఁదళితానందమూల కంద ముకుందా॥

34

ఖిందుగ సీకంటధ్వని
బొందుగ జేరువనెచింటి మోదముతో నా
షుందగవడు నారాయణ
కందళితానందమూల కంద ముకుంచా॥

35

దెందంబుప్రౌణంగెను నా
బొంది పులకర్మిచెం గనుల మోదాక్రువులు
పొందెనురా నారాయణ
కందళితానందమూల కంద ముకుంచా॥

36

సుందరనభోవిసీలా
యిందగవదినావ సుజన హృదయవిలోలా
వందనమిదె నారాయణ
కందళితానందమూల కంద ముకుంచా॥

37

శైందెట్టివారలైన
విన్నందెలిసి నుతింపఁగలర నిర్గుణుఁడా నా
షుందరమా నారాయణ
కందళితానందమూల కంద ముకుంచా॥

38

సుందర వదారవింద
స్వయందాహృత పానమత్త సజ్జనచిత్తేం
దిందిరగణ నారాయణ
కందళితానందమూల కంద ముకుంచా॥

39

మందీకృత తవతాపా
ఇందీకృత సర్వపావ తక్కామల హృ
త్వందీపా నారాయణ
కందళితానందమూల కంద ముకుంచా॥

40

కందర్పకోటి సుందర
 కుందస్త్రిత శారచావ కోర్గెలలర నా
 ముందుంటివ నారాయణ
 కందశితానందమూల కంద ముకుందా॥

41

డెందము నీపదపద్మము
 రందమ్ముంగ్రోలి సుఖివ రంవరతెష్టున్
 శొందునురా నారాయణ
 కందశితానందమూల కంద ముకుందా॥

42

నందిత సమ శ్రుత సంజీత
 బృందా నీట క్రీతేవి యహభోగము పో
 ల్లందునురా నారాయణ
 కందశితానందమూల కంద ముకుందా।

43

పొందుగ నాకువలయు దా
 నిందెలియుదు వీవెకావి నేనెఱుగను సూ
 ర్యైందునయన నారాయణ
 కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

44

డెందమెఱుగని కొఱతగఠ
 దందుకు గుందెదను దెల్పు మదియేదో గో
 విందుండా నారాయణ
 కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

45

ఇందలి లోకికదంతము
 లందున నా మనసునిల్ప కనవరతము విన్
 శెందించుము నారాయణ
 కందళితానందమూల కంద ముకుందా॥

46

ఎందేనియు నష్టానము
 నందొర్లైదు మూర్ఖమతు లనాక మముం గా
 వందగురా నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుండా॥

47

సందదితో ప్రాయుచుంగల
 ముం దిగువనుబెట్టి వెదుకు బోవ దారక న
 ల్లైందేగితో నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుండా॥

48

ముందుండి నీవెమాయన్
 జెందిన లోకంబుమాట చెప్పవరెనె యే
 మందునురా నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుండా॥

49

అందముగ నింతవఱకున్
 ముందుండియు మాఱువల్గు బోవక మాయన్
 బోందెదవా నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుండా।

50

అందమ్ముగ నిన్ను నెదం
 జందెతు పదవైవకున్న మార్పేరన్ ఒ
 ల్వందగునను నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుండా॥

51

దెందష్ట కోర్గైఱఁగక వసి
 కం దేశువు గాచు తల్లి కరణి ననుం గా
 వందగురా నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుండా॥

52

దెందముకు తర్క తత్వము
శైదింపక విన్న విక్ర్య సించు మతము నా
కందించుము నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

53

ముందుంటే వింతవడకి
ప్రైందేగితొ శాక్య తుండ విష్ణుస్తిరతన్
బౌందెవవా నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

54

దెందమున భేదమేలా
క్రీందే మీదన్న యటుపరిగసీవే సే
నందునురా నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

55

దెందమువ జగద్ర్వమ లయ
మందినష్టు మిగిలినట్టే యవ్యక్తమే సీ
వందునురా నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

56

ఎందుంజగద్ర్వమము నేఁ
శైందెద నేననుఁగ నేమొచెప్పుము మణినీ
చందంచో నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

57

సందియమూడ్చి జగద్ర్వము
శైదింపక సీదుథక్త సీరముగ ననుఁగ
వందగురా నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

58

అందించు న్యోదాపతము
 విందు గాఁగ సీకునా కథేదమనుచు విం
 తెందుకువెత్తా నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

59

అందముగ సీపుసేనొక
 దందముయిన సీదు సత్య సంకల్పమునా
 యందేదీ నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

60

ఇందేమితేదు రుచి గో
 విందా! నాకేల మెట్ల వేదాంతము నా
 ముందగపడు నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

61

ఇందందన్నిటి క ర్తవు
 పొందుగ సీవలననెల్ల పోదుములగు ని
 స్వందేహము నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

62

ఎందెందు వెదకినస్నీ
 వుందు వెదియు గాక యింతయు స్నీమాయా
 స్వందనమో నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

63

ఇందెల్ల పొర్చిణులకు గతి
 నందర్ఘముఁ జాపి దావి జాదన్ ఫలముల్
 పొందిఁతువు నారాయణ
 కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

64

సాదియము శేడు విన్నుఁ బ
సందుగ తజియించు తక్త ఇనము లమ్ముతమున్
పొందెదరో నారాయణ
కందరితానందమూలకంద ముకుందా॥

65

దెందమున విన్ను వమ్ముని
వందలకున్నర్తు చూపు స్వాతంత్ర్యము నా
కందింపుము నారాయణ
కందరితానందమూలకంద ముకుందా॥

66

ఆందియు వందవియటు న
న్నైందుకు మోనంబు జేవె దీక్యర పుగా
ముందగపదు నారాయణ
కందరితానందమూలకంద ముకుందా॥

67

పొందుగ సిథక్తుఁడెజగ
మందున సర్వస్వతంత్రీధవి దృష్టాంతం
బుందెలుపుము నారాయణ
కందరితానందమూలకంద ముకుందా॥

68

ముందు నను త్రోవకున్నన
బెందుల సీపరువు బియటఁ బెట్టెద వాతో
గందుమా నారాయణ
కందరితానందమూలకంద ముకుందా॥

69

ఎందుకు మముఁ గల్పించెద
వెందుకు మూర్ఖత్వమిచ్చి యొచెదపీపే
తైర్చిందుకురా నారాయణ
కందరితానపదమూలకంద ముకుందా॥

70

కుందవ పొంగవ సుంతయ
నిందకయిన స్తుతికినైన సెఱమొండివి యే
మందునురా నారాయణః
కందరితానందమూలకంద ముకుందా॥

71

ఎందై నఁగూరిరబ్బద్దిని
ముందుగనీ పెంచు జీవముల నీవే చం
పందగునా నారాయణః
కందరితానందమూలకంద ముకుందా॥

72

నం దెలియ కిట్లు నామది
కందించెద వెద్దుపుంతు తాకికి నొగులా
యైందై నన్ నారాయణ
కందరితానందమూలకంద ముకుందా॥

73

ఎందు కసమానకష్టు
మందుఁడనాకేల పెంకె మాటలు నామీ
దం దయగోను నారాయణః
కందరితానందమూలకంద ముకుందా॥

74

కొందలమందెదు దాసుని
ముందల గనుపించి యథయమున్ గృపతోవై
టందగురా నారాయణ
కందరితానందమూలకంద ముకుందా॥

75

మందులమారివి నీ దెన
దెందమిటుల త్ర్విముము శెందె దిన్నియువక పో
వందగురా నారాయణ
కందరితానందమూలకంద ముకుందా॥

76

ఎందేనెట్లులఁగానీ
పొందుగ సీతక్తి విడువు బోవను సీతో
దందునురా నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

77

మందెట్లులనో పసితన
మందే సీతక్తి పొడమై జాగుగనది ఏ
ఱ్చందగురా నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

78

ఇందరి పాపపువృత్తుల
నం దొర్లించక బిరాన నమ్మకమిది ఏ⁹)
వందగురా నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

79

విందెలియరాదు మతీనా
దెందము సీయువ్యి నమ్మెదిన్ దానిది ఏ
స్ఫుందేహము నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

80

ఎందుంటే వెట్లుబుంటేవి
సందేహము మాన్వినాదు సరసకురా స
దృష్టావన నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

81

దెందము సుంతయుఁగరుఁగద
దెందుకురా య్యాట్లు లేడిపించుట తగునా
ముం దగవదు నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

28

ఓందె లిడెద నిను నెదనిదె
వందెము సీకంటె మొండి వాడనురా గో
విందుండా నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

83

ఓందుగ జలముల డాగినఁ
బందివయన నెట్టేవికృతి బరఁగిన నినులోఁ
గొందునురా నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

84

ఎందేగఁగలవు నామది
కందక సీమాయలెల్ల యాణదిగానిన
జెందెదరా నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

85

ఇందాక సహించితి నిక
ముందోర్వన్నిన్ను దందమున సాధింతున
దుందుడుకా నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

86

దెందమునొచ్చి యటంటేన్
ఓందుగ నాతప్పు సైచి పోర్చుము తండ్రీ
తొందరపడు నారాయణ
కంద లితానందమూలకంద ముకుందా॥

87

ఎందుకు సిద్ధున్నాందన
బంద న్నిము గుర్చిడ్డు పిల్ల త్రిమయించినటుల్
నిందించితి నారాయణ
కంద లితానందమూలకంద ముకుందా॥

88

ఎందుకు దెందము మతిమతి
విందర్శించియును బోల్ప నేడక మతిపున్
షెందునురా నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

39

ముందెఱుగ విన్నునెదఁ గ
న్నందున నిహమెల్ల కల్ల యని భూతకమం
చుం దెలిపెను నారాయణ
కందళితానందమూలకంత ముకుందా॥

40

ఎందైన సీకటాణం
శందక నాయంతనిన్న నరయైదరమ గ
ఎందుందా నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

41

పెందలకడఁ బ్రిష్టానము
షెందించుము సీదుతక్కి స్తోరపర్పము నం
క్రీందవమత నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

42

దెందమ్మన దుర్గర్వము
బొందించకు భూతదయము బొడలించుము సీ
ముందుంచుము నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా

43

బొందుగ నిన్నుంబాదుట
కుందప్పమతెట్టేప్పుత్తి గౌర్పించకు వ
న్నందయతో నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

44

ఎందై న నాదుమిత్రీల
కందఱేకి న్నేదుతక్కి నలరించుము కౌ
శిందీప్రియ నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

95

ఇం దారోగ్య చిరాయువు
లఁదించు చభీష్టజనము లలరగఁ దుది సీ
యందుంచుము నారాయణ
కందళితానందమూలకఁద ముకుందా॥

96

బృందావన సంచారా
నందయోదాకుమార సానాశీత న
నృందారా నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

97

పొందుగ సీకీళతకము
సందర్శించుటకుకన్న సంతోషము నా
తెందుండును? నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

98

దెందం బదేమై ధైర్యం
బండిను వినుఃజూదఁగఱగు నంచిప్పుడు వి
న్నందేహము నారాయణ
కందళితానందమూలకంద ముకుందా॥

99

అందఱు దరీయించుటకీ
కందములాచంద్రతారకంటుగ మహిలో
నందెలసుము నారాయణ
కందళితానందమూల కందముకుందా॥

100

శ్రీ ముకుంద శతకము సంఖ్యార్థము.

శ్రీరష్ట

శ్రీ అనందగణపతి మహారాజుజ్ఞాచే

(సతతము సంతసమెనంగు సత్యప్రతిక్షణ)

అను సమస్యకుం బూర్తిగా

సత్య ప్రత శత కము

— · · · —
కందమా

హితమిత వాక్యంతత్తతిక్షణ
దతభూతదయానురత్తికి ధైర్యాన్వుతిక్షణ
జతురమనీషాగత్తిక్షణ
సతతము సంతస మెనంగు సత్యప్రతిక్షణ॥

1

గతకిల్పిష ప్రవతతత్తతిక్షణ
జ్యోతదుర్జన సంగతికిని మానృతమత్తిక్షణ
శ్రితరష్టానురత్తిక్షణ
సతతము సంతస మెనంగు సత్యావతిక్షణ॥

2

స్తుతిదగు ధర్మనిరత్తిక్షణ
స్వతంత్ర సంచారధీర వసుభావతిక్షణ
బ్రితుకేల యనృతమత్తిక్షణ
సతతము సంతసమెనంగు సత్యప్రతిక్షణ॥

3

అతుకు బ్రితు కనృతమత్తిక్షణ
స్వతంత్ర పరిషీవనంబు శౌర్యస్థితిక్షణ
బతిపరిచర్యలు సతిక్షణ
సతతము సంతసమెనంగు సత్యప్రతిక్షణ॥

4

వితథంబోను సుమతికిన్
 బ్రతిపథులనైన విజమువచ్చ సుమతికిన్
 బ్రతిథయగుసైన్వరధృతికిన్
 సతతము సంతసమొసంగు సత్యప్రతికిన్॥

5

సతత తపస్సాన్వద్యాయవి
 యతయోగపిలభశమద మాదిలసత్పున
 నృతవాదన ప్రకృతికిన్
 సతతము సంతస మొసంగు సత్యప్రతికిన్॥

6

శ్రేతజనపోషణ నిపుణ
 ప్రతిమదయాశౌర్యధై రథ వై భవథర్మాం
 చితమణి మానృతమతికిన్
 సతతము సంతసమొసంగు సత్యప్రతికిన్॥

7

కొతు కతుకు ఓటుకెఱుగని సు
 మతికిన్నర్యోపకృతికి మానితగుణ సం
 తతికిన్ సుకృతవసతికిన్
 సతతము సంతస మొసంగు సత్యప్రతికిన్॥

8

అతుల ధనాధ్యపికన్నన
 బ్రతిస్తూతి చిచారచతుర మాచలకన్నన
 బ్రతుకుమత్తెచ్యపికన్నన
 సతతము సంతస మొసంగు సత్యప్రతికిన్॥

9

సతిసుతులు ఊసియైనరం
 బ్రతిపత్తుల దసకునైట్లే ఊరలవిదీనన
 బుతుకున సేదెత్తైనన
 సతతము సంతస మొసంగు సత్యప్రతికిన్॥

10

జీతిలోగూటికిగుడ్డకు
గతిలేకుండియును నెటి కష్టములైనవన్
ధృతినిసుమంతయుఁజెదరక
సతతము సంతన మొసంగు సత్యప్రతికిన్॥

11

ఆతి మోహమున హాత్తుగ
జీతిధనపతి కూతురోకతె చేపట్టిన యు
పు తిరిపగాని మనంబటు
సతతము సంతన మొసంగు సత్యప్రతికిన్॥

12

ప్రతిబిలములతో నోదలు
బ్రహ్మకూలావిలముచేత వార్ధిముమంగన్
మతిచెడనితటస్థవివతె
సతతము సంతన మొసంగు సత్యప్రతికిన్॥

13

జీతిని హాత్తువిదేశ
స్థితుఁడై గతి తెలియఁబోని చెల్చుఁడురాఁగన్
మతినలరు పతిప్రైతికటు
సతతము సంతన మొసంగు సత్యప్రతికిన్॥

14

బ్రహ్మకునసుంకం బెఱుఁగక
స్వాతంత్రయాంబుచేయు ప్రభువలెనుబతి
ప్రతవలె సహాజకవివలెన
సతతము సంతన మొసంగు సత్యప్రతికిన్॥

15

చిత్తికినయదుఁబుటుకు
మతివాస్తుకు మొపుదు పెసు,- మాయలఁజూపన్
జీతినది సృష్టిముగాఁగన్
సతతము సంతన మొసాగు సత్యప్రతికిన్॥

16

ఆతగునకు దిగంతము రే
ఫలీరునన్నిజముదోచి గారదిచేయన
మతినది గుర్తికణాలిన
సతతము సంతన మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

17

శ్శితినడుగంటియు వాస్తవ
గతి పలువురు నడచుదారి గట్టికవలె నాను
శతపొందక తలచూపన
సతతము సంతన మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

18

బ్రతికినవఱకున్నర్పయు
గతివిషమటుకల్ల వెడటః గ్రమ్మచు నిజమన్
రతనముదాఁచు కుమతిచెడ
సతతము సంతన మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

19

ఛీలిందబ్బట్టి తేలాక్క
టుతీయనందోచకముగదుంబాధింపన
మతిచోర్పుమండ్రమహిమను
సతతము సంతన మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

20

ఆతగునకుఱబుండు పొదమిన
గతినన్నతముతోచి నాళి గడవి హృదయమున
గుతుకయుఁ గొఱుక చసదన
సతతము సంతన మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

21

అతుకుడు రబ్బాఱల్లుచుఁ
గొతుకుచబల్లోగ్గండెమాకి కొఱుకిన చెవితో
షతిడెదుసు మంచివాఁదున్
సతతము సంతన మెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

22

వతము దనగుట్టు దెల్పక
నృతవాదముతోడ దుష్ట నీతి జరుగునా
మతకరినిగిడి చెడిపదన
సతతము సంతన మెనంగు పత్యప్రతికిన్॥

23

ఛితినోర్వలేమి పాము వి
రతమును నూనృతముపాలు దార్చియు విషరూ
పతుగల్లఁబంట నొసుగన్
సతతము సంతన మెనంగు పత్యప్రతికిన్

24

అతుకుమెతుకు కతుకుకొనుచు
శ్రీతుకు వరాధీసమయ్యై బలగోటునమూ
నృతమనని పంద చెదుగా
సతతము సంతన మెనంగు పత్యప్రతికిన్

25

ఛితినిజము ప్రోద్ధు మహిమల
నతికపటి యొఱంగు టెటు ది వాంధమువలెన
మృతివావికళక్యంబన
సతతము సంతన మెనంగు పత్యప్రతికిన్

26

మృతియొండెలేక నాల్కుక
నృతమొండెను రామబలి హరిశ్చంద్రులటుల్
బ్రితుకఁదలంచిన మకృతిక
సతతము సంతనమెనంగు పత్యప్రతికిన్॥

27

మృతిరాసీ నాతవికిని
జితిణ్ణాచ్చేదవిప్రయుట్లు సేయమిననుమా
నృతపరనర ప్రకృతికిన్
సతతము సంతనమెషంగు సత్యప్రతికిన్॥

28

పతకరి స్వాయచివాచులు
 బ్రతుకులకై ధర్మశతలఁ బడియేనుగుగ్రు
 దీవదష్టచత్తమె నిజముగాన
 నతతము సంతసమెసంగు సత్యప్రతికిన్

29

ప్రతిపాదియు వాదిమునీజ
 మతేభ్యతగచ్ఛ్రద్ధ నెఱవు మొణయుదువ క్తత
 గతికిన పద్ధతులనఁగా
 నతతము సంతసమెసంగు సత్యప్రతికిన్

30

గతిమాలినదవి రెండవ
 మతిమాలిన భథకుఁద్రిపు మాటయుదమ్మన్
 విశగామూర్ఖ నిజముతెగ
 నతతము సంతసమెసంగు సత్యప్రతికిన్॥

31

ఇశరుల సాంక్ష్ము తనకెటు
 జతబిము దననాల్మానిజము జరువకయున్నన్
 దతదంథ సహస్రికః
 నతతము సాతసమెనంగు సత్యప్రతికిన్॥

32

అతిరథసస్మితితో గోం
 ద్రుతమ్మి చుంచెలుకఁ బిట్టు డాఖునవత్య
 పీతివెదచు దర్శనథనవ
 నతతము నంతసమెనుగు సత్యప్రతికిన్

33

శ్రీతి కఁటకయైరనముప్రాం
 కుతెన్నుకన్నీజముతోచి కుత్పితలోకం
 బు తగిలిముఁ డగులక చనన
 నతతము సంతసమెసంగు సత్యప్రతికిన్॥

34

అతగున కుల్య పొసంగున్
 మతకరి తుదు దసదు ధనము మాయి కొసంగున్
 మృతి జ్ఞాడును దొసంగున్
 సతతము సంతసమెసంగు సత్యప్రతికిన్॥

35

పతియెడ మోసము గొల్యుచు
 నతినిపుణతఁగల్లమాట లాడు కులటకున్
 మితిమీణిందెరఁగన్
 సతతము సతంసమెసంగు సత్యప్రతికిన్॥

30

మితిరేపు రే వనుచు నా
 దితపునను చేండ్లు త్రిప్పి దిల్లువడి తుదన్
 వితఁజూపుదబ్బఁటి చెడవు
 సతతము సంతసమెసంగు సత్యప్రతికిన్॥

37

క్రతువునువవెట్టి ధనముల
 నతినిపుణతఁ జైనటి కూర్చు యాలికి నగలన్
 మితి మీణఁబెట్టి పొలియఁగ
 సతతము సంతసమెసంగు సత్యప్రతికిన్॥

38

ఉత్తికిన దుప్పటితీరున
 మతికుద్దతచెందుఁ జాటు మాటు తొలఁగినన్
 ధృతివంతునకని తెలిసిన
 సతతము సంతసమెసంగు సత్యప్రతికిన్॥

39

చతురముగ ననృతకల్పనుఁ
 బ్రహ్మదినమున్నేయు దొంగ బ్రిషుతుకన్నన్
 మృతిచెందుట సార్థకమౌ
 సతతము సంతసమెసంగు సత్యప్రతికిన్॥

40

మతిలో పూర్వాహనము న
మృతముం బుక్కిటను గల్గి మెత్తగెను నీచం
చతిమర్గజికిం బాధ్యత
సతతము సంతసమేసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

41

యడిపేషమ్మంగై కొని
మతిహీనులు భైబర్గాట్టి మాటున దంభుం
చతిభోగములు గృథింపగ
సతతము సంతసమేసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

42

ఆతిజార విసుగుబతికిన్
మతిహీనుదు ధనమలోసఁగ్గ మణితిరువతికిన్
ష్టుతిహీనఁగు జగత్పతికిన్
సతతము సంతసమేసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

43

క్షితిలోగొండె మలఁతికిన్
మతిలో కై ర్యంబుహూత మానుషవతికిన్
వితయగు బ్రితుళ కుమతికిన్
సతతము సంతసమేసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

44

కతికిన బానిస మెతుకులు
బ్రితుకులు న్నేహఁబుపట్ల బిల్యు-లు కొతుకుల్
ముతకనగు చూచున్నాలంటక
సతతము సంతసమేసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

45

ష్టతమువలె దేహికిం దను
ష్టతగులఁదొలిసందెయుట్ల పో పదుచుతనం
చితిలాపము చదువనఁగా
సతతము సంతసమేసంగు సత్యవ్రతికిన్

46

వతగములు సంజమీంటం
 బ్రితుకున్కె కడలిఁ ట్లు మార్చికులపోల్లిఁ క్ల
 గౌతికెదు లంచ మెఱుగవన
 నతతము సంతన మెంగు సత్యవ్రతికిన్॥ 47

అతల వికారము మీఁ ము
 నృతవాదికి శక్తిహీన నీచకుమణికిన్
 జీవిసూనృతు నెడ సొగణది
 నతతము సంతన మెంగు నత్య వతికిన్॥ 48

జత మోద్యుదో సిశుల్య
 దైతమ్మా బలుక్కల్ల షల్యు దిరిపెపుటక్కల్
 జీతిలుబ్బత్య మనృతునికి
 నతతము సంతనమెంగు సత్యవ్రతికిన్॥ 49

దృతి చెడకయంట కవికర
 మతికినమునుఁట స్క్రేప మో గతియంటన్
 జీతిలో మనృతమతికిస్
 నతతము సంతనమెంగు సత్యవ్రతికిన్॥ 50

బ్రితుకున సింహాకృతికా
 యతమంజుల మానృతసచ నాధిక దృతికిన్
 హతదీ నార్తికి సుకృతికి
 నతతము సంతన మెనంగు సత్యవ్రతికిన్॥ 51

బ్రితుకుపకృతి సబపుట మూ
 నృతమునకు ఫలంబు మంచి నేర్ప దెబుపుటల్
 జథపదు నుస్మిరధృతికిన్
 నతతము సంతన మెనంగు సత్యవ్రతికిన్॥ 52

గతము తలఁచి వెక్కుచుంగదు
జతురము గాఁ దనదుడాబు చాటుఁచుఁగ్గల్లల్
మితిమిగులఁఇబ్బు చెదుగన
సతతము సంతస మెనంగు సత్యవ్రతికిన్ ॥

53

ఆతుకుఁడు సంపద గుసుపు అ
లఁతివాసకి వలపుతీఁఁ లగ్గు చెసుఁటికిన్
గొతుకుఁడు దబ్బఁటికెగ్గన
సతతము సంతస మెనంగు సత్యవ్రతికిన్॥

54

శీఁతిబచ్చ తోరణము నా
తతకిల్చుణఁబు న నృత దంపతులకుఁఱ
ద్భుతిపు వైముడియు వృధయన
సతతము సంతస మెనంగు సత్యవ్రతికిన్॥

55

ఆతుకుఁడు కాగితములు జీ
వితపిదహితమిక్కులంబు వెంటుకతమ్ము
సృష్టిగణినిఁదెలుప లేవన
సతతము సంతస మెనంగు సత్యవ్రతికిన్॥

56

మతికిందెలి పెదివా స్త
క్షుతశాప్తమసంగ షష్ఠు సందెహాతము వై
జతగుఱు తది కృతిమమన
సతతము సంతస మెనంగు సత్యవ్రతికిన్॥

57

శీతియొక్కఁడః దివ్యద్రగ్మ
తతియొక్కఁడః నక్క దేవ తలమటు లనృత
సిరి జూపు సరుసికొల తగ
సతతము సంతస మెనంగు సత్యవ్రతికిన్॥

58

అతిప్రాచీన పురాణము
 లితివసంబులు చరిత్ర లిల నష్టుమి మా
 నృతమెటు పోత్తములం దన
 నతతము నరతస మెండ్రు నత్తవతికిన్॥

అతిచంచల మవిదిత చి
 త్రుత్తయ్యముం దెలుపగల్పింపు వ్రోతులనూ
 నృతమొచ్చ శంకల తెగవన
 సతతము సంతన మెహంగు స. ప్రతికిన్ || 60

గతము నిరూపింపగ చి
 స్తుతి ప్రకృత మెఱుంగః జవల హృత్తుభవిష్య
 త్తుతలాప నిశ్చయమెట్లన
 సతతము సంతన మెనరంగు సత్యవ్రతికిన్ ॥ 61

కీతిజాటుపుండు మామక
 యి తదుమువై ద్వాబి నాగ విచ్ఛిదెలుషు మా
 సృతమే టులజ్జామతింస
 సతతికు సంతసమేసంగు సత్కువతికిన్ ॥ 62

క్షతరో దివ్యప్రకృతి గ
 శుతింపమృద్రూపులగు మనుజుల తెఱులగున
 వితథము నరళాస్త్రంబన
 సతతము సంతస మెసంగు సత్కాప్రతికిన్ ॥
63

మితిమిగిలి గౌర్ధమెనఁగున్
 అతిలోభిమొగమున వెలితి హాస్యముపొసఁగున్
 బ్రితుకున దబ్బఁటి దొసఁగున్
 సతతము సంతసమొనంగు సత్యమతికన్ ॥ 64

అతినహవాసము గలుగక
 క్షితిమిక్కలి సనుభవంబు చెండక వస్తు
 సీతి నౌరువిఁ దెలియావన
 నతతము సంతన మేంగు సత్కృతుతికిన్॥

65

శ్రీతిదేవతాత్మార్జుముతో
 వితరుల భేధింపు గొఱ.ఁ యే యెస ఉదస సిం
 గతి దేవుడెబుగేసే యున
 నతతము సంతన మేంగు ... పత్కృతికిన్॥

66

శ్రీతి ననుమానము బింబ
 క్షతయుభ్రిమాతాబు తెబుఁ: జాలయవాస్త
 వ్యతమిగులు బ్రిహ్మమటులన
 నతతము సంతన మేంగు సత్కృతుతికిన్॥

67

శ్రీతి:వన్నెవ్యరుక్తినిరో
 గతి తెలియఁదు ప్రాద్రివమ్మకచు గొనకున్నన
 మతినౌరుడిజమెటు కమనా
 నతతము సంతన మేంగు సత్కృతుతికిన్॥

68

అతుకుడుకూడు కుమతికిన్
 బతివతాతత్వమార్యి వంశయుషతికిన్
 అతిషమము సహజధృతికిన్
 నతతము సంతన మేంగు సత్కృతుతికిన్॥

69

క్షతిదివ్యతత్వమగు సూ
 స్తుతిత్వమట్టిలేకు కమజ నెసయకయున్నన
 అతి.౧నేచ్చున రూదన
 నతతము సంతన మేంగు సత్కృతుతికిన్॥

70

జీతిలో న గుత్తితుఱ మా
నృతమసళక్యంబుగా ద దేహాతువో వా
రితలలు తగవు నిరూధిగ
నతతము సంతన మెసంగు సత్యప్రతికిన్

71

కృతయుగమనఁ గలియన మా
నృతానృతములు విగ్ని వేక నిర్వానమునం
జతపదుఁ గాలస్తితికన
నతతము సంతనమెసంగు సత్యప్రతికిన్॥

72

ఆతిలావ మళ క్రియు దు
ర్షైతిత్వముఁగ్రూచర్య మాయయు సన్మతం
బుతెవులుగల సరుగుణ మన
నతతము సంతనమెసంగు సత్యప్రతికిన్॥

73

ప్రతికూల మనఁడు చెల్లియు
నతిక్రమము నేయఁబోపఁ డా. శిత దాకీ
ణ్యతఁణొపు సుకృతినఁగన
నతతము సంతనమెసంగు సత్యప్రతికిన్

74

వితతానందకరము మా
నృతమెల్లెద మెష్టుదెచ్చి నిజముగణదియా
జీతినదు వియవ దెలుపునన
నతతము సంతనమెసంగు సత్యప్రతికిన్.

75

జీతినెల్ల దానఫలములు
నతులితమథయోగ జప త పోతిశయము మా
నృతమహిమకు సరికావన
నతతము సంతనమెసంగు సత్యప్రతికిన్॥

76

ఓతిషచులయ్యెడ్డఁ గౌండెకు
అతముఁ చసమొడ్డుకేమి నచ్చత మనెఱు దు
ర్ధుతి నిండెంబె జెదునన
సతతము సంతసమెసంగు సత్యప్రతికిన్॥

77

అతిధికి లోధిచొసఃగున్
అతిమాత్రముఁగఁ సౌము రియ్యుమెసంగున్
స్తుతి నిజమునకుఁ బొసంగున్
సతతము సంతసమెసంగు సత్యప్రతికిన్॥

78

అతికిన బూడిదవళ్లైఱ
సతికిన మదిపోత్తు వఁచె లుడవదిషున్గుర్
ఛీతిమాన్మతమున రవన
సతతము సంతసమెసంగు సత్యప్రతికిన్॥

79

ఛీతి నానందమయము సూ
నృతమది వివరింఁ క్రాయుటెటులోఁ నిక్క
ల్పితకవిత నిజ మెఱుగదన
సతతము సంతసమెసంగు సత్యప్రతికిన్॥

80

ఛీతిగల్లకూట సాటులు
గుతర్ము నాస్తికులు త్రిష్ట కుంఛిథరులున్
జతపద వాన గురియదన
సతతము సంతసమెసంగు సత్యప్రతికిన్॥

81

పతిథ క్తి దేవథ క్తియు
గతికొండిగ దానశ క్తి కరుణామతి సూ
నృతమంటనిచోఁ గణవన
సతతము సంతసమెసంగు సత్యప్రతికిన్॥

82

ష్టీతిలో సోమరిపండకు
స్వేతంత్రలోకిక సుఖిపజు రముకూరమి మా
నృతమైనఁ బౌరుషంబిదు
సతతము సంతసమెనంగు సత్యప్రతికిన్॥

83

ష్టీతినూతఁబిద్ద కుక్కాటు
లతగుఁడు దన్నుద్ధరిఁచు సతినికె కిందుం
జతపర్చి దుర్గతింజన
సతతము సంతసమెనంగు సత్యప్రతికిన్

84

వితవిందు రోగగతికిన్
వెళ వదుచును బోణ్ణీయాడు వెశుముదిపతికిన్
సతమనృతము దుర్గతికిన్
సతతము సంతస మెనంగు సత్యప్రతికిన్॥

85

ష్టీగొంతె పొగ త్తు చమ
త్కుతికల్పన లిచ్చకమాలు గేరదమాలు గ
లతనమునకుఁ బిల్లాలన్
సతతము సంతసమెనంగు సత్యప్రతికిన్॥

86

ష్టీ దాతృత్వము సత్పం
గతిత్వ మోదార్య శోర్య గాంభీర్యంబుల్
దతకరుణా సూసృతములు
సతతము సంతస మెనంగు సత్యప్రతికిన్॥

87

అతికష్టమయ్యఁ జీరువ
గతివింటికి వెదకు పాంధు కై వడిగా సూ
నృతమార్గ మెత్తేగినదిచిన
సతతము సంతస మెనంగు సత్యప్రతికిన్॥

88

క్షతిలో బాపము పున్నెను
హతప్రీయత్వంబు సంకే తానందంబున్
మృతి శాశ్వతత్వ మనగా
సతతము సంతసమెనంగు సత్యప్రతికిన్ ॥

89

అతిరతి వాంచకుమితికిం
బ్రతిమద్గ్రంథచేష్ట నీచ మనుణాత్మకిన్
బ్రతుకువృద్ధ లోతదతికిన్
సతతము సంతసమెనంగు సత్యప్రతికిన్ ॥

90

అతుకొక్కెద బితుకొక్కెద
బ్రతుకొక్కెదఁ దెలియలేక వక్కుడైక్కుక్కుడై
దృతిదస్సు । గ్రాలపో తన
సతతము సంతస మెనంగు సత్యప్రతికిన్ ॥

91

క్షతినిచ్చిన విచ్చువిధయుఁ
బతియగుటకుఁ గారణబు పరుగుట స్పష్టం
బు తిరిపగఁదే లోఖిగ
సతతము సంతసమెనంగు సత్యప్రతికిన్ ॥

92

బ్రతుకును గృత్యాగృత్యము
య తలఁపఁటో కొరుల బాధ బునుపునులన
మృతులనుచు వారిని విదీచి
సతతము సతుసమెనంగు సత్యప్రతికిన్ ॥

93

అతగునికండక వాస్త
వ్యతదోబూచులను బుప్య భామవిమాద్మిన్
మతిత్రమపెట్టి వెలుగునన
సతతము సంతసమెనంగు సత్యప్రతికిన్ ॥

94

ఛైత్రా తటులుమాటల
మతికోటంబయలుదేశీ మతివాతెఱు
ల్పుతిగిలి పతివెల్, దెల్పుగ
నతతము సంతసమెనంగు సత్యప్రతికిన్॥

85

ఛైత్రిబుట్టియేద్యు పురిటి చి
రుత పెద్దలకన్న మేళ రో గాన్మాతమిం
కఁ దగులు దశకు నడరదన
నతతము సంతసమెనంగు సత్యప్రతికిన్॥

86

మతదంభముతో జక్రాం
కితముల కాల్పులను హోమ కృతస్తుకోటుల్
ఛైత్రిసూన్మాతపల మొసగపు
నతతము సంతసమెనంగు సత్యప్రతికిన్॥

87

ఛైత్రో సూన్మాత తత్యము
మతి నెఱ్చేగి నుతించి నదుపు మామ్మలకున్నం
తతజీవనము క్రియనన్
నతతమ్మునంతసమెనంగు సత్యప్రతికిన్॥

88

బ్రితుకునఁ జదువులు నందెలు
జతురకణ నిపుణతయును సర్వప్రేజ్ఞల్
వితసూన్మాతమాడవిచో
నతతము సంతసమెనంగు సత్య వతికిన్॥

89

చతురకణ విద్యాసం
గతికిన స్థిరధృతికిఁ బ్రికట కరుణామతి కి
క్షుపుతి యానందగజపతికి
నతతము నంతస మెనంగు సత్యప్రతికిన్॥

100

సత్యప్రత శతకము సంహర్షము.

మ ట్రై

నితప్రాణియాదనిసాలిక చంకిపాతపీలిక, కంబచ్చు పేశువ్రాయని
శేలు తుంగ్రుకీలు, వరసింగపిదలంపని యుల్లము పాడుకల్లము, కంబమూయవి
తిరునాళ్ళగనవికమ్మలు మేకమెదచమ్మలు సంగనికి ప్రముఖ్రవిబ్రతుకెంగిలి
షెతుకు, రెంటుకొగుడు తిండిమెట్టంటువేల్పునొల్పునివారు మానిసుటకాదు. నిక్కు
మని వక్కాణించు పెద్దలమాట సమ్మకొని నావాడినమాటలువిధిచి బుట్టే సీమలు
కులప్పినమువంద నరసింగస్తై మతిమాటలల్లువారైసగూర్చ సలవికాని తీరున
సాయలవేల్పు నెనరుమై నేఱిన్నఁగలిగినాదను. నిజముగా వెద్దియోక్కాతలు
ప్పువినప్పుల్లప్పచ్చ మొట్టమొదటదక్కమేనితాల్పులకువలె మానిసులకుఁణాదు
దఱంపులొందొరు నెఱిగించుకొన ఇంతములుగాని ప్రాతలుగానిలేవు. ఏరు
కోబునెల్లరు నేడుపుతోనే గిట్టకతప్పదు. బ్రతుకు తుదమొదళ్ళ దినుపేచేయగు
వెర నద్దానినదుముకూడ సాజముగా నేడుపే కాకతీరు. కావున మొత్తమునై
విట్టి ప్రాతకూత రకములన్నియు నెదోయేడుపుతో జేరినవే, కూడుకూచ్చుకూట
ములకై యొట్టిమానిసులైనం దమతమ వాతచేతలనెల్లో వెరితిపడక పీరా,
మంచిగాగొందఱు వెదుగాఁ గొందఱు నృట్టివెత్తిగెదువారెల్లు దమకోర్కులు
వెఱవేయ్చ కొనఁజెల్లని మొట్టతెలుపుకొనుచుందురుగా, విజముగా వెవ్వరైన నేడ్వుక
కీరు మఁడిన లాభములేదు, కోరుకొన్నట్లు ఇరుగదుకానికోర్కు ఉన్నోనపాగించు
కొమట్కై యొట్టో దేవులాడకతప్పదు, కసింతయున్నందుకాఁటోవనవి నెఱుగు
దరముకూడు, తమంతదామెల్లో ఇరుగు మంచిచెడ్డలెంతవారేడు గుదువకతప్పదు,
భావకిరిగూవివంపులాగున్నదణ్ణయా మానిసిబ్రతుకు, నిక్కుముగా వందఱీకమ్మ
నెక్కుచగా నుండవలెననియుఁ దాదలంచినట్టెల్లపనులు ఇరుగవలయుననెడుగొంతె
మకోరిక మానిసికిబుట్టుతెగులు, భావఁడు ఓర కోమటీకోవనెడు వార్లుకొలముల
కట్టుపాటువలె వాతప్రాతచేతల పదికట్టన్నియు న్నాటీకోకవంతు వెత్తేవంద్రచేత
ప్పక్కిన తొంబదితొమ్మిదిపాశ్చ మౌనకాంద్రచేతన్నప్ప కేర్పుడినవని కొంతయైనఁ

దెర్వికేతులు కంపారోప్పుకొనకతన్ననా, కూడుకూచ్చు కూతమూలకోదనే తక్కు
 సేవి శాయషుంమాప్రైచవివి పొందక లేవిపోపి చేతకావి పశువులకై తంటాయ
 వదుచూరకు బుషపోని మంగలిపిల్లితల గౌఱగుర్చిట్టేమా నాళ్ళముచ్చుత మాతీక్రితు
 కైలైనిగడువాపి యేసాయియైనినేమి వంధ్యు రంగొట్టుకొపుతు తినితెలిసీతెలియుక ఏన్న
 యైన నేమి పెద్దయైన నేమి పేవయైపనేమి దొంయైసినేమి కోరికోరిచెడుచున్నారాహా
 పట్టుక చావులాకలిదప్పికల మేల్కైదుల హెచ్చుకగ్గులు రేపుమాపులక్రిందు మేరు
 ఉండతికొక్కుచేకదా, యింతకువ్వన మెఱుగుదరముకాక చాగియువ్వు వేట్టుదిమ
 పేరియో మనమనుకొన్న మంచిపెట్టిరలకుఁ దల్లివేరని తెలియజాలక పెద్దకుండల
 కెనక్కు పెట్టుచు నందరావిపండ్లక్కు చాపుచుఁ దుడకొకరొకరిమూలవాడి తన్న
 కొనుచు వలపుపగ పిసిపారితనము తగులు పొగరుచుచ్చరమాలన్నిక్కు యయోవాకోరి
 వట్టు బ్రితుకజాలనైతివని యేద్దుచున్నాలియువంత యొల్లివ్వుడుస్తనుకోది వారికి
 మేరేకోరెదు వెవ్వురికోగాని మప్పొద్దువన్నేలు నేసమ్మికొట్టు మణ్ణేయుంటుకాం
 గ్రదకోకావి దప్పరుగా కమతోదివారలనెల్ల తెఱంగు లన్నొప్పించి తామొక్కరే
 పెచ్చుకుండి తెగుగ్గొవ్వు విష్టిపీగి బలిమిషణగారు కిప్పుకాయలే మొత్తముపై
 మావిసులలో వెన్నుఁడైన నేలయందంతట్టన్నచుపట్టుచుండురవి ఓరుకువర్చుత యొక
 పొరపాటు కానేరదు. ఔరా కూబీకొతుకే కోటిపిడ్డిలు, తమచేతికొంగిన పమలమెద
 మలిమిచుపు కూళణ్ణుమంటు వదునాఱుస్త్రీ వేడబములఁటు పడునెవిప్పిది విద్ది
 ఉట, యఱువదినాలగు పిచ్చినేయులఁటు, యేన్నో దొంగవాసివరునుఁటు, యూప్రి
 యున్నపులఁటు, కొలములఁటు: మడితడులఁటు, నోములఁటు, వస్తులఁటు, చదువు
 సుదెలఁటు, లెక్కలేవి కొద్దిగొప్పుఁడరముపరుపులఁటు, మేల్కైదులఁటు, యేమీపొట్టక
 కూర్కుర్కు యొకరుచెడవలె దాబాగుపడపలె, నండఱున్నాఁయసవలెదా నొక్కుఁదే కొరి
 న్నట్లు జ్రితుకిఁఁలె; ససి యుప్పియాసన్నేసు సబ్బుకొదోహాఁ, పెంట్లుపెంట్లుచువకే తక్కు
 వయల్లాఁడ్రకిస్సు సంపుంచుఁ తాడా తిగెఁపు సామెతిసుఁ దాక్కుఁఱము కాక
 మానఁదు తసుకోదియుఁ దఱితోగూడు పంచుకొని తిషచు నెల్లివారకిస్సుంచి గావదుచు
 కునుచుదకిస్సువారికన్న నెంచలోనైన, ఒసయొస్కువన్నాటుకొనకే యుసులనై

వన్నాప్రంప, తెల్లరితినైటే చేయఁదికొనుచుఁ గలవైన నీలలిచ్చకమలాడక, మోనమొల్లక, నేలన్నన్నుకొని పండించుఁసుట తప్ప పాణ్ణపసమైదునైస త్రుతుక నెంచ, తెల్లతెఱంగుల సరుగుపొరుగొలకు నోచ్చడుచుఁ, గౌచెన్నాడున్నిశక, మంచి నీటుతప్ప మణేవెట్టి పీచ్చేవిష్ట్రీవకొ, కయాపులనేపెంచుకొని పాడిఁచుచుచు, నాయా తెగలవారెక్కటిగాఁ బదింద్రుకుమించి యెదముగా నాయాయూక్కుగట్టుకొన, తెయేకొల ములవా రాయకొలములతోనే పెద్దలుచెప్పిన చొప్పున నీదుళోదు జతపడుతెన్నును వెంధిరిజరుపుకొనుచు, నేద్దము, వెళ్ళాటికము, కూళమొకముల న్యోటాడుటయు, నీమూడువనులుతప్ప, మణేలేనిపోని యక్కుఱమాలివ ప్రాతకూతచదువుసందెల తోరియు న్నాపెట్టుకొకమందుకొతెకే వెళ్ళచెప్పినచొప్పున మత్తుచిలు ముదినునులు వాడుకొనుచుఁ, దమ్ముకొపాడుట కై వేట్టుపుట్టొప్పద్ద లన్యోదుకొనుచు, మాఱు కోరిన యాటపాటమాటమీటల, నొందొరులకు వేంగ్కుగావించుకొమవారిన్నవుక, కంచిమయ్య యక్కుట్టులన్ని యున్నప్పించి, కోరినన్నేంద్రు హాయాగా మన్నింపకమానఁదు, ప్రాతమొదలగు జంత్రములనలన నోటివల్గుఁ న్నాట్టమొదటి పెద్దలు పెల్లడించు తుంటకుఁ గత, మాయాకుత్తుకఁ రవఁివడి సాగసుఱచెడి. చెపులకు వెగటుప్పట్టించు ననియును, ప్రాతమొదలగు మూగణంత్రముల వఱకుబడిక! లేనిపోని వెత్తిమొత్తి వివరములు పుట్టించి, వేట్టుమీద వమ్మికన్నెదరుగొట్టి, యరమఱిన్నించి, యొందొ రుమికన్నాడునల్సి, కొలము మరియాదలన్నింటగలిపి, లాతులకులొంగియైన, నెట్లో పచువుమాలి, సిగెదసి, యొకరికన్న నొకరెక్కుదు వారమునుకొసు తెగిస్తాయచు, 10 చములుగృర సొమ్ములన్నెక్కు యద్దదిద్దముగా, దేరగాఁ దిని క్రాప్సెక్కు సోమరిపోతు లయి, యెల్లబోగముల నొందొడులన్నించి లిఱపీఁగుచుఁ దష లోదమకేసరిషద, కొక రినొకదు మాపుకొనుచుఁ గ్రిందుమీదునకు రెంటికిస్తెకి, బలిపింగోరి దఱ్మనమరి యుదురిని నిజమెఱుగుటయే, రానురాఫీనాటికచ్చిత్తెలు, గడదులోనెన్ని కగాలఁతి నుది తోరుకానుపతయున్నేని యాసీమపలకిపుడు పంటకు పచ్చినాశునా, నేలయందెల్ల వాడుకొనంబడు నెల్లమాటలతో నెద్దాని కలుపొక్కింతయులే, తెక్కటిగా, నేయొరువు రంగైన నంటించుకొసుకే పెరినాదవుచుండి యైనఁటాడుమక, తల్లితల్లిఁఁలె, నెల్లపు

శుభమివ్వయై, వెలయుచుంట, నీకేనెళ్లయిపి ఏలాతితెలుగు నెస్సునాచేతనైన
కొండి, పీనిట్లపుట్లు వేఱ్పవంద, న్నమండిచదువరులెల్ల,, నాయల్లి నయాస్థిచమల
కొనయదుగులవ్వాండియైనే దమపుట్లుపీదేర్పుకొనే గటుగుదురని. యొంచువారలన్న
న్నించి, నాయయవేఱ్చ కాపాడుగాక. ఈవేఱ్చవందయందలి మాఱుమూలవలుకుల
కీపోత్తము కొనవ్వివరము తెల్చినాడను.

అణ్ణాడాదిబ్బట్ల నౌరాయణదాసుఁదు.
విజయనగనముదోఁ పాటిలడి పెద్ద.

వేల్పు వంద

- సీ॥ ఏమందు నన్నన్నయావుగా కెవ్వేదునామొఱలవి క్షన్నవ గుఁడు
పీకుఁడప్ప ఈతెక్కునికయినేదరిముకాదెందేవినాకోర్కృత్తొఁడునల్న
నేల నాకీసిగ్గుమాలిర బ్రథుకు నిన్నాడగన కీవెల్లి హూడుతెట్లు
నేముదిసి..కోఁడందిన్నుచ్చరంబుగ సావవ్యిరానివంతపెనుగొవియే॥ 1
- వింగినేలల యండెల్ల నిఁడుఁఁల్ కిలిమిచెలికొఁ జాఖవావఁవతాల్
కవికరంబు..సమగా.. నెవరపిల్న రెంట్రాగుదుతిండి మెట్టుంటుఁల్పు॥ 2
- సీ॥ తొఱవదువులె నిఁఁడుదెలియక మ్మిననాటుషాటలవినున్నాఁదరమ
యక్కుటూ యేల బుయ్యాక మందిదితి నిన్నరయలేక్కిట్లసియాచుచుంటి
దొరకిభొరకక దాసురమూతలాదెదోవంకోకోనీకన్న పట్టమీఁద
కోరిక వెలిషుచ్చనేరవి యడియరి తోదనీకిట్ల కండువలు తగున॥
- ఎమియనుగువికను త్తయేడ్చుతప్ప నేరమెన్నుకు సీకు జోహోనొవర్త
దొడ్డవలమురితాల్ పెంద్రోవపిల్న రెంట్రాగుదుతిండిమెట్టుంటుఁల్పు॥ 3
- సీ॥ పినులు లేకీపువినెదు కిన్నులులేక కనెదు చెరమలేక గభ్యరయుదు
కయలేక పనులెల్ల, గాపించెవవు నాల్గులేక చవిగానెదవా కయవది
మెయలేక బ్రధికె దిష్టెయి నప్పసమునింగినేలలసీవు కావిదినుపేది
సీయాటకై నాకు నెగులిద్దుసీకిదే పాటి స్ఫ్యాచుకే పాటిసీకు॥
- ఇంకనేదాళుల సన్నేయకొమ్ము వెంటనే కావించువవ్వించున్ను
సడ్లతొలగించునాపాసవట్టెవిషము రెంట్రాగుదుతిండిమెట్టుంటుఁల్పు॥ 4
- సీ॥ మోపితి నాయైపు ఏపయి సీపుమేలే సఱ్పదంచు నేనెఱుగలేక
నేర్చు యన్నేరక నేనూరకే కోరికోరి యాచిక్కు తగుఱ్ఱుకొంటి
దలిదండ్రులేఱుకువగలగొప్పవాడుచెప్పిసమాటవినటోక చెనఁటైనైతి
దెలిసినయట్లునే, దెగపీలిసన్ను నేచొగదుకొమచులాతిదెగదుచుంటి॥
- మావకేకుంటివిటుసిగ్గుమాలి నేగికూడుకూటమిదబ్బుకక్కుర్రి గొంటి
నెట్లులేశానన్ను గైపట్టి వదెగ రెంట్రాగుదు తిండిమెట్టుంటుఁల్పు॥ 5

సీ॥ పీయోగవి దెద్దియేనిలేదైన నాగోదవఁ తెవనితో నుడువుకొండు
గమక నాభితుకును గలిగిన వింతు తెలిసినకొలఁదినే దెఱ్చు కొనెద
నయదేండ్ర బుడుతరునై యున్న మొదలున్నారిచదువులెల్లు దారసిలై
సీషార్మై పెంపువ నేనులియున్నాతి సరకుగొనక హాయిజరుగుచుంటి॥

తక్కునే నాట్లపంటలు న్నవివిమీత నాదిపాడుచు నిన్ను నేవేదనిమ్మ
యావుగాకేవరితిదీర్చు నెవ్వుడింక రెంటుత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్చు॥ 5

సీ॥ ఆజవయేట విన్నరయు పెరవుతెల్పువైచిరి కన్నవార్పోచనాకు
నానాటినుండి నేనాడుచుం బాడుచుసీపేరు చాటుచుంటి నలుకొనల
పీవతుకున్నావియుక్కమీద హాయిగాటోదగించు నాభితుకదిగివట్లు
కోరుకొన్నుటునిన్ను గొండాడుమై బింకమ్మన్నెల్చేతులుటోసగనిమ్ము॥

ఎల్లకులందునాయాద విరవుకొనుము యైన్ను సీనింగినేలల న్నిస్నుమాదిక్క
గడలిపదమటు బంటల తడినెనంగు రెంటుత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్చు॥ 6

సీ॥ ఎల్లేగినవాని యట్టేను దలకుమించినట్టి వల్గుల నిట్టులల్లుచుంటి
నేనెందుకు సృవ్యిరానని తెలిసియుం బేరితపెలకె నర్చెట్లుచుంటి
చెలరేగి పేట వచ్చివవట్లనాగొప్ప వెలిపుచ్చుచున విష్ణుపీసుచుంటి
కోరితీషురములకొలఁది మీఱుచుసల్పుయైపుసీనె త్తిసె మోపుచుంటి॥
ఇరుగుపొరుగుల యొవ్వుమినెంచకుంటే గొంపెనయ్యు దగవరింగు
మనుచుంటి

పీషుదక్కున్నాచువఁడెవ్వుడోర రెంటుత్రాగుడు తిండిమెట్టంటువేల్చు॥ 7

సీ॥ ఎలనఁగమీదనే యొవ్వుట్లనాకమ్ము వైవారియిడుమనాభితుకుజాన్ను
కొంకక తినికాగిక్కొవ్వుట నావనియేల్గులకోద నాకెందు ననని
ననునేటోగదుకొంటనాపుట్టువు తెగుయలాఁగొప్పకునాతలంపురగులు
నెల్లరికన్ను నేనే యొక్కవనుకొండునే సిగైరసి తెగసీలుచుండు
ముదిసినకొలందిగొదవలమ్మన్నుచుంటి నెందుకువ్వనిక్కురాక యేవిట్లుటంటి
తెమలపీతగులమికెవలమరితాల్ప రెంటుత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్చు॥ 8

ష్టీ ఈమబ్బు లీవాన లీగాల లీమెఱ్లు లీపవళ్లేమాపు లీవినుదల
యాచెర్య్య లీయేశు లీమెఱ్లు లీకారులీ నేల కడలిది స్పీయెండల్లు
ఈమంచి సెట్పిర లీకొర్ధి గొప్పలీ రాకలు పోకలీ బ్రితుకు తెగుట
యాకోర్చు లీకూర్చు లికూర్చుడుకూటము లీవింతనదువదు లీతలఁపులు॥

కావు సీవియానిలుకద కానిపనులు కానివాఁడను నావెట్లు లోని వెళ్ల
విక్కు మెత్తేగించిసన్నావు నిస్సుగొల్లు రెంటత్రాగుడు తిండి మెఱ్లంటువేల్చు॥

సీ॥ ఈనాటికెన్నోఁచి తేతండ్రికాన విన్నొనియాడుతెల్పు నాకు నిదవేల
వించారసీగొప్ప కొండారనా పాడనా యాడనా వ్రాయనా మణిమణి
రాత్రిప్పత్తెనే గరంగునట్టిచెంగుమీటనా చాటనా నాటనాట
నాతోదివారి కీమైతాయిలకు నిస్సుగాన్నించనాకోరికలు చెలంగ॥

మాయమైపోకునిస్పతిమాలుకొండునియ్యతుదముటునా మొఱనెమ్మువినుము
కదుగసీసియదుగులనాకంటికదుల రెంటత్రాగుడుతిండి మెఱ్లంటువేల్చు॥

10

సీ॥ వింగి నేలంనెల్లనెగడుచుండువనులకేను దాక్కితుఁడసీవుకావు
నామేలు సేగుఱనామంచి సెశ్చిరతలఁపుల సీద్దత్తై దావరించు
సీచెల్యుమోరిమినెనరువిండుతనివి విన్నొఱ్చుసడియ ఓన్చెంచుచేవ
యావుసీకంటెవేఁడిన్నుగానకుండియువాలెమాడుకొనెడియొఱువు॥

యేవనఁగనిలకదలేమియాడుగడవగపొగరుమఱుకువ కొఱగామి మొఱనెకదంబు
కల్లుసీవార్య బొమ్మనన్నావుతండ్రిరెంటత్రాగుడుతిండి మెఱ్లంటువేల్చు॥

11

సీ॥ నావంతయెట్లు మనవిసల్పుకొండురాదులియైననాలోనితలఁపువెలికిఁ
గాచిపించెదవు వాక ప్పెదుటన్నానికటవావిన్నుబొగడుతెఱంగు
పైకేడ్చుతుగుడుబిన్నరానై తినాకుమత్తెందుకిటువంటికొయ్యబ్రితుకు
కలగాని విక్కుమకాదు నిన్ననుగొంటనికమేవినిట్లు నేనెగులనేల॥

పెంచనామంచిహాయినవ్యించునన్నువేర్చుననయమునిన్నాలిపించుమాట
పాటమాటమీటలకెల్లవాటలలరరెంటత్రాగుసుతిండి మెఱ్లంటువేల్చు॥

12

- పీ॥ ఓచప్పుటిగింద దెల్లిసీవేచుని తెలుపుషు విష్ణు నేగొలుచుకొందు
నెప్పుత్తానిట్లు నన్నెచిపించెదునాయనాయారుపెఱుకనె పటులకుప్ప
నేరకచిక్కు కొండోనోర్కోరి యాతగులములోననే ముగుబిగిసి
నమనేఁడెలియుఁజాలఁగనుకనీయురితప్పుకొసలేక నిన్నెడుకొనుచునుంటీ॥
- నీషగాతెవ్వుఁకీఁక పశ్చావఁగలఁడు దబ్బునన్నుఁతుచ్చున్న తశనేఁఁ
గంమెలకుఁచకూర్చులకుఁ బైగావెయంగు రెంట్రాగుడు తిండిమెట్టంటువేల్న॥
- పీ॥ ఈనయ తెగలబారీనాల్లుకొళ్ళయొదు తాటాపులికమిగుఁచిదుకుయ
తెలియ పులనికానిచిప్పుల రాకపోకలివెల్ల సాకల్లాఁలఁపు పనుయ
విక్కముల్లాఁచిప్పునిదుగాని నాకలమెలఁకువలరాకడ చెలుపులు
నికమునీవేషతినేనేహళిక్కి నింగుదలేకయురియాతగందుఁగనుక॥
- ఎన్నుఁయున్నన్నిగొసఁగలనేనినాకు నీకుమతీవాసియే కాపరాకయుందు
నెందుకీయూకదంపునన్నుఁయొవు రెంట్రాగుడు తిండిమెట్టంటువేల్న॥ 14
- పీ॥ ఎయ్యుదన్నుఁగిలాగేనంటులేకున్నవఁదనంచ్చున్నైకు బల్లుఁచుంటీ
నన్నుఁలుతెజుఁగులన్నాపూడు పీమేయ తరఁకనాగాప్ప తెంట్లుకొంటీ
నిఃషుగానకుఁగోకయేఁడపి చె. ప్పుకుఁషచ్చుసమక్కానుకూత్తుతిఁటీ
మఁడుల్లుద్దిమీఁయ్యి. దుఃఖుసిక్కఁఁయేదోమూలమండకసిగుమాలియుంటీ॥
- ఇమతిన్నుగానేపితోకవలెనాద సరియుఁయైఁసుమాఁటనాదికాద
చాలుపార్చిదుకైనజాలిలేవ రెంట్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్న॥ 15
- పీ॥ ఏగల్లకానిచో నెల్లిదిప్పుయ కల్లిని విర్చు నేనల్నఁసంవుఁకాద
చీకటిమ్ముఁచ్చుఁట్టేకటియేకాఁనిక్కుఁసేలేదుహళిక్కఁడక్కుఁ
దఁపులేకుంట విస్మేలను విట్టంబగుగాని తంంపుఁమానఁదరమ
నికముక్కల్లికు వసికఁగఁస్సుచో వీకునకున్నేటీ కేకొంపగు॥
- ఇంకినంచీనయుఁగుకైఁపడిఁజదుపును దగిలియెందుఁచోలేకిట్లుతలఁకుచుంటి
నాకున్నాఁప్పుఁమ్ముకున్నయగవిష్ణు రెంట్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్న॥ 16

పీ॥ కూరుకులోమఱ కువగంటే గలమెలు కువలందు బొంగుత్రుంగు గనుగొంటే
మెలుఁకువనిక్కుము కలకల్లాముషుకొంటే గానినామెరమెరు నుడవకుంటే
గలమెలుకువల నాకలిక్కయున్నాటట నందు నాలేమియు నరయుచుంటే
గఱగదుకల్లనిక్కుము వమ్ముకొబోదు నాయున్నివాలెము నాకునికము॥

నమ్మగూర్చి యొఱేగితి సీనాటికేను నిమ్మ గౌణ్ణతత్త్విన్నపు నేహుళిక్కు
చాల గానటటీపట చదువికేయ రెంటుత్రాగుడుతింది మెట్టంటువేల్పు॥ 17

పీ॥ అన్నన్నసోకుడు తెమ్మున్న సాకల్ల తెల్వియేనమ్మ గుందింపుజొచ్చే .
దిరుపతినోగుంటి తిర్మిదికెరంగున స్తోలలాత్తిన్నాల్లు సీపుకఱగ
బడికేగున్న తెల్విదినూరుదభోయిన తెఱగయ్యేనేను ముదిసినకొలఁది
జదువరికంటె మీ ల్చుకియన్నటుల నాకన్నవిక్కుముగనె దైనవయము॥

తతీగెనెఱుకున మఱుతువ పెఱుగుచుండి హాయిదిగజాతేజిదుకోవ్కు హాద్దు
మీతె
నీవుతప్పవన్నాచువా దెవ్వుఁదేంక రెంటుత్రాగుడుతింది మెట్టంటు వేల్పు॥ 18

పీ॥ పులిపొదువుఁదిదుకే బోవనో గాని నిన్నలఁపవిచెనటే చెంతుజనరాదు
పామునోటన్నయి వఱుపనోగాఁ వీర్కుబోపిమ్ముక్కుడి నెనయరాదు
మొసలిగఁగునేట మునుగనోగాని విన్నెనకెదుముఱవ తిందితినరాదు
వెళ్లివేపిచెలిమి పెంచునోగాని నిన్నమ్మునితుఱవ కాన్కుగొనరాదు॥
వనెనిక్కుముతక్కున దెల్లకల్ల యునుచుగూచుకూటములకు ర్ఘుదుకొంటె
వఱ్చుఁచినరాదుఁకూటు వలువదాల్ప రెంటుత్రాగుడుతింది' మెట్టంటు వేల్పు॥ 19

పీ॥ ఎబెదదలలేక యేహుగుఁబండు కొంటినెల్లో మేలుకొంటిమఱల
నాకన్నరంపలె నాయుల్లమున్నాకు ఉప్పువైవారెళ్లు దరముకాదు
ఫింగినేఁలివెల్ల విక్కుముల్చువు నాకల్లతలంపు రాకడఱగాని
కూడుకూటమి కూరుకులకోక్కుర్చిక్కుయేవిద్ద మణిచినువలనువా మంచియోర్కు॥

తేఁగఁగూర్చిమైనాకు దెల్పివావు నెనరుతో నెల్లదిన్నుఱిన్న వెయనుచు
గోయకొన్న మేల్పిల్ప తగుఱుపఱల్ప రెంటుత్రాగుడుతింది మెట్టంటు వేల్పు॥ 20

పీ॥ ఎనిమిది రెండేండ్ల యేఁచుచివాడన బ్రోక్క్రొంపగాగోరి మొట్టమొదట
సాతలిదండ్రులు నాతోదఱట్లుల తోదనాకన్న యజ్ఞాదనుండి
శాంకభండికిగోడె పోతులమృవిచి ఈమతము నేరుపు కలిమిమిగుల
నెవ్యరుబ్రాద్రోవ నెఱిగవియాఁదు వెరవుమైషోమ్మగా వింపుచుండ॥

ఇనుకలందూబినేలల విరుసుమోయ ముఖిగిపోయిననుండనా మొదటి వాఁదు
దండిపై కెత్తగలిగే నీయుండవచన రెంట్రాగుదుతిండి మొట్టంటువేల్పు॥ 21

పీ॥ అమదామరమేర నాఁగుచు వోఁటల వండుకొనుచుగ్రిందు బండు కొనుచు
కోతకాయలుచెఱకులుబోముగఁదెచ్చుకొనుచు ముచ్చుటలాడు కొనుచునగుచు
తెలివమైలాపులు జెంరేగితిరుగుచు గోప్పవారుఁపట్లు మెప్పగనుచు
శిట్లులెక్కుచుమేటి చెరువులపీఁచు నెదురుగానని చదువెచ్చుకొనుచు॥

అఱవాళ్లకువిన్నొని యాదుకొనుచు పీపునెలకొన్న నేలతా ల్యెక్కినతతి
పీవెయైఁగుదుమావింత హెచ్చరింత రెంట్రాగుదుతిండిమొట్టంటువేల్పు॥ 22

పీ॥ రాపుఁజాప్యులు మావులయమ్ములు వెలఁగలుమద్దులు వేములూట్లు
నేరేట్లతేఁజెట్లు నెల్లులయేతుల గొయగులయజీద్దు రేఁగులయసిరికలు
తుమ్ముకర్త తాండ్రులు విమ్ములుదట్టులు వనపెడుబోదరిండ్ల వాపలంట్లు
మోదుగులూతుగు ల్యోడ్రులీడిలువేగినలు లిమిరులుకామగులు వెదుత్కు॥

నాటునుడులకోఁబేర్క్కున రానివేళ్లుమండికొనలపఱకుఁబండ్ల విందుమాన్లు
మిగులుపీఁయల్లుముపిముపి నగువుతాల్పు రెంట్రాగుదుతిండి మొట్టంటువేల్పు॥ 23

పీ॥ విక్కుమెదోనేషు విరుకెత్తింగెడుతిక్కు వదలకక్కుటవాకు వచ్చేమ్ల్లు
కలమెలఁకువలనా కాంచుదినుమ్ములి పెల్లనాతోఁగుఁడు గల్లపనులు
కోరికలేకనా కూర్చు వమిగిలిన యావెనిక్కువచుని యొన్నవలపె
నేనెహంక్కిన్యోనెద విన్నుగుతేచి నేనుకొన్న యదియెట్లు లోపకంబు॥

వలదు వాకేఁపీఁపెత్తు తలప్పులింక నమ్మగాపాదువిన్నొల్పు తెన్నుదెఱ్పు
మార్పుమురిమ్మ మంచినమ్మకముపెంచు రెంట్రాగుదుతిండి మొట్టంటువేల్పు॥

పీ॥ వ్రబ్రతికుంటినంజెవ్యార్లైనవ్వుమ్మింపఁబూనుటనవ్వుకాదె
సాయువ్వు (గూర్చి) నేనేయుఱంగుదు మత్తెట్లేవిభై వారలకేమియెఱుక
ముఁగయిముర్దునీడంగననేల నాలోనికోరికలకు నేనెకోపు
విగినేలలివెల్లునికముఱుకావునాకలమెలతువపన్నికముఱగాని॥

కలతెఱంగిట్లునేటికిఁ దెలిసికాంటి నిరుకుగానాకుమరిమెరమెరయలేవిఁ
కేనున్నానకున్నకూర్చీన్నవెతండ్రి రెంటుత్రాగుడుతిండిమెట్లంటువేల్పు॥ 25

పీ॥ నీనోరునీరెట్ల నీకుఱ్ఱు నీయద్దు లీకాపుతొడవిద్దయేల్గుపాఱం
దిమకచల్లినరాలనిసవురుమై గ్రిక్కిరిసిమూకలై కసిమసగఁదక్కు
తెగలీండ్రమేదరదేండ్రమంగలచాకిచాతాసిపొన్నారిసావలీఁదు
క్రైకోలగొఢగరగాంధ్రమందులఫూరిప్రథయెఱుకబె స్తపాములాదు
గొద్దురాంన్నగళతెంపికుంటిగ్గుండి వందెకాఁడంటుగాఁదులోవాడికాఁదు
జోగిబినీఁదునీచెంతఁజొక్కుచుంద్రు రెంటుత్రాగుడుతిండిమెట్లంటువేల్పు॥ 26

పీ॥ ఇంగియల్లుడుములు చెంగులు మొరయఁ బేరాబోతుతో బాడియుదువారు
తిరువడికోలకందినభోరతావడములు సామములగ్రాలజెలఁగువారు
పుట్టుకొప్పులనూడ్రి చట్టువ్రంతమ్ముని ముడుపులు చెల్లింపఁబోవువారు
తిరివగొట్టుకుడబ్బుకురియించుచడుడుదండులన్నెట్టితరయవారు॥
కదఁగినినిక్కుమౌచెల్యుగాంచగోరి వేతువన్నాల్లు తెగలవార్యేనవేలు
రద్దుదంపెల్లఁజెన్నుటన్నదుపుచుంద్రు రెంటుత్రాగుడుతిండిమెట్లంటువేల్పు॥ 27

పీ॥ పీకన్నవిద్దుడు నేరనిపిన్నవఁ దంచు గంటన్నదినించినావ
యుత్తగానుల్గుకొషోనీదగన్నాని యంచెలనవ్వుకాన్నించినావ
యోర్చుయే పెందోవకూతయంచున్నిలుకదనప్పనము పీపుకాంచినావ
పొక్కిరించునన్నోనాడకిటుకూరిక్కు మించిపీప్రోలరప్పించినావ॥

కన్నవందువుగానిన్నుగంటి నేడు విన్నువంటియొడువరియొందేనిగలఁడ
పుట్టుపీడేర్చనన్నయిపుట్టిపెంచు రెంటుత్రాగుడుతిండిమెట్లంటువేల్పు॥ 28

పీ॥ పీపెలవుంబట్టి నేమఱలితిగాని విన్ను బాసియొవందు మన్నఁగలఁడ
సిచెల్యునిచేవనీయోర్చు పీకూర్చు ముక్కంటి కేవియున్నఁగడఁరమ

తలపుడిగినవాదు కప్పమఱ్చుడు విస్మేళీచెత్తించు తెన్నగనడు
నేలయెండిమ్మెడస్త్రీవంటహోయైన పెమమశ్శ చెఱవమింకలరఖోదు॥

వేయిదండముల్చైప్పెదహోయమీఱ నాయుల్లమండు
కల్పిచెలినష్టున్నాల్చుకన్న తండ్రి రెంటురాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 29

- పీ॥ కలరోనమెలకుప కల్లమెలకోపలో, గలకలకూరుతున్నలకనుక
నీమూడుకల్లం చెత్తేగైన నేఁగూడగల్లాక వఃతీనిక్కుమెటులోదు
కావునవేనిసాకీపంతమతీయేలమిస్సుసమిద్దెంపోక్కవలె
పుట్టనీపెర్గసీపొలియనీయేడెట్లులేనిఁగనీయుక్కనేఁఁకొఱక॥
నింగినేలంతోఁగూడ నేడగల్ల పీపునిక్కుంబు నీకునే నీడ, సీపు
వెయఁగువేజీకటియనిసెవ్వించునష్టు రెంటురాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 30
- పీ॥ ఫూతలోనివ్విటు ఫూడ్చుభోవనిముల్చుకెగవకన్నసట్టారుమేలు
హోరారసీపేషు సుద్యోభోవనిముద్దినోటికంపైన్నిట్లు మీటనయము
వేదుకస్సీప్రోలనాదవిభోష్యనికాళ్ళకన్నన్నావకాళ్ళవాసి
నమ్మికస్సీతిరుసాళ్ళరయనివెత్తికన్నుకన్నుజ్ఞండికన్ను నెరవు॥
నిమదలంపనిపెంబిర మనికికన్ను రాతిక్రిందవణగుకవ్వ బ్రితుకుమెఱుగు
తిరుగునాదంరకదలికూతురుమగండ రెంటురాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్పు॥ 31
- పీ॥ కమవాడుకన్నట్లు దిమసుకస్సున్నాద సీకంపైవేత్తారువు విక్కువముగ
వినువాడుపేషు వినుచుమలిపుగూడ నీకంపైవేత్తారువు విక్కువముగ
తినువాడునోడుం దిండియునుంగూడ నీకంపైవేత్తారువు విక్కువముగ
మనువాడుమనుగడ మన్నించుకి తీగూడ నీకంపైవేత్తారువు విక్కువముగ॥
ఏమగాకవనురివెల్ల పీవెయగుచు నన్ను నేడ్చించిపీవిట్లు నవ్వుదగున
కమ్మునేఁగూడసీవోష్టు కల్పిమగఁడ రెంటురాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్పు॥ 32
- పీ॥ మన్నించుమన్నించు మన్నించుహన్నించు మన్నించుమన్నించు మిన్నుకాం
కావుమాకావుమా కావుమాకావుమా కావుమానన విలుకావితండ్రి
కావ్యించుకాఁప్పించు కావ్యించుకావ్యించు కావ్యించునిదువదు పామ్మ తేఁడ
యేఱమాయేఱమా యేఱమాయేఱమా యేఱమాప్రేతల మేఱవార॥

సోకుమూర్తిలగొంగన్నాక రమ్మయదుగుచెమ్మెతులాదనన్నాదుకొమ్మ
అంకావరినామనవేలవినవురెంటతార్థిగుడు తిండిమెట్టంటువేల్పు॥

33

పీ॥ ఏనెట్లుయండిననెల్లరున్నానేరమెంచకనన్న మన్నించనిమ్మ
మందినన్నెట్లులైనమంచివాదనుచునాయాటపాటలగొని యాదనిమ్మ
విచ్చలవిడిడబ్బువెదవల్లచెచ్చుటనేనిమేరేనన్న నెఱపనిమ్మ
కూడుతోదుగుకూర్కూ టమివేద్కుఱనాకోరుకొన్నట్లునడువనిమ్మ

వయవలమలనీగొప్పవన్నాటనిమ్మతెల్పుతేటలతోదనన్నిరుగనిమ్మ
కనికరమున నన్నీలోనఁగలియనిమ్మరెంటతార్థిగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥

34

పీ॥ తొఱచదువులనెల్లదొంగిలయవేగంటేగొంగపొంగదగించుగొప్పచేవ
కమ్మపునేలతాల్పివ్వలవ్వులపీపుతీటువోరాచుతామేటిమేటి
పంటవలంతి జాపణ్ణట్టుపొంగంటిక్రొమ్మాదిచినగడికొమ్మకాద
వట్టినదఱ్పుహోంటాన్న టెఱచిదిండిటిట్టిపొట్టంజీఱ్పునిటిపుట్టు

తదుపుదాల్పుయేల్కెదిరిచాల్పుడతిమగదకలవతాలవకప్పు గుఱ్పలియిలరోర
చెడుగుమలకలజేందాడుజెగిలెకాదరెంటత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥

35

పీ॥ నాయునిగ్రయక్కుఱనాకునిక్కుమెకానియేనననేమొనేనెశుగలేదు
పీనమందలియేయవేలవ వతుం టనికమెకానియదితూనికకురాదు
కలలోవిపోలికన్నెలఁకువయ్యెడగూడఁదలఁష్టంనావనాతరముకాదు
నరిపినమేయ సేగులకుమాతేనాట్టికైనవచ్చున్నానిమానఁటో

శదమొదల్లేనిచోనడ్చుతోఁచుపెట్లు కలవయొంచేనిమింటిమిద్దిశుమెట్లు
వదులసేనాకుసేనట్టిపట్లుకట్లు రెంటతార్థిగుడు తిండిమెట్టంటువేల్పు॥

36

పీ॥ మంగలిచీరితలంగొఱ్ఱున్నట్టేలనుటుసుపోవనిపనికుబుచుంటే
గొఱకానివాదనంచెతీగియునేఱుగకగొంతెమకోరికల్లోనుచుంట
వోరువలేకపైవారిగొప్పకుభెదవులర్పి పెంకెమాటలనుచుంటే
గొఱవులన్నగవరివలెవాలకమ్మువేసివడిగానికూళైలుగుడుచుచుంటే

శాతిమెస్సంలకిటువారీతలవోర్కాంటేపెట్టురన్నాచివామంచిచెప్పుకొంటే
సన్నయొటురేలెదోసన్నుడిన్ను రాజీచి రెంటుత్రాగుడుతిండిమెట్టంటు వేల్పు 37

సీ॥ తప్పకమంచిపై దలిపుట్టుగొట్టుతికంబూద్చుజాలినకప్పరాదు
బుదగప్పువారలపుట్టుపీదేతీంపవలసగుచీకటివంకకొప్ప
పెట్టురదుల్చివీచెంగడికెల్లరన్నదవదాటింటిగాలిచూలి
నినుగాంచువారికి స్తోత్రగంత్తుపీళుగొబ్బుజూపింగాగుపుల్లుతేదు
ఒదమినిదెదుసేయాల్చికడలిపట్టిఖుగులుచింటిత్కోపెతుమనింది
వలచసీకోవెంట్టోచియాదుదరమ్ రెంటుత్రాగుడుతిండిమెట్టంటు వేల్పు॥ 38

సీ॥ వింగినేలయకల్లసీకల తెఱగెఱ్లు హోయచెడనియనిగ్నియనెడువారు
నేర్చుకుమాపిరుందిసదాదాకఁగోర్కుగా నకతీరదంచుఐలికెడువారు
ఎల్లదిప్పులకుసీపేచుక్కుతువిష్ణులిచియద్భుతెవదలచెడివారు
ఒరటాయతాయ్యలకుమేలౌనరించిసమ్మట్టుపీదేఱుసంచుమాటువారు
ఎవ్వరేమనుకొన్న సీపేయదెల్ల నిన్ననేడురేపుయసీ వెసీవుగాక
వేఱురేదెచ్చియైననా వెత్తిదీర్చు రెంటుత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 39

సీ॥ తల్లిదండ్రులపోల్క యుల్లముసకుగూడ మయికట్టుకయగు నేమయిననోదు
కావునసీవువ ల్గాపాడువాఁదవు కలవనువమ్మిక యలరెసాకు
సీవిలాతివదువు లీపాడుపోత్తున సైఱుచుసుందెని ప్యోతగిల్చి
నేముదినివకొంం దిస్తోకటిష్టున్ని సీవెల్గుగానక నెగులుగొంటి
చెలుగినాతన్నియా సీ చౌంగిలేదగులము పనికిమాలిన కోర్కుల స్పేనంగుచంటి
నింకనేడాళఁశాలనన్నె బుకొమ్ము రెంటుత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 40

సీ॥ ఏరికిన్నాంగక కోరినట్లెల హోయగ సనయము నేమనఁగానేని
యావింగినేలం సీపగలీమాషు నాతోచినట్లు పన్నుగలనేని
కూడుకూటమికూరు కులవుల్నాకుగా పలసిచనటుల నడువగానేని
కలిమలేములవేడు కలవిడుమలగూడ నేపొలివో వకనిల్లునేని

ఎందునన్నిండినేనాడుకొందునేని, గ్రిందుమీచుల్లాగ్రికిగ్రీయుందునేని
సీవెనేనయిచులరనావిక్కువముగ రెంటుత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 41

పీ॥ నాకుమీరేకానివయైనైనేడియున్నిందుతోపమినిట్లుకుందుచుంటే
గ్రోవ్యోడియాడున్న గ్రోవ్యోనాసలిపిన గౌడవలకున్నాఱుగుడుచుంటే
సాకుమేలోనరించినత్త గువారలకెగుకొవించిసిగులేక ముషుచుంటే
నాయిగత్తాశినానాలిముచ్చాచీకంబుకప్పినామగటేమిన్నెప్పుచుంటే॥

కోరియురిపెట్లుకొనితన్ను కొనుచుమంటే నిట్లుపైపెచ్చు విన్ను నేడిట్లుచుంటే
నన్నెటుల్లాగ్రాచెదోం నాకున్నతండ్రి రెంటుత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 42

పీ॥ ఎద్దుకాదుపొళేలెయేనుపుట్టిసగడికానిచోవంతనే గలఁగనేల
పగలింటేదొరపొళ్లిగ్రాపట్లేదాతనిపట్టిపొళ్లికగానియిట్లునాకు
సీగరిన్నదినెలనిండెండదొరయుంట నెఱుకువమఱుకువనుఱకగొంటే
వల్గ్రాటేడునెలమేవరితోద్ద్రామననువికిమేర్సేగులఁబెనయు చుంటే॥

గ్రుడ్డిసొట్లలతో బిడ్పుకుప్పలోనే జలిపెయింగుచూల్లియుక్కనలిమిలేమి
రెంటనేనంటనీవురెంటేంటమంట రెంటుత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 43

పీ॥ ఏడుపుతప్పనాకేదియునోజగా నామేవితోదుతన్నలలేదు
నాయుదలద్దిరానాక్కడ్డెకొంపయాయెఱుకువగూడనాకెరవుతోదువు
నామేదయస్తువనాకూర్కుముచ్చుట నేనెగ్గెజెప్పులేరెవ్వరైనే
జిమ్మచీకటిలోనే జిందురాదుచుమంటే దెలిసినయఱుతలన్నిప్పుచుంటే॥

అక్కయాతెల్పుతెలివికాడికనికముగనమ్మికన్నన్నచిన్నోల్పు నిమ్మతండ్రి
కంవరంబులఁల్పుచ్చుటఁగుదాల్పు రెంటుత్రాగుడుతిండిమెట్టంటువేల్పు॥ 44

పీ॥ నమ్మియునమ్మకున్నఁడవిన్నావుననీకూర్కు నామీద లేకయుండే
గడలిఁగైబారలఁగడువమంకించుటనిన్నెఱుంగుటకయునేగడఁగుట
నిపదారునెఱువసీచెల్పుమగుండనీపుస్తిప్పుపుతెవ్వఁడెరుఁగు
కోరికల్పానిన్నాల్పుసనప్రోపుతుసరటిపసాకట్టులలియుగుసే॥

ఎందుకున్నాఱకావినా యందునింక జాలిగొను, మేలు, నిన్నతిమాలుకోనెడ
కన్నబిధినైట్లు గవికరములేద రెంట్రాగుడుతిండిమెట్లంటువేల్పు॥ 45

సీ॥ చాటుచున్నాటోఱదువులువిన్నాయైనాతనికేముప్పాలంటవనుచు
పీవెషల్చితివి, నిన్నేనమ్ముకోసువావి మాలిమిపవ్పనమేలుదనుచు
విన్నెతీంగినవాడు పీవెకాగలఁదని వలుముల్చినుకులతలయవల్చు
దటుకునసీపేరుదలఁచినవాడు పెందెర్చుచేరునవిలాతినుచినొదువు॥

కావునఁ గలవపీవునిక్కుముగవన్ను విమ్మువేఫినకోరుకుల్చుగ్గునన్ను
నీకుమొక్కుదవేసార్థుసాతునన్ను రెంట్రాగుడుతిండిమెట్లంటువేల్పు॥ 46

సీ॥ గితెకి మొదల్లుద లెఱుగపీల్గున తెవ్వరికైననిన్నోల్పు దరముకాదు
వెఱుతురుతేదు గుబ్బలిపట్టి, ముక్కంటిపిక్కారి, కయముల వెలఁది మగఁదు
పీవనియెల్లద నేపోర్కుసుచుందుని న్నోంటివాడుకఁ బిట్టేతోచివట్లు
విషదెల్పుగలవల్చు విక్కుముకాటోవ దెమ్ముయ్యన్నందేటి కోమ్ముమాడిక్క
వింగి, గాదుపు, తడి, నేలవిప్పుల, కలఁచుకయెదయికల, మబ్బు, కయివదిబ్రితుకు
కయగు, మాయమోఁ గలలోని కలతెఱగునవరెంట్రాగుడు తిండిమె ట్లంటు
వేల్పు॥

సీ॥ ఇదిమంచి, యదిపేగి యట్లుకొవలెనవి పైపారికెతెఱ్పు పాఱువాడు
కోచినట్లెలఁదా పేచదువరియను కోవికన్నుగానని కోయ్యద్రిష్టిప్పు
ఏదియునెఱుగని మాదిరిగాణీలి వాలకమున్నేయు సాలిముచ్చు
ఎదియెట్లుర్గనీ యేదశ్చమిగిలిన దెల్లఁగల్లేయను లోల్లెగఁదు
జిందొడుకులలోతోపల మదుమచుండ : నెల్లుకిమేలెకోరుచు నిన్నె నమ్మి 48
యేయెదవహయ్యతికెడు ప్పీయడియుడు : రెంట్రాగుడుతిండిమె ట్లంటు
వేల్పు॥

సీ॥ ఎప్పురిన్నాప్పుపఁ కెఅచెతినెకయెట్టి యొదలితాయాల్పుతైన మీటుకెతపన
కోరితంటూ ట్లుక్కు కోషకగొంతిమకోటు లుఁబెనయుకకల్లు వలుకఁటోక

తాగక, వెలిచవు ల్రగులక, చదువరి గోటుసల్పక, గౌప్య చాటుకొనక
సేరములెన్న కెం దేడెగసీలక మూతిముద్ధుకొనక పొరసెనయక
గతుకఁబోవకయప్పల బ్రతుకణెనక్ । మిదియల, న్యూదుసళ్లన గదు

పతువక॥

49

నమ్మివినుగొఱ్పువాదెనీ నెమ్మికిదగురెంటుత్రాగుదుతిందిమె ట్లంటువేల్పు॥

పీ॥ ఎన్నఁటైకైననో కైత్తకతీరదు నలుపుకొన్నటుకుద్వ వలయుగనుక్
దనకంటుషాయివం తలకెల్లనోణదా నేకోపనుచునెంచి యేమణిలక
పంతులన్నుచకన్న వారయతగువారు నుడుపునట్లడఁకవ న్నుడుచుకొన్న
మంచితగవరిమే ల్యూఱువక, చెదుగొట్ల తోదనేయెదనేవి గూడఁబోక
ఇలవడిన్నాంటిపడికట్ల నెడయకవిను । నమ్మికొనికోరిసీతిరు నాళ్లగాంచు 50
వానిదవ్వక సీవుకా పాడుచుందు । రెంటుత్రాగుదుతిందిమె ట్లంటువేల్పు॥

పీ॥ మనమిరువురు, దక్కు మతివేఱుగాగాన రాదు నిక్కమగది సేపియైన
సీవువెలుగువవెం దియునేనుచీకటి సీవునిక్కువమిక న్నేహుళిక్క
ఎఱుకువసీవునే మఱుకువనికముగా సీవెకమీదువు నేనదియేద
వీకుగెలతెఱంగు నిండుతనివివాకు గొంతెమకోర్చులు గొనుటపాణి
నడుపువాడవుసీవునే నడుచువాడ । జాగువలదింకనేదాళు జాలవడిగ 51
నమ్మిసీలోనజేర్చుకో కన్నతండ్రి । రెంటుత్రాగుదు తిందిమె ట్లంటువేల్పు

పీ॥ ముందందలరయక పొందికన్నఁబోక యల్లెదనోచిన ట్లెలనుడుల
వర్పవాశులు లేకప్రా పెదనెట్లులో పడికట్లనేద్వ నెవ్వనితరంబు
వారు పీర్చునుమెచ్చు గోరికాదిట్లు నేనుడువుట సీవు వినుటకుగాని
యాముడియాడున నీనాటుమాటలు బలిగ్గించినాడవు బారిసీవు
యావునల్పుణ్ణాట విపనులేవికలపు కింగినేలనీ కెదురింగు గలదె
రొటైకున్నేవయటు మొత్తుపెట్టుకొందు రెంటుత్రాగుదుతింది మెట్టంటు వేల్పు॥52

పీ॥ నేలయందెల్లెద న్నేదవ్వమైతాల్పు లెల్లురున్నించివా రేనికముగ
పెతుబొమ్మువలేజేట పెయ్యలాగుననవ్వ పాలయ్యనిట్లు నాఖదుకుతుదుకు
పాతోడినారికే నయముకావింపలే నైతితైగాదూల నాటుచుంటే
గ్రిందుగాణ్ణాపుట కేకానియకటునా, కై, మీద, నునువ, నే నోమనై తి

నెఱలి పురికఁడికూవిచుస్తు మేదచాఁచి తెంట్లు పెట్టినవేలూగైపు రమ్మకొలు
విసుగొఱవఁచలఁవిచాఁచు జీట్లుమోఁచు వెంట్లుగుఁడుతిండి మెట్లంటు వేల్పు॥ 53

- సీ॥ వంది యెక్కికి కనక్కుప్పిఁచుఁచుఁచుఁచు వఁగవన్నేఁగు నాటంగదీవు,
జోలలగుఁచుఁ ప్పోఁట్లు చుఁచుఁచు కేమెంచి ఇన్నను మూఁచుసీవు
లాతి దప్పి ప్పీట్లు మేతచీనఁచుఁచు భుదికెదు సానోఁయ తడుససీవు
చుస్తు మూడులకు ఫాఁచిగిఁచుఁచుఁచు వెప్పుట్లు గుద్దన గన్వసీవు
పుఱసలో ఁగంఁచులె నస్సుఁచులె వ్రుత్తుఁచులె తోలైమైన వన్వదయసీవు
వస్తు నేట్టిఁచుఁచు పచ్చి సాఁచుఁచు తెంట్లుగుఁడుతిండి మెట్లంటు వేల్పు॥ 54
- సీ॥ ఏ వెశుబ్బిలిపట్టి ఏ పెపిక్కారికి కాఁచేఁచుసీ పెక్కాక వెలుఁగీవె
వెలనీవె తయీనీవె వింగినేలఁఁచుపె కూఁచుకుకు మెలకువలనీవె
కదలికసీవె నిల్చుఁచుసీవె మేకోఁగోలీవె సీక్కా వేణెదియుఁచెదు
వెశుగుక పెత్తిగెఁచు తఁగుగకు టేగెఁచు జ్ఞాట్లుపుఁచెద విట్లుసీవు
అడుగుఁచుఁచులోఁచు కఁట్లుఁచుఁచుఁచుఁచు యూలకాఁచుఁచుఁచు ప్రేతల మేలువాఁచు
కదలియుల్లుఁచునఁచువిఁచు కాఁచుతంత్రీ వెంట్లుగుఁడుతిండి మెట్లంటు వేల్పు॥ 55
- సీ॥ వినువమ్మకొలువకీ వింగినేలఁక్కఁగో పనయ నేనేలయిట్లుతుమటింతు
దిరువతితిరునఁచు తిరుకొలఁసుముస్తీ లిమపుఁచుకుఁచుఁచు తిరిపెనగుఁచు
దిరునమునైపుట్టి తిరుచుఁచుకు దు గాఁదిచుకొఁచునుఁచుఁచు మొరసునై తి
దిచుఁచుడాల్చి యేతీఁచునైన మిగిలిఁచుంకులఁగా వికొఱవనైతి
తల్లివందులు పంతులు వ్రగిపువఁ వెచ్చుఁచు చెప్పివట్లుల నీచుగనైతి
గోరిచెడితి వన్నెలునీగొప్పదఁక్కు రెంట్లుగుఁడుతిండిమెట్లంటువేల్పు॥ 56
- సీ॥ పుట్టినవారులు గిట్లుకతీఁచుదుల్రితుకునఁచుడికఁట్లు వఁబరికములి
కెవరినద్వాఁచివారిఁ కింపు పైకుఁచుల కెల్లఁదంష్టులెందేనివేఁ
శమలోనఁచొనుగు తమ్ముకొఁచుఁచుఁచుఁచు మేచ్చులన్నటిమెలపుమంచు
ముందేమిజునుగుఁచుఁచు కెఱుకలేఁచు పనుల కిక్కుఁచిల్చువులనుకాడు

- ఎవ్వరున్నిర్మసల్వతే రేదియైన నరసింహాలందిభావవే యలము చుండు
విక్రుమగునమ్మిక యొషస్సు విశ్వగుటపు రెంటుత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్ప॥
- సీ॥ నీపుగుబృలినిటు నెలకొనినిసుగొల్ప వారికోరికలు వేసారులికుదు
కలతెఱుగుననిసు న్నాంచిమ్మెక్కునవారి నెలసగవున నెవరొలుకుగనెదు
తదుపుదాలపుతిరు ముడిచిట్టపలేదోచి వీయందునమ్మిక న్నెగడిచెదవు
హాయిగానీయడి యచుఁ కెల్లన్నెయు యుల్లమూలణవింత_యొప్పింపగదు
కానిపించున్నాదని లేనిచింటి తెరుపువవ్విమ్ము నరసెదు దేశెయార
యొడిసలరుబిట్టనంగడి స్వదశువువెత్తఁసు రెంటుత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్ప॥ 58
- సీ॥ ఈచేవిపోనితంటా లేలయిటునేఁ గాంచిసివెల్లని కంటనాకు
ఏనింగినేల లిక్కానిపించుది సుసుక్కల్లయేచుసుట కెట్లుల్లమ్మెప్పు
తానులేడనుకొ సఁద్రము కాదెపనికి స్గునకనేడక్కుఁ దక్కునదిహుఁ
నేనిస్సుగొలుచుటనో సన్నునేమఱిన చింగిలిషదె సీననఁగజెల్లు
కోరియనయమువిన్యేడు కొనెదనేషన్నుసీలో సఁశేర్పు నాకున్నవంత
మామ్ప దబ్బసనీపున న్నెమ్చండి రెంటుత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్ప॥ 59
- సీ॥ ఏను నాదను నివ్వేతే నతమండునో యావఱకన్నాకు హాయిలేదు
గొంగయ వారల నుంగుఱాఁను కొంటలోఁ దంటాత గుల్చుకొంట
నాయోర్చునాకూర్చు నాతెర్చుతేట లీచేఱుతలఁపులడా ర్చుఱుచెండె
మిగులనోఁజకులొంగి తగుఁమ్మినమునింగి రెంటుత్రాగుడుతిండి చుంటినిట్లు
లావుదిగణాఁటే గోరిక్కల్లు దుమీతె దనివితువనుఁటైనేడుపే దక్కున్టై
ఉడ్డకయిలుగలాడ విల్చున్నవఁడ రెంటుత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్ప॥ 60
- సీ॥ విక్రుమెఱుగుపిననే బాఱఁదోలిన నదిమ్మియాగటు లరుగుదెంచు
నకటయోజన్నాపు నలవికాదెందేనిఁ దోలైపైననొడలి తాఱుపులకు
నీయెరన్నమ్మికుఁ నేముదిసిన కొలందిన్నా యమగుచుండేఁ గన్నుఱంగి
వలలోనఁజెక్కు సపుఱగులాగున వెడలెక్కుత్రోవతోఁచకే సపుఱచుంటి
ఉన్నవఁడనడియెడారిఁ దెన్నుతప్పి యొవ్వరున్నఁటోసినా యేడ్చుమాన్మ
సీఁకుమూతలగొంగ నన్నాపుమింగ రెంటుత్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్ప॥ 61

- సీ॥ త్రాదుమంబామును న్యాగూదవిక్కము లాగ్నిచోసురియాట క్ల్యాపెట్లు
కనువాడుకనుసట్లు దినుసుకష్టండక ప్పట్లనేరవుతలంపు లెవియెన
ఉన్నవాడేమూడు తెన్నులై యోజమై దవకుదానాటాడు కొనుచునుండు
మూనాళ్ళమచ్చట వానిఉకడలేసి కొతుకతకుచితుకు బ్రితుకిదేల
ఖికమునేటికి సీక్కార్చి నేనెటీగితినీ వెకల తెఱగుమతినే నేహూకిక్క
యేసునినుగొల్చున్న నీలోనఁజేత్తు రెంట్లత్రాగుడుతిండి మెట్లంటువేల్పు॥ 62
- సీ॥ కూరుకుటమి కూడుగుద్దిఖనయ మేగోరినట్లుల సాగనెంతు
సాతోడిమైతాయి లీతోచుదినుసులు నాయించుకొన్నట్లు నదవనెంతు
వేన్టుగావకెం దేవిగావలసిన వేదుకలవ్వీఱు వీగనెంతు
వేయేలవేసు నీవేయయియానింగి నేరలవాలాయ మేలనెంతు
జాన్నుదలఁచిప్పలంబలి స్ఫుజ్జుచుంటి లిడియమెడసిమీసాల్చెన వెట్లుచుంటి
వస్తుమన్నించికావుమో కన్నతండ్రి రెంట్లత్రాగుడుతిండి మెట్లంటు వేల్పు॥ 63
- సీ॥ కొప్పలన్యాగలితే కుయరాగిదుయచెంప కల్లీచాపిసుల న్నమ్మలొపు
బావట్లనాణి క్రోవచనొనక్కన్నామములు చెరమలనత్తు అలరుచుండ
మెదలఁబుపైలనాసు మెఱ్ఱునల్లలుకయిన్ లిగుతగునొత్తులు పొగసుమీఱ
నదుమ లనొడికట్ట మదిమెలఁబుజేబు లదుగుప్రేక్షంన్నించు వదిచెలంగఁ
రొడతినీపెండ్లిచాపడి న్ధమ్మలమెయు మెలఁగుతిరుముడి క్రొత్తడి తలిరుణోండ్లు
తల్లితల్లికనీడతే తండ్రితండ్రి రెంట్లత్రాగుడుతిండి మెట్లంటు వేల్పు॥ 64
- సీ॥ తిరునీఱువండుమాచిరి నిల్చియేడెల్లు లిగదనాడేకను వశ్చదేల
వదుగుతాకునరాయి నతివఁగావించిన దండివివదుకువె వండెదేల
కొనప్రేలనేడారి గుబ్బలినొడ్లు వట్టినమేటివిటులొర్ది డిందెదేల
కనికరమేనీకుఁగలతెఱంగోణగా గుండెబండల్చయి కొనియేదేల
కోరినా మెత్తలవిన్నించు కొనవిదేలనవురనామిదుకెడయని తెవరికై న
నాటుమాటలవిప్పు నెన్నందరమ్మ రెంట్లత్రాగుడుతిండి మెట్లంటు వేల్పు॥ 65

- ప్రమాదమపులు పచ్చడియూరుగా యహిగపుచలక్తుటుకుడుము
చిమ్మలియుదైన చేగోడి జీడియ పుడుకు లవుగు రొట్టె సదిషదక్కయ
పుడుకులు బిడికోడి మణతఱ ముక్కులు ఓహిగయ పొంగరమువదప్ప
బుడుకులు ప్రేచేచబొండ్లెము ల్యాన్టెల ద్రభైక నిప్పటికాచైమంద
బొంగరాల్ఫాసా లైసిద మునరుడాలు మిమపబొం దించిమంచియిచీకిరొత్తి
యిగరొల్లెలవిందు నిచెంగునగు రెంటుత్రాగుడుతింది మెట్లంటు వేల్పు॥ 66
- శాటనీయత్త జంజాతుమణోరి నాకేల నిన్నాల్లు నన్నేఇకామ్మై
కాపాడుదొంపీపు కలచిపీపేరు సన్నేల్లతావుల స్థాతనిమ్మై
నీయెరసమ్మై కస్టెక్కు చెదరునీక హాయిగానార్థితు కంఠిమ్మై
నామేనిచుట్టుముల్చుయనుంగులుఁడుకవసయముంటః స్థాంచనిమ్మై
ఎదురులేకెందు నేసనక్కెదలనిమ్మై యొల్లారున్నాకుమంచియే యొచనిమ్మై
కనికరముననస్తిలోను గయషకామ్మై రెంటుత్రాగుడుతింది మెట్లంటు వేల్పు॥ 67
- ఇనమెదన్నాతు లెట్లానుఁపుగోరునో తన్న్నవా చెంఁఁన్నదుచు
వేచ్చకైపిల్చి పేరంటమేగి కొల్యైలలోనవాఁడీఁ కొనఁదలఁచు
నమ్ములాటలకయిన నంగులలో లేనిపోసముచ్చుటలాడు ఓపెఱచు
రొఱచదువులు ఐనులిదండ్రులెన్నిన పచికట్టుఁప్పునదుపుకానచు
పెచ్చరేగ ఇన్నుఁడునారి ముచ్చగాక పెలిచవుల కూటలూక పెత్తిరానక
నిప్పునమ్మకార్చివాడు సీఫియగును రెంటుత్రాగు దుతింది మెట్లంటు వేల్పు॥ 68
- ఏదుగజంబుల యొత్తునఁదెగిక్కింద ఉఱువుకదికిఁదల లొగ్గువాయ
విటుండినిట్టగా మెట్లైగ్రాంకి నిప్పేచ్చుచునియ్యదోఁ పిచ్చువాయ
రిశ్చగన్నుఇనన వేట్లకోగోపెల న్యోడరియుగదిపట్ల నచ్చవాయ
పుట్టుపీఁడేత్తెన్నె పుటవాపెనింకన్నాడైక్కుతిమనితఖ్యనె సగువాయ
కొనుసిముచ్చుటలు చెప్పుకానెడివాయ పాఁగునుసిగిప్పుఁ జాటపాయ
విందువేచ్చులనుంటకన్న దుఁచ్చెయ్యె రెంటుత్రాగు దుతింది మెట్లంటు వేల్పు॥ 69
- దురట్లైనింకనా కురియాటతుడమొత్తు నింగినేంలివెల్ల సీవెకనుక
కాన్పుడిగిననాతు కత్తుగాయమువలైర గుళముమాఁననాకు గోర్చులేల

విన్నావసుతరఁ పేర్లిచ్చెనవో వీషుకూదహశిక్కు యేలకావు
వాకూర్కులో వీషుగాకనేషున్నాకిఁ కేదియున్నాని దిన్నేమిగుబాను
మరలఁ మెరమెకసుడైనిషుచుంటి హర్ధునక నేనిఱులదబయంటి
వహ్నికఁబురోవీషుస్వదిగసాఁకు రెంటుత్రాగుడుతుండి మెట్టంటు వేఁ॥ 70

పీ॥ ఉణోటుకారవదాకునేదల విచరింతనూనర పెల్లిమాదిక్కు
గడుఁడిన్నఁచోతునై కావికూక్కుకడిచి యేగోలపెత్తున నేపిలాగు
పేటఁకుచినవనుం బెంచివారినే గంతెనపీనుల కఁటీపోలిక్కు
మఱపించికగువారి మదిమానకేడట్టి కన్నోతుఁగెనగుమి కావికరణి
కోరినేవడకించెన న్నోతిలీల విషకూదమికూర్పుకొంటి జం టీగవలెను
వన్నువిఁకనెట్లుతేంటో కట్టుదండ్రి రెంటుత్రాగుడుతుండి మెట్టంటు వేఁ॥ 71

పీ॥ దందము దఁదము దందము దఁదము దందమువలమురి లాల్పుపీకు
జోషాయజోషారు జోషార్జోషారు జోషారెఱచిదిండి సూదపీకు
గౌఢీయగౌండియ గౌఢీయగౌఢీయ గౌండియకదలి యల్లుందపీకు
కైచాయైకైచాయై కైచాయైకైచాయై కైచాయనయిట్లు కంటిపీకు
అఱకావరిదీ వెనకోలపీకు మొదుపోయద్దుచెమ్ముట లాఁడపీకు
పుత్తిచుట్టిముమ్మెయ్యులో వేఁమాళ్ళపీకు రెంటుత్రాగుడుతుండి మెట్టంటుజేఁ॥

పీ॥ ఈవెట్లునదిపించ నేనట్లునదిచివ దాళీయడివునా తండ్రికాన
సీకంటెపేఱుఁానేనుంటినుకొంట వలవనాకీచిక్కు కలిగెనవ్వు
ఎల్లెరనామాట చెల్లుచుండినగదా యావుసన్నాతిమిఁ నేయగుఱుతు
పావెరికిస్థాఁడిపీవె నేనని వైకిసిగుమాలియెఱునే జెప్పుకొందు
పాఁకుమానన్ను వీన్న వుత్తాకువడక యదుగుచెమ్ముటలాఁడ మేల్పొరువుకార
దుయసుసోఁకుఁాసూదనా తోడునీద రెంటుత్రాగుడుతుండి మెట్టంటు వేఁ॥ 72

పీ॥ లాశల్లిదంక్రులై ఇస్సివెశాపంతులైనఫివేరొర్వైనసివె
సీకన్నఁచుట్టము సీకన్ననెచ్చెలి పీకన్నఁగైయూత నాకిఁకేండి
విష్ణుదప్పన్నాటి పన్నెనవేవహ్నఁట్టువాలై కెకిట్లదేల
చాఱనట్లనితిండి జయగనివనియెంద మావులనాట్రితుకేమగింతు

కౌరిసన్త్రోల్నవన్ని ఉగుడువనిమ్ము కానియెదనమ్మనీలోనే గయష్టకొమ్ము
కన్నలిద్దవిపైగవి కరములేద రెంట్రాగుడుతింది మెట్టంటువేల్చు॥ 74

పీ॥ వాయగుకాళ్ళమై తాయపుల్లోట చలిపియేచెదుములు చలఁగునుగొవి
యుగుపొర్చుచనూర కేనాగిలిచిచిల్ల పీగెడుమెంబర విత్తులుగవి
తొఱచదుపులయాను తెలిసినమ్ములనీలు నాలిముచ్చేలక్కంశెనక్కులరసి
తోదిపారలతోదు, గూడువ..చుకొవికుద్దుక్కపెచ్చుదేగుతుల్యలఁబోదగవి॥
మంచివారఱబిలబిల మదియుచంట చెనఁచేచిందలు పెక్కుఁడ్లు మనుచుమంట
కూంచిణ్ణంటఁదడినింక వించికు రెంట్రాగుథుతింది మెట్టంటువేల్చు॥ 75

పీ॥ పొఁగుఁక్కుంగుట పుట్టుటగిట్టుట వికముకల్లులకు రెండిటీకిలేవు
నేహ్యవిక్కుము నీపుకముకమున యుర్యారకు స్నేహు పెట్టుకలదు
నేలేవఁదను పీపున్నవఁదవు కావుసవే లీకి స్థావులేమ
లేవివాకేలపీలేవిపోవిదిగులు వందనింటికివ్వువంతమాచిగ్గు
మఱలనాకెందుకీ పెంకమాటలకట యెతీగినట్లుల నేదెగ పీల్లుచంటే
గవికరంబునవ్వావు కన్నతండ్రి రెంట్రాగుథుతింది మెట్టంటువేల్చు॥ 76

పీ॥ బాపురేచల్లకు వచ్చిమంతన్నాచుక్కుల్లునాకోర్కె నేసదఁపనేల
మనవిసల్పేదవిము మాయిదిగోదేట గాసీపుదక్కున్నాచునెవఁదు
అంగుమనాకోతు మంటివాయోనెల నగష్టన్దదలయూఁఁఁ సోదపీవు
మాముగుగన్న తండ్రినిన్నగుండాడి పాడియాడుచువమ్ము బ్రితుకనిమ్ము
తపివినెవరోర్చు లనొడక్కుతాయ్యవఁద చింగినేలనెల్లెర చ్చుండువఁద
చమ్ముకొల్పువారలకుఁగ సృట్టుపుడ రెంట్రాగుఁచతింది మెట్టంటువేల్చు॥ 77

పీ॥ తల్లినాయను మొదటివారుచెల్లెంద్రు తమ్ముయకుఁతుల త్తలకొరుకులు
వాంద్రుచున్నంద్రు ఇయ్యంకురాంద్రల్లుంద్రు కోదండ్రుతలిదరండ్రి తోదబ్బు
లేరాంద్రుజగిలె కాంద్రిల్లాలితోబుట్టుచుల్లుమాయామఱదండ్రు మాఱుదల్లి
మందిపియ్యంకులు మగల్లువాంద్రు మొదటగుచుట్టుంటులిర్చుయించుగులు

సేనెతుఃగనిలాతిపాం ద్రైల్లచోట్లఁ దవిపినెవరో ర్యులాష్టాయ వున్గవిష్ట్రై
పొచ్చుగ్గాపాంపేతునే మెచ్చనిష్ట్రై రెంతుత్రాగుడుతింది మెట్లంటుపేస్సు 78

పీ॥ అక్కుటా యామూ స్త్రీ తక్కువపోతర మెక్కుష్ట్రైకుకొనా కెట్లువచ్చె
టిపుకాదిద్ది నేగ్గావ్వునప్పుడ్య కొన్నఁ పేగికిష్టు తుద్యుషంటి,
దపుగమ్మకోనుత్రా శ్శుయాదెచ్చుకొనవట్లు కోరియాచిక్కు ఉగుచ్చుకొంటి
ఉష్ట్రైష్టుప్పీలూరు దీసిష్టీరువ నేష్ట్రైపుట్లఁగ పైరపుకొంటి

ముదిసియ్యనేకవామ కవ్యదలకుంటి లిదెమెదపితగవరిలాగు గ్రేచిచుంటి 79
వీగమసుచెత్తిచాపి వేలెదెట్లు రెంతుత్రాగుడుతింది మెట్లంటు వేల్పు

పీ॥ ఓట్లెత్తుచిందరు బోటీరాళ్లప్పుట్లు తుందెవగిరి యిత్తీ కుండికాశ్చు
గూపసా లాలంకి గుడుగుడుగుచము లల్లిగిష్టోర్ధు తాళ్లపాము
కాలికంచము కీళ్లు గాచగు వెట్లుఖ గొచ్చిక్కు చిదుగుదు గుష్టచెందు
చిక్కుపాచిల్లుఖ చీకటిమొబికిష్టు పుడకిష్టు పులియాట బోర్లపక్కు
ఉచ్చకూతివాటాఖయ చిత్తుఖుట్లు గ్రేచిటోట్లవచుండ్రాశ్చు వెన్నెలకడి 80
రౌళ్లుయుదలముఁవాము దోరయితివి రెంతుత్రాగుడుతిందిమె ట్లంటువేల్పు

పీ॥ క్రొంగ్గొ త్రుకముల కూడుకూటములకై కావిగడ్లెనే గఱమచుంటి
సేనెంచకవ్వనిట్టు రావితెలపియు నాముడునరిపిన వ్యావముంటి
సాటొచిమాడిరి పాచుల్లమున్నాడ ముదిపిటొత్తిగిజెపి పోవుచుండె
సేపెన్నుమలయేండ్ల యాడుదాటిషమీవ మఱువగామాతె నెఱుకయక్క
ఇట్లుతలలేనికొణ్ణరి చెట్లుమాడిట్టు : సేవున్నమ్మకములేక విలివియుంటి 81
ఉత్తీగెవవితురఙ్పవెత్తు పెతీగెనొరారెంతుత్రాగుడుతిందిమె ట్లంటువేల్పు

పీ॥ ఉపీరునాంజు టొపిపొపిగానేద్యు జాఁవన్నాకుమా యాలుగావ
చెట్లుపువకుఁవాప తెజుగునుదిడుగునా దురుకులెన్నుకుపాల కడఁయ్యు
పెన్ను గొలవపీక సన్నేచనాలోని కంటుఁదునుముద్ద కై గూడ
చాల్చఁటనాక్క జంకాటపుండిక్కు మామ్మమాయడుగుచె మ్ముటగూడ

పీ యదియరుతతోద నన్నెలఁగనిమ్మ యొల్లవారలకున్నేలెయెన్న విష్ణు
మాటికెల్లెడనీపేరె బాటనిమ్మ రెంటుత్రాగుడుతింది మెట్టఁటువేంగా

82

పీ నేరవ్వుకొనఁణాలఁగాదారిమాదారి బ్రతుకువనాక్కట్టెవచ్చుపేగి
కట్టస్తైన సక్కుఅక్కాయాబొండియేఁనాఁఅవ వేఁమాఁగ్రు
మెరమెరలేఁనమ్మికవిష్ణు గొల్చునిదేబఁఁన్నకయుత్తతిండిచేటు
మచ్చిఁఁన్నన్నన్నఁముచ్చుతల్చుటసీనిచో మనికిఁజాలిఁవమిమ్ము

పీవతలఁణయెడజ్ఞువుయేది యున్నట్టికేఁధదమొదలయి యున్నవార
యాకయిదుఁపాలకముదనొప్పారుటేద రెంటుత్రాగుడుతు తిందిమెట్టఁటువేంగాఁఁ

పీ చెరువుపై దోతెంచు చేవాఁటరిన త్తప్పల్లర్చు స్తల్లద్రావుడులఁగాఁచి
కాటుకగుట్టలఁ గ్రమ్మిమబ్బులకుల్లువాఁజాలిఁపుబగు పరుసనవి
నెఱీయపామనఁజాదునేల వెయ్యడుగవ్వ నెమ్మితబుకు మిఁఁనేబులఁగి
పీఁట్లాఁధుపోతులఁ బొర్లాడు చిల్చులఁ బడువుతై త్తుఁకులేక్కుఁదిలకీఁచి
మజ్జుఁగెన్డుక్కట్టిన మందితప్ప పీఁపవన్నినదిన్నులెందేనివాఁ
యనెదవా కేలవికఁవస్సిగాను తెల్చు రెంటుత్రాగుడుతు తిందిమెట్టఁటువేంగా॥ 84

పీ॥ తొందిమాసుంగుల్లమన్నపిఁవైఁచెక్కప్పుకంటె న్యాసిపిష్ణసల్పు॥
గావుఁటోదరె, కావిఁత్రుమేసితాయులకు మేరిఁటోపులకుమించి
కఱకటివేంగు సగఁముచదువుకన్న నోజుఁవైన్నవ లైజనయము
పికముగమంచిమండికోగోరవాసకే నీయెదసమ్మిక నెగడుచండు
అఁపికలవాఁదిగారవకుఁ గుఁపుడించు దఱ్చుజన్నాసిపెచ్చుగ దబ్బురాదు
తోగుఁస్తవ్వుఁన్నేరబొప్పరేదు రెంటుత్రాగుడుతు తిందిమెట్టఁటువేంగు॥ 85

పీ॥ సీపేమనుడువకుందినసాల్గుయగురద్దు మిగుల పెందిరువడి జెగిలెకాఁద
సీపేమ ప్రాయఁబోనికయిచెదారిమపొగసువైతిఁచుపు నెగడుతేఁద
సీపేరుతలపోయినితీతుక్కు తిమఃతిపసఁడికోవేన్నిఁగెచురొన
సీపేమచాటలేని బ్రతుకుల్లతిమముడిత్తుఁకికదారుపెరుమాళ్ళ
కదేరయుల్లాఁచనిడువడువతకయేల్గు యులరువిఁకానితండ్రిప్రేతలమగంద
ఖదుతమెణకరి, స్తల్లతావరులఁగొంగ రెంటుత్రాగుడు తిందిమెట్టఁటువేంగు॥

పీ॥ కూతుముదుక్కూర్తికోనెల్లెదబ్బుగూడనికాళ్ల వట్టినాడ
చదువరిసహకాని వదరికగినపారి నాదజుణిమాటలాటినాడే
గొఱమార్లికదున్నిగొఱట్టునై సిగ్గటి సంఘవరావిషములు చల్పినాడ
మూనాళ్లుమువ్వుల మేఖవసతికయిగొంతిషుకోరికల్లోరివాడ
క ప్రికప్పనామమగడవ్విస్తుచేదు బేడిషముచ్చుప్పినొల్పుపీయకాదు
కాలివామీడపీక వేలాదు రెంతుత్రాగుఁడు తిండిమెట్టంటుపేఱ్చు॥ 87

పీ॥ ప్రదక్తిదియేతృతో మొదరిచే గావు మైజ్ఞతోనే తురముట్టవలయ
మమగదకోజయమ్మరిః యేయోనెడకవివబ్సుమనుటయోదార్ప మాట
మైగుదలతెన్నదలవగదడినైపోచో నదుమేందునేవియున్నదమకాదు
కుడవకతీరపెవ్వుదయనగావించుకొన్నట్లు మేలువేగులకుమాఱు
తగులమువదలదెశువంటి చమవరుతాకు॥ తవిషివింఢారదొరకొనవనువుకాదు
మదిల్చైవాల్చివమ్మగావఁగసదీవె రెంటుగ్గుడు తింధిమెట్టంటుమేన్న॥ 88

పీ ఎవరైనవై వారలేచెన్నకుస్తుచో దగ్గర్ను వారంస్తానెఱగునె
యోజమైవచ్చిన యొడలిషముతప్పు బైకొఱలైన్నర్వ కవలనెఱలగు
నేరాల్లయేద్దాపై వేదేనిసర్పిన వారుబైళము కుర్వవలయుమాయి
విందువమ్మకమున విషగొఱ్పువారల కప్పనంచేయెగ్గుంటుభోవు
ఎట్టేవితునాటిషస్తేవెట్లుపుట్లు నమచు దలివంద్రు యాణంతులక్కటులయి
చెప్పినటువడు వారికి జేటులేమ రెంటుక్కొగుడు తిండిమెట్లంటువేల్సి॥ 88

పీ॥ వంతులున్నకై నవిమిదియన్నేర్చి వదుచులకున్నెన్న పాశువాఁడు
మంచివారలఁబోచి మాఱుతులన్నీంచి మేలెకావించెదు నేఁతేడు.
మిగుళఁంటలఁగూర్చి తగువారికందించి మలపెశుతోడఁబుట్టమానటీడు
వయమూడు తెగఁనెమైయనెమైడిన్నీర్చి మేపారుచుండెము వింటోపు
వలకరలికివలిపిరిగుబ్బిలికిసదుమ నందుపీకోవెలన్నాంచిహాయమించి
పుట్టపీదేర్చుకొంద్రపీకట్టమొక్కి రెంటుకూగుడు తిండిమెట్టంటుపేల్చు॥ 30

పీ॥ కుదియద్వాపర్వది కుమ్మరింపు; వణము, చాంగళ, చారీయ, చలికి, చేట
కన్నాత, కల్లుమ్మి కళవనము, తిజిగి, గొంతుము, త్వాంటదుగు; మెన, కిల్లి
తోరహ త్తము, తోట్టి. తొక్కున, పారము, రూణింపు, తారము, దొందివ్రేటు
సీరము. నమనము, జేటి, కందణము, పె ట్లారు, లోభిత్తరి, లాగురింజ,
రాటము, సురాటము, నృణి పోటు కెల్లిలోమెన, తడకా, లైర్లి, లో

లొంకఁరోట్టి

యంజమెట్లురొల్లిసి యుడగొంటి రెంట్రాగుడుతిందిమెప్పు త్తంటువేఱు

పీ॥ నుజదుకలనైన నమలకయుండుట పలుషార్లు సీపేమ తల్లిచుకానుట
లాతియల్లాంద్రపై లలిగొనకుండుట పొమ్మనిదర్శించం బునకతుకు
తనకొఱకైకల్ల లసఁచోవకుండుపై న్నాకైననిశ్చరు నాక్కుగనుట

యిరుపొర్లులకుపై బ్యారనబ్బమండుట సీకుగుర్రాలకా వికలనుడుట

తనకుగ్గినదానితోఁ దవ్విగొనుట, సీకునియ్యదోపిచ్చుకు విక్కువముగ
మంచినదువడిలేకని న్నాంచుట్లుఁ ! రెంట్రాగుడుతింది మె ట్లంటువేఱు ॥2

పీ॥ మిన్ను నేలలనెల్ల మెలగుమైతాయాలు గదుగవ్వరమ్మతోఁ గనినగాని
తానిల్లి పేగియు న్నానతోడివాంకి నెమ్మినాకొంటుమా విచినగాని
వెంటలనగటు స్వీడులనెందేని సీగాప్పచాటివి విచినగాని
యేకోరికయలేక సీకుగోవెతుత్య శిక్తిమనాక్కుగొ కపినగాని
అకటమతియేటిమంచివా దైనగాని తన్నకొనలేదురియుగొయ్య

ద్రిప్పురట్టు ॥3

మగదనీనమ్మకమునకే యగడులేదు ! రెంట్రాగుడుతిందిమె ట్లంటువేఱు॥

పీ॥ సారులు, దరుకులు, గొయలు, గోపులు, జెలఁగిగజైంగట్టి చిందుతీర్చి
వేదుకతో నొత్తు కాఁడు, గుమ్ముతకాఁడు తోదరాగుంతెత్తి పాడియాది
కడికయింజిన్పుచు వ్యాధులప్రేమిగించుచు నెఱమకై కన్నన మ్ముడులాడరిన
మందుచల్లినయట్లు మండివేకొలంది సోలపీముచ్చుకు లేవ్వయచెపిన

పాయవందలయామర ల్నాయవలనుల ! నయదుముమ్మాయురెట్టింప వయన

యేంద్రు ॥4

పూట్లుగాపిన్నుగొర్చిన యతడేమేటి రెంట్రాగుతాగుడుతింది మెట్లంటువేఱు

పీ॥ పాదియోర్చంచ బరిజార్యుమన్నైత వెష్టులనెకరు కున్పవీపే
యంపసుకొనికంపు నేపీయుకున్నైడ విశులమరాకలో నిమిదేవీపు
పాఠమన్నైర్మిమ్ముత్త చక్కినమచున్నైడ వేతోయచమశుల నేలేవీపు
నెఱయమకొనికమ్ము నేకమున్నైడ హౌపెచుగుతల్లి వేమనీపు

మొగుచువిరియముకొనిమంట మునుగుమంటి పంకముకదలిపయుగున్న

వరయతేడ 95

కంగుసీపంపు మంచికే కన్నకంప్రి రెంటుత్రాగుడుతిండి మెట్టంటువేం॥

పీ॥ ఎనుపోతుఃసైపి యెక్కిప్రాడుచునేటి గదిగికండెన్ట్లు గల్లాపుర్ణాట
దుక్కిప్రోతాంబుల దూచలమపిలే లచ్చికమోపుతో వచ్చుపుంతె
తదుపుతాలింతోఱ నదుచువల్లించుచు నంటాతోవింటి కరుగుపూర్ణ
దండినెన్నిచిరెండు పండువులస్సి గౌరవుడిగినయాట విరుపుహదను
నిఛుమెలఁకుపులన్ మాపునెట్టిచుతటి యాచ్చుగార్థంగపెండ్లాటుసదునదను
నిండుకనిచినాకిడిఃసీనెనముదలఁతు రెంటుత్రాగుడుతింకిమెట్టాటువేం॥ 96

పీ॥ కతుకటానిప్పులగాగట్టుకొన్న పెండ్లుముక్కొత్తకాపురంబుమొట్టిత్తె
విల్లుగుంబిముగూర్చి యల్లాచుకోరినుగులుపెట్టుటయిగురుగులుగొరిపించె
నెల్లెదంప్రాపుయెకిమీంద్రమెప్పించి వేమనియపుకొంటవేమనెనిచె
నెట్టునోములఁట్టినెగడులంబికొలతమీచీనపంటకొమ్ముయాచె
ముదిమియాడపరింపించే ఓచచ్చైజ యొరవుమిన్నెగు, ప్రాకీంచెనిట్లువట్టి
కల్లాఱాటపుంజెట్లు కలిగెనెట్లు రెంటుత్రాగుమతిండిమెట్టంటువేం॥

పీ॥ నమ్మబోగడువావినమ్మ దెగడువావి నమ్మబిగదతీచునగనవిమ్మ
నమ్మబెంచెడువావి నమ్మిఁగ్రంచెరువాచి వావినమ్మబిగదతీచుసంగవ విమ్మ
నమ్మ గాచినవావి నమ్మదోచినవావి నమ్మబిగదతీచునగనవిమ్మ
నమ్మసాకీవవావి నమ్మదాకీవవావి నమ్మబిగదతీచునగనవిమ్మ
లేమికల్పిషగడలాగోమనిమ్మ మంచిపెద్రిషగడమాడ్కిఁ గాంచనిమ్మ
విమ్మనమ్మబిగడపోల్పి నెప్పువిమ్మ రెంటుత్రాగుడు తిండిమెట్టంటువేం॥

నమంగింటనియ్య నాయనాసీకునేచోయుదునాటాడి పొత్తునిండ
నాపారికివ్రమ్మ నాయనానిమ్మ మలాకలోముంచినీకాక మాన్మ
నాటగాన్నించుము నాయనాసీమేనునిమిరి నీటిదలికన్నెట్టివై తు
నాచెంతనుండుమునాయనాయనయము నమ్మలాగునవినున్నాచుకొందు
చెల్లబిర్దులగూర్చి కూడెల్లవదలి నుంకుతోమంటివేసాటి నుండియట్లు
లానుమిక్కనైననావయ్యాపానకంటు రెంట్రాగుడుతిండి మెట్టంటువేల్పు॥ 89

కునాటుమాటల నేమసిపేరునఁ గూర్చితివందనీ కూర్చుటటి
వాలోటులెంచక నమ్మమన్నించుమా నీకువేయిచోహర్షు నేనొనర్త
ఖుగ్గాయ్య వారఁ స్నీదద్దుడంచేఱ నెకమీంద్రసాతమీ వెల్లతలుల
నెదినాకులెన్నయో యేనెఱింగ్నానఁ గోరనికోర్కు సంగుమునెనరున
ఇదిచదివి ప్రాసినీగొప్ప యొందునేనఁ జాటుచాటపాటుకొఱ్ఱు సచ్చానమ్మ
గావుమాణేండ్లుహాయిగఁ గర్మితాల్ప రెంట్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు॥ 100

వేల్పు మా త్తు మా ల మా టు అ

వివరము

1. అమ్మన్న=అయ్యా, అంటు=అత్తుకొను, కఱగు, కొలుపు=వేయ్యలన్యేదు
కొమట, నలుపు=చేయు, చెరి=నేస్తురాలు, శాటవా= బంగారు, నింగి = అకనము,
నింపు=విలపుకొన్నవాడు, మెట్లు = కొంద, పావంచ, రెంట్రాగుడు=ఎనుగు,
రెంట్రాగుడుతిండి = సింగము, రెంట్రాగుడుతిండిమెట్లు = సింగపుంగొంద,
వంత=శారి, వఱవ=ఏట్లు, వేయ్య=జగముస్సన్నివాడు.

2. అక్కుట=అయ్యా, అరయు=వరికించు; అసియూడు=అల్లాడు, అడియురి=
ధింటు, కండువల = ఎకనత్కెనులు, తోహరు = దండను, తొఱుచరువులు =

పేచ్చిపల్నినమాటలు, సాటు=విలాతి, సీమ, పట్టి = విద్ద, పెంద్రోవ = ముత్తి,
తచివి=టీర్పు, బయ్యారము=చెఱసాల, వలమురి=నంకు.

అ. అప్పుచుము = ఎల్లప్పుడు, అర్థాట = అచ్చెరువుగాన్ = కయివడి=వలెను,
గబ్బు=తావి, చెరుము=ముక్కుస్తారంగము, నెగులు = నొప్పు, పాటి = సాయము,
మెయి=ఓడలు, తీరు, కోదన్, వీసులు=చెవులు,

ఒ. కూటమి=కలయిక, కై=చేయి, చెనటి=పోకిరి, తెగుడు=తూరునాటు,
లాంతి=పెరువాడు, పేగి=కీచు,

ఓ. ఉరి=కొంచుము, ఏషు=నేము, కూర్కు = మచ్చిక, గొడవ=కీరు,
మదువు = మాటు, నులి = కొంచెము, బుక్కుతుము=పెల్లువాడు, మీరు = పెంపారు,
మిగుట, సరతుగొనక=పాటింపక.

ఔ. ఆద=తలాపు, ఎనుగు=బప్పు, కొండారు=పొగడు, కడలి=నంద్రము,
తణి=అదను, తచ=సీను, వరుగు=వాయగు, పొనుగు = కుదురు, మై=ఓడలు,
వలెను, కోదన్, మాద్చు=వలెను

అ. అల్లు=పన్ను, అల్లుడు, అయిపు = తప్పు, తపెల=బాన, పేరి=పెద్ద.

ఒ. ఇఱుము = ఇబ్బంది, ఈల్లు = చచ్చు, ఎలనాగ = సాగ్గెనవడుచు,
ఎదయు=ఎదమగు, కొంకు=జంకు, తగురము=కాషురము, సీల్లు=నిక్కు, చచ్చు.

ఓ. కారు=అశవి, ఎందిన, కూర్కు=విద్దుర, కానిరాఁడు=వనికిమాలినవాడు,
తెగుళు=చెల్లిపోవులు, పోక=పోవులు, చేటు, విషదల=మింటేకొన.

ఔ. చెంగు=పీటి, చెంగు=బప్పు, ఏపారు, కోచు=పొడఁగట్టు, నెమ్ము=హాయి,
నేస్తము, సాటునాటన్ = ఖందందన్, మైతాయ్యలు= లితుకువారు, మాయము=కానిపించకున్ను, మోసము.

అ. అధిముఁడు=అధుగులొత్తువాడు, ఇడుగడ=ఇబ్బంది, చెల్ము=అందము,

ధైతుడు=ఫవిచేయంచువాడు, కశము నెగడు=ఎదుగు, మఱకువ=పెర్మిలేటంగు.
షైళకడము=మోటిటనము, వాలెము= తప్పక.

ఱ. అలరు=బస్ట్, హూవు, కఱపు = నేర్పు, మహ్న, తెఱగు=దారి,
వికము=నిక్కము, మీటు=జంత్రము, ఏతములోనిసగమువంతు, బ్రిదిమి=ప్రతుకు.

ఱః ఎఱక=తెలివి, సాయన=కంప్రి.

ఱః. ఉరియాటు=సందియము, చెలువులు=సదతలు, తెగు=గుంపు, పన్నిక=చేతు, వాసి=గొప్ప, పెచ్చు, హంకిక్కు=కల్ల.

ఱః. ఉదుగు=మాను, తగ్గిపోవు, ఏపి=కుక్క, ఊరి=కనికరము, చిక్కము
మడి=మాట, నరియుడు=నక్క, ఔలు=షెల్లుకొయ.

ఱ. అనువు=సులువు, తలకు=జంకు, నిరుకు=నిచ్చయము, విసువలను=పేటునగరు, విట్టము=ఎర్రాటు.

ఱ. గానటబీనట = వచ్చిరాని, మెరమెర = సందియము, వమ్ము=మనికి
రాకపోవు.

ఱ. ఎరుగు=ప్రైముక్క, కుందించు=ఏడిపించు, తిరుముడి= సంరి, తిరు
మళిపెట్టుకొనుబావఁడు, తెలివిడి=తెలివి, సోకుడు=దయ్యము, రక్కసుఁడు.

ఱ. ఉర్మాడు=సంరీయమందు, ఎనయు = కరియు; కుంటి=వని, శొట్టు,
ప్రైముక్కడి=మోటివాడు, ముటచ=మొద్దువాడు.

ఱ. ఉల్లము=దెందము, బిద్ద=జమునియల్లు. వెదుగు=వెత్తివాడు.

ఱ. అజ్ఞాడ=అవైషు, నేనుపుట్టినయూరు, కమతము=నేర్యము, తుదివాడు=కడసారమువాడు, దండి = గొప్ప, మొదటివాడు=పెద్దన్న, రెండు=ఒకటికొకటి
కతివిన మొత్తము, వేళు.

ఱ. కొనియాడు=బోగడు, నెలకొన్న=కాపురమున్న, నెంతాల్ప=కొండ,
టోముగా=బలిమిగాను, లావు=చేవ, గొవ్వుతథము.

అ३. అవ్వగళ = అడంగివాదు, ఊబివాదు, ఊటి = ఒకానొకచెట్లు
శేసెట్లు=కొఱ్పిచెట్లు, కాంత్ర=న్లల్లిందిచెట్లు, వనపెడు=హాచెడు.

అ४. రిమ్మ=వెత్తి.

అ५. కోపు=వైసము, కతము, కలాటింగు = నశ్తిము, ముంగయి=ముం
సేయ, జంగియి=గజ్జె, మొరయి=ప్రొగ్గు.

అ६. గ్రుడ్డి=సుక్కరుడు, ఒకకమ్మ గ్రుడ్డిగలచుక్క, కోదవిద్ద=కోమటి,
తెంపి=ముండమొపి, పాఱుడు=బావఁడు, పొన్నారి=కంపరివాదు, వ్రుత్తి=కంపలి
తెగలో, జీరినవాదు, లివిసీడు=సుద్దుయ చెప్పుచొకరకమైన నారచబుకుకో కొట్టు
కొనుచాడువాదు, రెట్లు=జెల్పి, లోవాడికాడు = రొంగ, నవురు=బప్పు, సావ
లీఁడు=డుబురక్కవాదు.

అ७. క్రొయి=మొఱయి, గజ్జెయి – కాళ్ళకుఁగట్టుకొను చిఱుకంచుమువ్యాలు,
చట్టు=చాపత్తాయి, తిరువడికోం = దావరివాదు గుండినంటేంచుకొను దివ్యేకణ్ణ,
తిరిపెగొట్టు=విచ్చగాడు, తరయి=పోవు, తదుపు = గోచి, దద్దుదము = చిన్నకో
వెల, మొఱయి=‘ప్రొగ్గు’, ప్రొలవు=దగ్గరన్.

అ८. నించు=నిండించు, ఒరవరి=రూపని.

అ९. అక్కు=తోమ్ము, గుండె, కల్పిచెలి= లచ్చించి సిరిహొయయి=
ఓయ్యారము, పెరుమాట్టు=సిరిమగఁడు, వెన్నుఁడు, ముక్కుంటి=మూడుకనుల
పేఱ్చి, ఊనరుఁడు.

అ१०. పొలియు=చెడిపోవు.

అ११. కదలికుఁతురు మగండు=వెన్నుఁడు, తిరునాక్కు=శాతర, దండు=
చేరుపు, నెరవు=వాసి, హాతు=గందము, టొప్పుఁడు_దేబి, మద్ది=మొద్దు, మనికి =
ప్రితుకు, వానకాట్టు=వానదారలు, వెంబిర = తులువ.

అ१२. ఉరివు=చవ్వుడు, కల్పిమగఁడు=వెన్నుఁడు, మమగద = ప్రితుకు
మ్మంచు = ప్రితికినించు.

౩३. అలగావరినల్లవేల్పుడు, ఆదుగు చిమ్మెత లాఁడునేన్నెడు, ఆదుకొనుకొపాడు. ననవిలుకావితండ్రినేన్నెడు, విధువడు పాస్పుతేడునేన్నెడు, మిన్నుకాలునేన్నెడు, ప్రేతలమేలవాఁడుగొల్లతలమిందుడు, నల్లవయ్య, పోతుమూకాంగొంగురక్కునులవగవాఁడునేన్నెడు.

౩౪. తొడుగునుడున్న, నెఱపుచేయు, ఘంటిమానిసిగుంపు, వలనులునేను.

౩౫. ఇలుదొరుగేస్తు: ఇంటినేలవాఁడు, ఏలైర్డిరిరాజవారలవగవాఁడు, ఎంబిదిండిరక్కునుడు, కవ్వపునేలతాల్పుకవ్వపుగొంద, కొమ్ముకొఁడుకొమ్మువంది, కలవతాలుసునాగలియా యుదముగళవేల్పు. కస్పగుట్టలిఖులొరునల్లగొందన్నెలకొన్నవేల్పు, గడిరాసి, చాల్పుడత్తిదుక్కిచాలునదొరకిన చెలువ, జగిలెకాదురెతు. తామేలుతాఁచేలు. తదుపుతాలుపువడుగు, విట్టపుట్టుకంఠనండిష్టునవేల్పు, వరసింగుడు, కంబిమయ్య, పంటవలంతినేలపొంగంటిభింగరుకనులవాఁడు, మంకతురకమూకుడు, వేగంటిగొంగువేయకనులవేల్పువగవాఁడు, మాంచాన్నపైఉచిదిండిభింగరుపాన్నపేరిరక్కునుడు, చాల్పుడత్తిమగుడుస్థిరాముడు.

౩౬. అక్కులుకతము, కోరిక, కట్టువలుచుపువ్వు.

౩౭. గొంతెమకోరిక= అడియాన, చీలిపిల్లి, దొరకొనుషకనమున్నా.

౩౮. కవ్వరాడుకవ్వకంటము, గాలిచూలిహనుముడు, చూలిచిద్ద, తెఱగంట్టువేలుపులు, పైరలిఅదుది, పులుగుతేడుగరుది, పాడికదలిష్టుసిరి, వపిడిభింగారు. మ్మంటితెర్వర్మువేలుపులు, రాడుకంటము, తేడురొర, వంకొవ్వుకోవెతకవ్వనుగొప్పువలేజిక్కినరాయ, నీడునగరు, కాపురపుట్టు.

౩౯. ఎదపువేఱుచేయు, కలతెఱగుటన్నరూపు, దాకన్వువణకున్.

౪౦. నివ్వెఱుఅఱ్పరము, తంకు, మయుంటు, విలాఢిస్తము, నాటు.

ఛ. నిక్కము=నిఃము, పొరివోక=చెడక, శీరువోవక=రి త్రగాక,
నును=బ్రహుతు.

చ. ఎగ్గు=చేటు, కీడుమాట.

ఛ. ఉలక=ఒక్కమాఱుగా, దబ్బానన్. కల్సు=కలఁతవదు, చలివెల్లసు
చాల=బుదుఁడు. పెద్దగాము, పొంతేలింటిరోఁ=నేలపట్టి, కెంపుగాము, ముచీనెల=ఖాదిచందమాము, మిక్కిలి వన్నెతట్టెగిన చందురుఁడు, రెండింట=లగనమునకు,
రెందవరాసి, ఇద్దుకువ్వ=కన్నెరాపి, ఎండరోర=ప్రోర్డు, స్ట్రోఫ్=సని, కవ్వమేవి
గాము.

ఛ. టిక=పొజము, పాది, రౌదువు=నగ, మేము=బరఱ, సుడికయాదువు=చేయంచులక త్రి, చుట్టల్లసు.

ఛ. ఉంకించు=ఘోనికచేయు.

ఛ. తటుకున్న=దబ్బానన్, నొడవు=పఱకు, పొఱవు=పొగము, శీరు,
మాలిమి=నేన్నము, మిముకులతథయ=ప్రాణదువుల కొనయ.

ఛ ఎదయిక=ఎడిపోవుట, తఱముంపెలఁడిమగుఁడు=వెన్నుఁడు, కలయిక=చేరిక,
కూటమి, గిటీ = చుట్టుగీత, గుబ్బలివట్టి = గోరమ్మ, గాదుష = గారి,
తొంటి = మునుపటి, ఏళ్ళారి - గుజ్జువేయ్య, వెయతురుఁడు = వగబివేయ్య.

ఛ. కొయ్యద్రివ్వు = తుంటరి, పొఱువాఁడు = బావఁడు, మాదిరి =
పొరిక, లొల్లెగాఁడు = బిచ్చగాఁడు.

ఛ. అగురువుఁ = ఎగ్గించు, నెమ్ము = సైన్నము, పొర = ఏమరిక,
పొచ్చెము, మిడుకు = ఉనుఱు, మిదియ = ప్రాణదువులలోపియెక మాటల
కూరుతు, వెలిచవుల = రంకు.

ఛ. అసుగులు = సైప్పులు, ఇఱవడి = మంచినడక, ఇంసెళ్ళ =
ఇతర, వంతులు = బావండ్రులోదగువానికిచ్చిచిరుడు.

గ. ఇరువురు = ఇద్దులు, ఎకిమీడు - రొర, పారి = సాయము, పాల, వెండియున్ = మటియును.

శ. ఇంగన్ = ఇక్కన్, వా? = దారి, వాయక.

ష. కూచి = చుచుకు, ఇగదమునును నెఱువున్నడు వోయించువాడైము, చేట పెయ్య = పెయ్యులాగుకోతోచేటనబోమ్మ. చుచ్చు = మేళ్క, చాలి = చమ్మ, రెంటము = ఎద్దుమూపురము. వెఱబోమ్మ = వసులబెదరించుట్కె వుట చేలలో విల్పిన మానిసిమొగమగలబోమ్మ.

షం. అంగద = అఁకలి, కంటు = వగణాడు, పడయు = పీంటు, వేగు = తలదిల్లు, సూడు = వగవాడు.

షం. ఉగు = తప్పు, కీడు, కార్ట్రేడు = మూడుకన్నులవేల్పు, ఈపరుఁడు, కాఁకవెఱుగు = వగటివేఱ్ము, కవ్వది = క్రీధి. కవ్వదియునుఁగు = ల్లానయ్య, వెమ్ముఁడు, కదలియల్లుఁడు = సిరిమగఁడు, వెమ్ముఁడు.

షం. అటమటించు = తలదిల్లు, అంకులు = వేల్పులు, తిఱుకోలను = కోవిలచెంతనుమ్మ కోనేఱు. తిరువగూరు = బొట్టుపెట్టె, తిరిపె = బిచ్చగాఁడు, తిరువామము = వంగనామము, తిరుకాపు = వేల్పుకై చేత, తిరుసీతు = విషాది, నెచ్చెలి = నేస్తు, మొరసు = తెల్పిరేవివాఁడు.

షం. అలము = ఆమము, గిట్టు = చచ్చు, వలు = పెక్కు, పానలు = నందియము, రకములు = దినుసులు.

షం. అంగది = ఛాకారు, ఒసఁగు = ఇచ్చు, చిందు = ఆట, తడపు = కాగు, దేబె = తెలివితక్కువువాఁడు, బిడ్డి = బిధ్య.

షం. హర్షి = మన్మ

షం. ఉద్ద = సాలగు, దనుకన్ = వతువు, వివ్యేత = అచ్చెరువు రెంటెత్తు = రెండువైపులనుండుట, పొరపొచ్చెము.

షం. అరుగుదెంచు = వచ్చు, ఎదారి = ఇంకసేంయతవి, కన్ను అంగు = మాయమగు, మౌనపుచ్చు, చిన = తెలివితక్కువు.

షం. కాతుకు = నందియమఁడు, మాటలునమలు, చితురు = ఆణారు, పేరిమికట్టియ,

ఒ. వారాయము = ఎల్లప్పుడును.

ఒ. భత్తులు = దంగారుగజులు, చింపకల్లీలు = గవుడనుములు, తొదరి = హని, తలిరుబోండ్లు = చిగురువంటి యొదుఫూను, తల్లి తల్లి = సీరి, మెఱుగుసల్లులు = కట్టదండ, మించు = మీఱు, మెఱుపు, భూట్టీయ, రాగిది = కొప్పువగ, సడి = చప్పుడు, అమాకి ఒరికట్లు = ఒడ్డుజము.

ఒ. అతివ = ఆఁడుది, వముకు = బోరిరాయి, బండ = గుండు రాణు దిండు = అడుగు, లోర్ది = లోప.

ఒ. పీండివెంటలు :- అప్పుగు - అంగర్లైలు - ఇశ్చైన - ఇంచిమంచి - ఇమిడిక - కొట్టుయండ - కుడుము - చిమ్ములి - చ్చద్ది - చేగోడి - జీడియ - గ్రాప్పెర - నాపెల - విప్పలీ - పుడుపులు - బిప్పెకోడి - బొండ్లైము - ప్రేషేయ - బొణగల - బట్టాసాలు - ముక్కుయ - మణతలు - మఱుగుఖూయ - మినవప్పిక - వడ - సైందము సరడాలు - తొట్టి = మొవయకొని.

ఒ. జంజాటము = తగులాటము.

ఒ. తలఁకు = జంకు.

ఒ. ఎనుగు = ఒవ్వు, ఒగు = హెచ్చరిల్లు. తెగు = ఏడిపోవు, చెడి పీవు, విట్లు = ఉపాచము. వియ్వదోషు = ఒడటనగాన్నియు న్యైయపకగాని చదువరికిగాని కొట్టునఁజూరయిచ్చుట.

ఒ. దుచటీల్లు = ఏమ్మ. నాతుక = ఆఁడుది.

ఒ. గోల = ఏమ్మ, ఆఁడుది, గుముకాడు = కాకి, టాటోటుకాడు = మోవకాడు, తిముగుబోతు = టింపుబోతు. మొరు = కొపు, గుంపు, లీల = వలెన, పడారము = బోత్తిగాను, వీషిలకంటే = పాము.

ఒ. ఆసల = బుదర, అనమపుట్లు = తామరఫూవు, ఆస్సా పుట్లు. కపటి = ఎల్లపయ్యు, కదలియెల్లుఁడు = పెంచుఁడు, కైభాణు - క్రూటీలు - టెపెషకోల - మోడుపు = పుండుము.

ఒ. డురుసుపోతులసూడు = వెస్ట్రుఁరు, మారువుకాడు = అందుకాడు, ధురుసు = కళకు.

ఒ. అఱుగు = శగ్గిపోవు, ఎందమావులు = నీళువతెనుండు నీడు, నుగంచు = రోకచదు.

ఓ. అనుసుట్టు, తాగు, చేరఁడు, ఏచు=వెతపెట్టు, తుల్యాఖ్యంటరి. వాగుచు=నొప్పించు, నించు=నిందించు, వక్కు=ఒదగు, లొట్టు=అంగినది, నృము, మగగుతీ, పెంబరవిత్తు=పోకీతీ, చలుపు=చేయు.

ఒ. చలుపు = చేయు.

ఓ. ఘాపురే=బోర.

ఇర. అంద్రు=పెండ్లములు, అల్లువాంద్రు=అల్లంద్రు, ఇల్లాలితోషుల్లు=పెండ్లముయొక్కు, అన్నదమ్ములు, ఏరాంద్రు=తోట్కోదంద్రు, జగిలెకాంద్రు=తోరియల్లంద్రు.

ఒ. తిమ్మందు=కోతి, విట్టపంట=కకములేవిదే, ఊరకే, సీల=చీల, మేళు

రం. అలరు=బస్సు, హాను, చెయవు=ఒఫ్సు, చిన్ని, అందమైన.

(ఈమువ్వదిమొక్కటి పిల్లకాయలయాటలు)

అల్లు - అరంకి - ఇఱ్ఱు - ఉప్పట్లు - కలికి - కులద్దికాశు - కాలికుంచము - కీళ్లగానుగు - గడ్డినబోడ్లు - గూవనాలు - గుడుగుడుకుంచములు - గౌళ్చిశు - గుశు - చెందు - చిదుగుడు - చిక్కునావిల్లులు - చీకటిమొటికిల్లు - చిళ్లు - బుఱ్లు - చుండ్రాశు - ఆందలములు - జిఱ్ఱు-రాతిదాబాటలు - తాళ్చుపాము - నెట్టులు - పుడికశు - పులియాట - తోర్లపక్క - తోటిరాశు - మందలములు - ప్రేయబోట్టన - వెన్నెలకడి - ఇట్లు చిందడ.

ఓ. ఏడిన్నిదులు - ఏతిదియాఱు, భోండి=ఒద్దులు.

ఒ. అలగాపు=వల్లనయ్య, మాటకి=మణియును.

ఓ. ఈరైదువాలకములనొప్పారువాడు=వదివేనములపామి, వెస్సుఁఱు, కొరారిమారారి=నదురేయ, కట్టు॥అయ్యె, ఈటు=ఈ త్త.

ఒ. ఉఱకు=వెఱపు, చిల్యు=పాము, తోతెంచు=కానిపించు, తిలకించు = చూచు, సల్లుప్రదాగుధు=ఛంగ. పుల్లర్చు = ఒకదిన్నిచేవ, తుప్పాను=గారిచావ.

నేఱ = వన్నెండుకానులనాడిము, నెమ్ము = ఎముక, మేతు, మ్ల్లు = చిమ్మగరితె, మజ్జరే = డిడి, వాసులిష్టాగు = అంచ.

రా. ఇంటీకాపు = ఇంటీవాడు, క్లీకాపువాడు, కలకలు = వెత, కు స్టేరించు = నవరించు, ఈరదించు, కొపింతు = చేయుదురు, డబ్బులు = మోసము, మోషక్కాయు, తోరయ = నొన్నములు = బైట = తెల్పిలేమి, మఱపు.

రా. చెదారము = గడ్డిపోయ, చెత్త, తలపోయు = తలంచు, తిక్కోక్క = దివ్యా, నెతీ = అందము, పెంచిరువది = గరుడి, పుటుగులతేడు, పదక = పాశేవు, మెళకరి = ఒంటేందెపువాడు, వదుగుడు.

రా. అడఱవని = తిట్టగూరువని, అడిగాంటు = చెదుగు, కొఱమారి = పవికిరాక, కదు = మిక్కిటి, క స్టీ = అదర, పదరి = ప్రేలి, వనతి = ఇమ్ము, సిగ్గతి = బిధియమువిడిచి, సిస్తు = అందము.

రా. అనువు = పుటువు, కొంచెము, ఉమ్మలిక = ఏద్దు, అదర, కెడమ = తక్కిన, మిగిలిన, తెగుదర = కొన, మెగదర = ఎదురు, ప్రాయ = అక్కురములు.

రా. అక్కటుయ = కవికరముగలపారు, ఈరాయియ = వన్నెండు, వైళము = విఱబిఱ, విత్త = గింజ.

రా. నేఱతేడు = రొర, వదుచు = కప్పియ, కన్నెతుకము కానిటోగముది, మప్ప = నేర్పు. మాఱుతుయ = పగవారు, మలయు = తిరుగు, మానటేడు = పెద్ద, వరిపిరి = చరి.

రా. (ఈముప్పదిరెండు జెట్టిపట్టవకములు): - అంజమేదవట్లు - కుడియుకుగు వరువది - కుమ్మరింపు - కన్నాత కందణము - కల్లము - కళవరము - తెరి - తెల్ల - కీర్తి-గొంతూమాణి - ఛాంగజ-ఛాంయ - తలికి - చేంబ-జేల - తిజెగి- తోరిహు తము - తోత్తు - తొక్కిన : కాశము . తదకాయ . చాపుడుగుమెన . పారము . వెంటు . చెట్లాగు . బరిపోటు . మేస . దూఢీపు . రొండెవైటు . రింజ . రాటము.

రా. కావిక = కట్టుము, సంజదు = కొచు, టొన్ను = ధంగారము, లం = కూర్చు.

ఎ. ఆకొండ = ఆకలితోనుండు, ఇరీ = పస్తు, కొఱ్మ = వేట్టుల న్నీఱ్మ, కొయ్యద్రిష్టు = చెదుగు- వగళ = వట్టుము, నెండ = అక్కుణ.

ఎ. అయిదుముమ్ముడు రెబ్బింపనయినయేంద్రు = నూటయిరువదియై దేంద్రు, ఒత్తుకొఁడు = సుతికొఁడు, కారులు = అటతీరులు, కొషులు = చిందులు. కడికయి = వలచేయి, గుమ్మెతకొఁడు = మద్దెలకొఁడు, చిప్ప = తాళపు చిప్ప, మవ్వురులు = వడిహెచ్చ తగ్గునదివదకలన్ మూడు తెఱఁగుల యాటపాటవాడ్దెముల మెలపుతీరులు.

ఎ. ఎప్పట్లుల = ఎచ్చోటుల, కంపు = గబ్బు, తల్లివేరు = కుంకట వేరు, నెల = చందమామ, ముప్పదిరేఖవళు, వంపు = సెలవు, మలాక = మంచిగందము, మొగులువిరి = నీళ్ళు, వంకము = పాలు.

ఎ. అంట = విస్తరి, కుట్టుడాకు, అదరు = ఒప్పు, అదను = తరుణము, ఎన్నిది రెండు వండువులు = వదాఱువండువులు, కంచె = కంపకోట, తొలునుడులు = ప్రాణదువులు. పురఁట = శూటు, పుంచె = సంజీ, హదను= ఆదను.

ఎ. ఇగురు = చిగురు; మొటిక = మొలత, గుంజము = గుమ్మము, వెట్టనన్ = తుదకు, పొరలు = ఎదుగు, ముదిమి = ముసలిణికము, ఉంచి = అయిద్దులు, దించు = దించు.

ఎ. టము = కాచు, వగర = ఒక, ఒక్కుటి.

ఎ. ఆఁఛాడి = ఆవపాలు, ఆసుము = తాగుము, మంకు = పస్తు.

ఎ. రోటు = వెరిటి, లెప్ప = భాగు.

సిగ్గుల చేటు (2.181) ‘సిగ్గుచేటు’

కలతగొట్టు పాండిత్యం (3.64) ‘డొక్కుపుద్ది లేని పాండిత్యం’

పిల్లిమంతరాలు (3.123) ‘పిల్లిమెగ్గలు’

సన్నిధానవర్తి (3.171) ‘ఒక పెద్దవాళ్ళి ఎప్పుడూ అంటిపెట్టుకొని ఉండేవాడు’

పడవ కేవు (3.218) ‘పడవ ఛార్జి’

కవిత్వప్పశైం (3.349) ‘పదు రోజుల పెళ్ళిలో సదస్యంనాడు వథూవరుల గురించి ఆశీర్వచన పద్యాలు బాగా చెప్పి మెప్పించిన కవి అందుకొనే కానుక పశైం; అందులో కొంత డబ్బుపై పండు తాంబూలాలు ఉంటాయి’

యుమచెర (3.24) ‘భరించలేని బాధ, కష్టం’

విష్టోదు (మనుషులు) (3.330) ‘జత కలవని జోదుకాని ఇద్దరు వేరు వేరు వ్యక్తులు’

4. జాతీయాలు

(వేడిమంగలం లాగ) మిటమిటలాడిపోతూ (1.3) ‘ఎగిరెగిరిపడుతూ’

చుక్క మూడాన పదుతున్నట్లు (కనపడింది) (1.4) ‘ప్రతికూల

మవుతున్నట్లు’

చేదు మేస్తోందా ఏమిటి? (1.5) ‘విషం మింగుతోందా?’

పులుకూ పులుకూ (చూశాడు) (1.8) ‘రెప్పలల్లారుస్తూ’

గబగబలాడి పోయింది (1.9) ‘ఎక్కువగా ఆత్రపడింది’

దానా దీనా (1.12) ‘మొత్తంమీద, దానివల్ల దీనివల్ల’

గడ్డిపెట్టు (1.14) ‘చివాట్లుపెట్టు, బుద్దిచెప్పు’

చేసుకుందమ్మా (అది) (1.7) ‘పుణ్యం చేసుకొంది’

చెవల వాజమ్ము (1.19) ‘ఒట్టి చవటు’

ఒరగబెట్టు (1.22) ‘సాయంచేయు’ (నిందార్థంలో)

ముక్కాయించడం (1.22) ‘చివరిలో అనడం, ముగించడం, మాట

అంటించడం’

గుంపుదంపులు పడగా పడగా (1.26) ‘చాలా కష్టపడినమీదట’

మీదిటికి (1.38) ‘వచ్చే ఏడాదికి’

పులుగడిగిన ముత్యంలా (1.59) ‘మురికి తీసేసిన ముత్యంలా, శుభ్రంగా’

తణుకోయి మాచవరంలాగ (1.63) ‘చుట్టు తిరుగుడు దారి,

వ్యక్త ప్రయాస’

చలితేలులాగ (1.126) ‘కనబడకుండా చలగా వచ్చి కుట్టే తేలులాగ’
ఇసకపూడి వడంలాగ (3.280) ‘చేతకాని (వడంగి) పనివాడిలాగ’
దుంపదంపలు చేసుకొని (రానే వచ్చారు) (1.45) ‘చాలా కష్టపడి’
(మూతి) బిడాయించుకొని (1.55) (కావాలని మూతి) ‘మూసుకొని’
(కోపంవల్లో, అయిష్టంవల్లో)

తక్కి తారి (1.57) ‘జాప్యం చేస్తూ’

పుచ్చినట్లు (నడవాలి) (1.64) ‘చెచ్చినట్లు’

సంతనాగా (1.72) ‘ఆనవాయతీగా, వతనుగా, వాడుకగా’

ఇంతా చేస్తే (1.82) ‘ఎక్కువ కాదు’ అనే సందర్భంలో

ఆశమ్మ బోశమ్మ కబుర్లు (1.86) ‘పనీ పాటూ లేని ముసలమ్మలు
తీరిగా కూర్చుని చెప్పకునే ముచ్చట్లు’

కఱుగూ పెఱుగూ మాట్లాడ్డం (1.86) ‘స్వప్తంగా కచ్చితంగా చెప్పడం’

గిలుకుగిలుకుమంటూ (1.101) ‘గలగల్లాడుతూ, విలాసంగా’

దిమ్మచెక్కలాగ (1.121) ‘కదలకుండా మెదలకుండా, స్తాణువు లాగ,
మట్టసంగా’

ముసలాళ్ళా ముక్కాళ్ళా (1.121) ‘పయస్సులో ఉన్నవాళ్ళే’

కుంకపీనుగ (1.126) ‘కురది’ (నిందార్థంలో)

దుడుగూ దుడుగూ (అనెయ్యడం) (1.128) ‘తొందరపడి మాట్లాడటం’

పడి చచ్చిపోవు (1.130) ‘ఎక్కువగా ఇష్టపడు’

అయిందనిపించు (1.131) ‘ఏదో ఒక మోస్తరుగా ముగించు’

ఒంటెత్త పీనుగు (1.133) ‘ఒట్టి స్వార్థపరుడు/-రాలు’

ముచ్చెం మూడుమాట్లు (1.142) ‘మూడుసార్లు మాత్రం’

అఫోరించినట్టుంది (1.147) ‘ఏడిసినట్టుంది’

రేపు లే దెల్లుండి (1.154) ‘రేపు కాక ఎల్లుండి’

మిదుతూ మిదుతూ (చూచు) (2.66) ‘మిడిగుడ్లు వేసుకొని’

ఇదయిపోవు (2.69) ‘మనస్సులో బాధపడు’

నీపోరలేశాలు వెతుకు (2.85) ‘వ్యోప్రయత్నం చేయు’

(మంచకణాలకోసం వెతకడం)

ఈదురోమంటూ (2.88) ‘ఉన్నారుమంటూ, సత్తువా సహనమూ
పోయి ఆయాసపడుతూ’

మిడసరి లగ్గం (2.108) ‘మిట్టమధ్యహ్నం’

అట్లుపుట్టుణ్ణేలు (2.110) ‘పుట్టుపూర్యోత్సరాలు, పునాదులు’

నీటిలో జాడలు తీయు (2.115) ‘ఆవలిస్తే పేగులు లెక్కపెట్టు,
అసాధ్యమైన పని చెయ్యగలుగు’
కెక్కుకెక్కుమనిపిస్తూ (2.125) ‘ఉక్కిరిబిక్కిరి చేస్తూ’
రాజూంగంగా (3.77) ‘దర్జాగా’
నాలుక బుజూన వేసుకొని (3.117) ‘ఊరూ వాడా ప్రచారం చేస్తూ’
మాటలు కాదు (3.127) ‘సామాన్యం కాదు, సులువు కాదు’
సోరంటాలు (మొదలుపెట్టు) (3.214) ?‘సాధింపులు, వేధింపులు,
నస్పీకుదు మాటలు’
పిసుక్కొను (3.237) ‘మనస్సులో బాధపడు, గింజుకొను’
అంశువారీ (3.239) ‘క్షుదదానాలు పట్టే బ్రాహ్మణు’
రంగడి కుచ్చు(లా) (3.243) ‘దర్జాగా, కులాసాగా, ఔకేలా లాగ’
ధంకామీద దెబ్బకొట్టి (3.254) ‘బహిరంగంగా, నిర్భయంగా’
దొడ్డి సంభావన (3.350) ‘ఆట్టే చదువుకోనివాళ్నను గుంపుగా పెరట్లో
ఉంచి అతిస్వల్పంగా ఇచ్చే దక్కిలా’
పశ్చేలు చెప్పడం (3.350) ‘పెళ్లిలో సదస్యంనాడు వథూవరుల్ని
అశీర్వదిస్తూ వేదపండితులు మహాదా
శీర్వచనం చెప్పడమూ కవులు పద్మాలు
చెప్పడమూ. వేదపండితులకు ఒక
పశ్చేం, కవులకు ‘కవిత్వప్పశ్చేం’ విడి
విడిగా ఉంటాయి. వాళ్నలో ఆశీర్వచనం
బాగా చెప్పి మెప్పించినవాళ్నకు ఆ పశ్చేలు
అందిస్తారు. పశ్చేంలో కొంత డబ్బా
పండు తాంబూలాలూ ఉంటాయి.’
దేవిడీమన్నా చెప్పించు (3.383) ‘(దివాణింమంచి) వెళ్గొట్టించు,
ప్రవేశం నిషేధించు’

బావురు పిల్లులతో కాట్లాడు (1.155) ‘గుర్రుపెట్టడం’

5. సామేతలు

బూడిదలో చేసిన హోమం (3.63) ‘పనికిమాలిన ప్రయత్నం’
చికిత్స చేసిన చంద్రహసం (3.87) ‘సానబెట్టిన కుత్తి’
కరువున పోసిన (బంగారు విగ్రహం) (3.100) ‘పోతపోసిన’
కొండా తగరూ ఢీకున్నట్లు (3.132) ‘కొండా పోట్టేలూ ఢీకొన్నట్లు’
బంతిలో బాలపక్కం (చేయు) (3.225) ‘ప్పక్కపోతం చూపించు’

ముందే వుంది ముసుళ్ళ పండుగు (3.261) ‘అనుభవించవలసిన కష్టాలు
ముందున్నాయి’

6. విసుర్కు

అదేం పోయేకాలమో గాని (1.12)
అన్నట్టడగడం మరిచిపోయాను (1.34)
ఏదో శాస్త్రం చెప్పినట్టుంది (2.136)
నన్నడిగితే (3.113)
మరిగల్తే (2.112) ‘మరంటే, మరేమో’ (పామర ప్రయోగం)
(నీ కిదే చెప్పడం) ఏమనుకున్నావో (1.154)
హయ్యా, నా తెలివి తెల్లారిపోనూ! (1.109)

7. సహజోచ్ఛరణ నిరూపకాలు

సదే (1.16) ‘సరే’ (వెటకారిగా అనేది)
వరాసగా (1.72) ‘పాడుగాటి వరసగా’
వుళాక్కుని (1.106) ‘డాడలాక్కుని’
హయ్యా (1.109) (అకారాన్ని ఒత్తి పలికేటప్పుడు)
చూ-శావా (1.109) (తనకు నచ్చని మాట ఒకరు అన్నప్పుడుగాని,
ఫిర్యాదు చేస్తున్నప్పుడుగాని ‘చూ’ను పొడిగించి పలుకుతారు)
ఏమిటే (1.121) ‘ఏమిటే’ (పాతకాలపు ముసలమ్మల మాటతీరు)
అంచే (1.122) ‘అంటే’ (పాతకాలపు ముసలమ్మల మాటతీరు)
గి-గ్రున (1.133) (‘గి’ తరవాత రకారప్పుల్లుమీద నాలిక ఒక్కక్కణం
నిలిపి ‘రు’ను ఒత్తి పలుకుతారు; తిరగడంలో
వేగాన్ని సూచించే తీరు)
ఇంచ-క్కటి పని (1.140) ‘చాలా చక్కటి పని’
మాం-చి పని (1.140) ‘చాలా మంచి పని’
పే-డ్ర్ట (1.140) ‘చాలా పెడ్ర్ట’
వో-ర్చి (1.140) ‘ఎందుకూ పనికిరాని’
గోవిందా-గోః-వింద (2.70) (వ్యాఘప్రయత్నాన్ని నష్టాన్ని
సూచించే తీరు)
పో-పం (2.70) (ఎక్కువ జాలిని సూచిస్తూ ‘పో’ను సాగదిసి పలకడం)

- చి-త్తం (2.77) }
 చి-త్త-తం (2.95) } (అవతలివాడు చెప్పినది తనకు నచ్చక
 పోయినప్పటికీ సరేనంటూనే ఆక్రేషణము
 కాని వెటకారాన్ని కాని తెలపడానికి
 అధీనుడు పలికే తీరు)
- సౌఢబ్యం (2.159) ‘సౌగసు, అందం’ (సౌలభ్యానికి వికృతరూపం;
 ‘నువ్వు చెప్పింది, లేదా చేసింది ఏడిసినట్టుంది,’ అనేది
 సూచించడానికి ‘బాగుంది సౌఢబ్యం’ అంటూంటారు).
- చిటాచివర (2.172) ‘చిట్టచివర’
- గు-మ్-మని (8.72) ‘ఎక్కువగా గుబాళిస్తూ’
- బహుశ్రావ్యంగా (3.81) ‘చెవికి చాలా చాలా ఇంపుగా’

8. వాక్యాలు

1. మీరు మరీనండీ (1.23).
2. ఎంత పుణ్యం చేసుకుంటే అలాంటి పెనిమిటి దొరకనూ? (2.70).
3. ఊరికే పోడానికి వల్ల అమ్మా? (2.68).
4. మరిచి పోవలసిందే, మరిచీ పోతాము (2.34).
5. పనికీ రాదు, లేనూ లేదు (2.108).
6. అంతా కుంగిన్నీ పోయారు (2.190).
7. వినా పడదు, కనూ పడదు (2.226).
8. లచ్చమ్మగారు మన యింటికి వస్తున్నారా దినమ్మా? (1.34).
9. రయతు దగ్గరే అట్టేపెట్టారు; వడ్డికి (1.38).
10. ...మొగుడి మెడలో వున్న చేతులు తియ్యలేక తియ్యలేక తీసి, వొడిలోనుంచి
 లేవలేక లేవలేక లేచి, అడుగు ముందుకి వెయ్యలేక వెయ్యలేక
 వేసి - అంతలో ఆగిపోయి, గ్రీవాభంగాభిరామంగా వెనక్కి
 చూస్తూ... (1.55).
11. “మాట్లాడరేమండీ?”
 “నోరు కుట్టేశావు కదుటోయ్ నువ్వు?”
 “అయితే తమలపాకు చిలకముక్కులతో కుట్టు విప్పేస్తానుండండి”
 (1.87).
12. నేనేం తియ్యన్నానా తియ్యనా? (1.122).

13. సాగనిస్తున్నారా యేమిటి? సాగనిప్యమని నే నేడ్నానా యేమిటి? దొడ్లో గేదీ వుంది, యంట్లో నేనూ వున్నాను....(1.127).
14. [కందులు] బాగుచెయ్యకపో, మహమ్మాయి వండించేస్తానో లేదో చూసుకుందువుగాని (1.127).
15. నీకిదే చెప్పడం ఏమనుకున్నావో (1.154).
16. అలొంటి పురుషుల్లాసి చెట్టుపట్టుని శ్రీ చచ్చోం, బతికేం (2.70).
17. కించిత్తూ లేదు. ఇక్కడ లేనిదే అదీ (2.94).
18. అవునండోయ్! అది బాగున్నట్టుంది....బాగానే వుంది.....చాలా బాగుందండీ (2.139).
19. తమకే సభ్యత వుండినట్టు, మహా... (3.68).
20. ఆతపతష్టనకు శరత్తూర్ధిమాకౌముది వేంకటరామశాస్త్రగారి సన్నిధి, శీతార్థనకు వసంత బాలాతపం వంటిది రామకృష్ణశాస్త్రగారి సన్నిధి (3.87).
21. ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే, - రెడ్డిగారి విగ్రహం ఆజూనబాహువూ, పరాక్రమం సింహసంహననమూ, రూపం మదనమోహనమూ, చూపు ప్రసన్నగంభీరమూ, వేషం రాజయోగ్యమూ, ప్రవృత్తి మాత్రం సాత్యికమున్నా.
22. అది మంచనండి చెడ్డనండి, మంచికయినా చెడ్డకయినా నా నిశ్చయమే నిశ్చయం నాకు (3.426).
23. కనక, నేను రాసిన గ్రంథాలవల్ల కొందరికయినా బుద్ధి వికసించాలి, ఏ కొంచెమయినా, నా తెనుగువాళ్కి (3.426).
24. పోనీ “యెవర్షిచూసి నువ్విలాంటి దృక్కథం యేర్పరచుకున్నావో ఆ బంకించంద్రుడు ....‘రాజసింహ’ వంటి నవల రచించలేదా?” (3.431)
25. రాజరాజు: క్రోభపెట్టినవారు బిర్రభిగిసి ఉండడమూ, క్రోభ పెట్టబడ్డ వారు దయతలచడమూ, కట్టాక్కించడమూనూ, కదూ! (2.129) (232 పుటలున్న ‘రాజరాజు’ నాటకంలో ‘బదు’ ప్రయోగం 129 పుటవరకు మూడుసార్లు వచ్చింది. పై వాక్యం రాజరాజనరేంద్రుడి నోటివెంట పలికించింది. మొత్తం 832 పుటలవరకు ఉన్న - నేను పరిశీలనలోకి తీసుకొన్న - మూడు పుస్తకాల్లో ‘బదు’ ప్రయోగమున్న

సందర్భాలు ఈ మూడేనేమోనని నా అనుమానం. మహో అయితే, నేను గమనించనివి మరో రెండు మూడు సందర్భాలు ఉంటే ఉండవచ్చు).

పై వింగడింపులో ఇచ్చిన ఉదాహరణలన్నీ ఎంచుకొన్న మూడు పుస్తకాల్లోంచి అక్కడక్కడ తీసుకొన్నవి. నిదానంగా - అదే పనిగా చూస్తే - అనేకం కనిపిస్తాయి. వైపుల్యమే కాక వైవిధ్యంకూడా చాలా ఉంటుంది. ఇప్పుడిచ్చినవి మచ్చకు మాత్రమే.

ఒకప్పుడు ప్రచురంగా ఉండి - నిఘంటువుల కెక్కుకుండా - ఇప్పుడు చాలా విరశంగా ఉన్న మాటలు కొన్ని శాస్త్రగారి రచనల్లో కనిపిస్తాయి. ఉదా. లిగాదు, తాసిక. 'లిగాదు' అన్న శీర్షికతో శాస్త్రగారి పత్రికలో ఒక రచనకూడా వచ్చింది. లిగాదుకు అర్థం తెలియక, మా మిత్రుడు చామర్తి కనకయ్య తెగ గింజుకున్నాడు. ఒకనాదు కాకినాడలో బజారుకు వెళ్ళినప్పుడు ఇద్దరు వర్తకులు మాటల్లాడుకొంటూ ఉంటే విన్నాడట: "ఉల్లిపాయల ధర చాలా లిగాదుగా ఉందిరా!" అన్నాడట ఒకాయన. కనకయ్యకు ప్రాణం లేచివచ్చింది. తరవాత ఒక కన్నడ నిఘంటువు తిరగవేస్తే అందులో "లిగాదు" కనిపించిందట. దీనికి 'నాసిగా, తక్కువగా' అన్న అర్థం వస్తుంది. బహుశా కన్నడం ద్వారా మరాటీలోంచి తెలుగులోకి వచ్చి ఉంటుందని అన్నాడతను. 'తాసిక' అన్నదానికి సందర్భాన్నిబట్టి 'చాడీ' అని అర్థం చెప్పుకోవచ్చు (తాసికలు చెప్పడం=చాడీలు చెప్పడం). అలాగే 'సోరంటం' సంగతికూడా తెల్పుకోవాలి.

శ్రీపాదవారి లేఖనాభ్యసంలో కొన్ని అంశాలు కనిపిస్తాయి.

1. ఎకార ఆకారాలమధ్య వచ్చే అచ్చకు ('వచ్చాదు'లో రెండో అచ్చధ్వని) తెలుగు వర్రమాలలో చిహ్నంలేదు కాబట్టి కొన్నిచోట్లు.., గుర్తూ కొన్నిచోట్లు '—' గుర్తూ రాయడం మనకు అలవాటు (ఉదా॥ వచ్చేటప్పుడు, వచ్చాదు). శ్రీపాదవారి రచనలో '—' గుర్తే సాధారణంగా కనిపిస్తూ ఉంటుంది. ఉదా॥ తెల్లపాటప్పటికి (1.68), వచ్చాటప్పటికి (1.84), లేచాటప్పటికి (1.132), వాయంచాటప్పుడు (3.25).
2. పదాది ఉకారం 'వు'గాను, ఎకారం 'యె'గాను కనిపిస్తుంది. ఉదా॥ వులకం (1.103), యెదురింపు (2.137), ఒకారం 'వ/వో' అవుతూంటుంది (వశ్చ), వోక).
3. రైతు, రైలువంటి మాటలు రయితు, రెయిలుగా రాస్తారు.

శ్రీపాద వారి రచనలకు కేవలం సాహిత్యపరంగానూ సమాజపరంగానూ దేశపరంగానూ మాత్రమే కాకుండా భాషాపరంగాకూడా గొప్ప విలువ ఉంది. “కావడానికి మీరు సిద్ధాంతిగారి అబ్జ్యాయి; కాని నవీనాంధ్ర కథకులలో ఘనాపారీ,” అన్నారు జలసూత్రం రుక్మిణీధశాస్త్రగారు, శ్రీపాదవారికి రాసిన ఉత్తరంలో. శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రగారు కేవలం కథక ఘనాపారీయే కాదు, ‘భాషాఘనాపారీ’ కూడా అని నొక్కి చెప్పవచ్చు. భాషాశాస్త్ర పరిశోధకులకూ నిఘంటు నిర్మాతలకూ పనికివచ్చే గొప్ప గనులు శాస్త్రగారి రచనలు. ఆయన ‘అనుభవాలూ జ్ఞాపకాలూను’ మూడు సంపుటాలతోనే ఆగిపోవడం-సుమారు నలభై ఐదేళ్ళ జీవితానుభవాలు గ్రంథస్థం కాకుండానే ఆయన గతించడం - తెలుగువాళ్ళ దురదృష్టి.

అయినా, తెలుగు సాహిత్యంలో శ్రీపాద ఒక ఉజ్జ్వలదీపి.

★ ★ ★

(తెలుగు విశ్వవిద్యాలయంవారి ‘వాఙ్మాయి’ పత్రిక, 1992)

మాండలిక కథలు

ఒక రచనలో పాతలు పరికేది మాత్రమే కాక రచయిత చెప్పేదికూడా పూర్తిగా మాండలికంలో ఉంటే అది మాండలిక రచన అవుతుంది. అలాటి రచనలు మనకు దాదాపు అన్ని సృజనాత్మక ప్రక్రియల్లోనూ ఉన్నాయి.

ఇక్కడ ‘మాండలిక’మనే మాట భాషాస్త్రపరంగా వాదుతున్న హారిభాషిక పదం. దీన్ని గురించి టూకీగా ఇలా చెప్పవచ్చి: ఒక ప్రాంతంలో గాని ఒక సామాజిక వర్గంలో గాని ఉన్నవాళ్ళ భాషావ్యవహారంలో కొన్ని అలవాట్లు స్పష్టంగా వేరుగా కనిపిస్తూ ఉంటాయి. భాష వాదుకలో ఒక ప్రాంతంవాళ్ళ అలవాట్లన్నిటినీ కలిపి ఒక ప్రాంతీయ మాండలికంగాను, ఒక వర్గంవాళ్ళ అలవాట్లన్నిటినీ కలిపి ఒక వర్గమాండలికంగాను గుర్తిస్తాం. అంటే, మాండలికాలన్ని భాషలో అంతర్భగాలే. ఒకటి గొప్పదీ ఒకటి తక్కువదీ అన్న అపోహకు తావు లేదు. ఒక్కొక్క మాండలికానికి వచ్చే హాదా సామాజిక కారణాలవల్ల వస్తుందే కాని భాషాపరమయిన కారణాలవల్ల కాదు. చదువుసంస్కరాలు, సామాజిక చైతన్యం, వాణిజ్య వ్యవహార దక్కత వంటివి ఎక్కువగా ఉన్న వర్గంవాళ్ళ, ప్రాంతంవాళ్ళ మాటల్లాడే మాండలికమే ప్రమాణభాషగా వాదుకలోకి వస్తుంది; అన్ని వర్గాలకూ ప్రాంతాలకూ అన్ని ఆవసరాలకూ విస్తరిస్తుంది. అంటే భాషలో ఒక మాండలికం ప్రామాణికంగా గుర్తింపు పొందుతుందన్నమాట. దాన్నే ‘ప్రమాణభాష’ అంటారు. మాండలికాలు మాటల్లాడేవాళ్ళల్లో విద్యాసంపత్తులు, వ్యవహార దక్కతవంటివి ఎంత పెరిగితే ప్రమాణభాష వినియోగం అంత పెరుగుతుంది.

ప్రతిదేశంలోనూ ఇలాగే జరుగుతుంది.

సాహిత్యగ్రంథాలను, వార్తాపత్రికలవంటి ప్రచారప్రసార సాధనాలను చదువుకున్నవాళ్ళ వినియోగించుకుంటారు కాబట్టి వాటిలో ప్రమాణభాషే ఉంటుంది.

పాట, కథ, నవల, నాటకం, కవిత్వం వంటి సృజనాత్మక సాహిత్య ప్రక్రియల్లో రచయిత అధిరుచినిబట్టి సహజత్వాన్ని, శాచిత్యాన్ని సంమాండలికాన్ని ప్రయోగించడం ఉంది; పూర్వంనుంచీ ఉంది.

జూనపద వాజ్యమంలో తోబుట్టుపులయిన పాట, కథ - జూనపద వాజ్యమం మౌత్తిక వాజ్యమే కనక - మాండలికాల్గోనే పుట్టాయి. (ఒక పాట గాని, కథ గాని పుట్టీనప్పుడు ఏదో ఒక ప్రాంతంలో/వర్గంలో పుట్టీనప్పటికీ ఇతర ప్రాంతాలకు పాకినప్పుడు దాని భాషలో సహజంగానే మార్పులు వస్తూ ఉంటాయి); మనుగడ సాగిస్తూనే ఉన్నాయి. లిఖిత సాహిత్యంలోకి వచ్చేటప్పటికి, ఆ ప్రక్రియల్లో చేసిన రచనలు, రచయిత అభిరుచినిబట్టి, సామర్థ్యస్నిబట్టి ‘ఆ నాటి ప్రమాణభాష’లో రావడం మొదలయింది (ఈ శతాబ్ది ప్రథమార్థం చివరివరకు కొందరు రచయితలు ‘అలనాటి ప్రమాణభాష’నే కాని ‘తమనాటి ప్రమాణభాష’ను వాడకపోవడం గమనించవచ్చు’).

భాషాప్రయోగ విషయంలో సృజనాత్మక సాహిత్యప్రక్రియలకూ తక్కిన వాటికీ తేడా. ఉంది. రూపకంలో తప్ప కథకుడు (= చేపేవాడు) అన్నింటిలోనూ ఉంటాడు. కాని, పాత్రాలు సృజనాత్మక సాహిత్య ప్రక్రియల్లోనే ఉంటాయి. ఆ పాత్రాలచేత - వాటి స్థాయిల్లో భేదాల్చిబట్టి - ఉచితమయిన భాషాశైలిలో పలికిస్తాడు రచయిత. ఈ సంప్రదాయం సంస్కృత నాటకాల కాలంనుంచీ ఉంది మనకు (వీటిలో శ్రీపాత్రాలచేత, తక్కువ పాత్రాలచేత ప్రాకృత భాషలో మాట్లాడించేవారు). వేదం వేంకటరాయశాస్త్రగారి ప్రతాపరుద్రీయ నాటకంలోను, కందుకూరి వీరేశలింగంగారి బ్రాహ్మణివాహం నాటకంలోను, గురజాడ అప్పారావుగారి కన్యాశుల్కం నాటకంలోను, పాత్రోచిత భాష ప్రయోగించడం గమనించవచ్చు. రూపకాల్లో పాత్రోచిత భాషను ప్రయోగించిన వీరేశలింగంగారు కూడా నవలల్లో ధారాతంగా ప్రయోగించలేకపోయారు.

కథ దగ్గరికి వచ్చేసరికి, గురజాడ అప్పారావుగారు ‘దిద్దుబాటు’ కథలో రావుఁడు పాత్రచేత ఉచితమయిన మాండలికంలో మాట్లాడించారు. ఇది తరవాతి రచయితలకు వరపడి పెట్టింది. క్రమక్రమంగా కథాకథనం ప్రమాణ భాషలోనూ పాత్రాల సంభాషణలూ స్వగతాలూ పాత్రోచిత మాండలిక భాషల్లోనూ సాగుతూ వచ్చాయి.

ఇక్కడ గమనించవలసిన విషయం ఏమిటంటే: కథ, నవల, రూపకంవంటి ప్రక్రియల్లో పాత్రోచితంగా మాండలికం ప్రవేశపెట్టినంత మాత్రాన అవి పూర్తిగా మాండలిక కథలు, మాండలిక నవలలు, మాండలిక రూపకాలు అయిపోలేదు.

మరి, 'మాండలిక కథ', 'మాండలిక నవల' అన్న గుర్తింపు పొందడానికి ప్రమాణం ఏమిటి - అన్న ప్రశ్న వస్తుంది.

భాషాషాస్త్ర పరిభాషలో మాండలికమన్న పదం భాగోళిక మండలానికి/ప్రాంతానికి పరిమితమయినది కాదు. ప్రాదేశిక, సామాజిక వర్గవ్యవహారభాషలకు రెంటికీ వర్తిస్తుందిది. కాబట్టి ఒక ప్రాంతపు జీవితానికి గాని ఒక వర్గంవారి జీవితానికి గాని పరిమితమయినప్పటికీ రచయిత, దాన్ని మామూలు ప్రమాణభాషలో (జిష్టవ్యవహారికంలో) చెబితే అది మాండలిక రచన కాదు; పొత్తోచిత భాష పతికించినా అది మాండలిక రచన కాదు. మన కథల్లోనూ నవలల్లోనూ ఇటువంటివి చాలానే ఉన్నాయి. వీటిని ప్రామాణిక భాషారచనలుగానే పరిగణిస్తున్నాం కాని మాండలిక రచనలని అనడం లేదు.

రూపకంలో పొత్తోచిత భాష ఎలాగా తప్పదు. కథలో గాని నవలలోగాని సంభాషణలకు పొత్తోచిత భాషను ప్రయోగించడం సహజత్వాన్ని డౌచిత్వాన్ని పొటించినట్లవుతుందే కాని అంతకన్న విశేషం లేదు. కాని, రచయిత చెప్పేదికూడా పూర్తిగా మాండలికంలో ఉన్నప్పుడు మాత్రం మాండలిక రచనగా పరిగణనకు వస్తుంది. రచయిత కథనశైలే ప్రక్రియామాండలికతకు నిరూపక ప్రమాణమన్నది సారాంశం.

దీన్నిబట్టి చూస్తే తెలుగు సాహిత్యంలో మాండలిక రచనలు చాలా తక్కువేనని తెలుస్తుంది. 'యెంకిపాటలు', 'బంగారు మామ పాటలు' మాండలిక రచనలే. వీటి సూర్యాంతో ఇతర మాండలికాల్లో కూడా ఈమాదిరి పాటలు వచ్చాయి.

'వెలుగూ వెన్నెలా గోదారీ' (రచనా కాలం 1958), ముత్యాలపందిం (రచనాకాలం 1964), రంగవల్లి (రచనాకాలం 1974), తరం మారింది' మాండలిక నవలలు.

కథల్లో పూర్తి మాండలిక భాషాప్రయోగం మా గోఖలేగారితో (మాధవ పెద్ది గోపాలకృష్ణ గోఖలే: 1917–1981) మొదలయింది. ఈయన వివిధ పత్రికల్లో రాసిన కొన్ని కథలు 'మూగజీవాలు, బల్లకట్టు పాపయ్య' అన్న సంపుటాలుగా వెలువడ్డాయి (విశాలాంధ్రవారి ప్రచురణలు). ఆ తరవాత చాలాకాలానికి (1989 మేలో) విశాలాంధ్రవారు, గోఖలేగారి కథల్లో అముద్రితమయినవి కూడా సేకరించి 'మా గోఖలే కథలు' అన్న పేరుతో 50 కథలు ఒక సంపుటిగా ప్రచురించారు. కష్టజీవుల కడగండ్ల గాథలకు సాహిత్యగౌరవం కలిగించిన గోఖలేగారు వాళ్ళ భాషనుకూడా కథనానికి

ఎన్నుకోవడం విశేషం. ఈ సర్పుటిలో ఉన్న మొత్తం కథల్లో 36 మాత్రం మాండలిక కథలు (మొదటి కథనుంచి ఇరవై తొమ్మిదో కథవరకు, ఆ తరవాత 31 నుంచి 33, 35 నుంచి 38, 40 కథలు). తక్కినవి ప్రమాణ భాషారచనలు. మా గోఖలేగారి మాండలిక కథనానికి మచ్చతునక: ‘కాత్తె బాగా కన్నికటి పద్ధుండది. వయసు మీనుండ యూనాది ముసలాయి బామ్మల సందుల్లో ఆల్లిశ్శ గెడపలకల్లి నిక్కి నిక్కి సూసుకుండా వోచ్చిచ్చి రామయ్యగారి గుమ్మం ముంగల నిలబడ్డాడు’ (మూగజీవాలు).

జి. సురవాతి రాసిన ‘అంగుదు పౌద్దు [=వాలుతున్న పౌద్దు]’ ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తిగారి ‘పంచాతి నెంబరు’ [=పంచాయతి మెంబరు] వంటి కథలు తెలంగాణా జానపద మాండలికంలో రాసినవి. ఇవి ప్రతికల్లో వచ్చాయి కాని కథాసంపుటాలుగా రాలేదు. 1972 లో డా॥ పి.యశోదారెడ్డిగారు ‘మావూరి ముచ్చట్లు’ అన్న కథల సంపుటి వెలువరించారు. రచయిత్రి కథనంతో సహా పూర్తిగా తెలంగాణా జానపద మాండలికంలో సాగిన కథలివి.

ఆరో దశకం ఆరంభంలో, భిన్న ప్రాంతాల జానపద మాండలికాల్లో రాసిన నవలలకు మంచి గుర్తింపు, పురస్కారాలు లభించడంతో కథారచయితలను కూడా మాండలికం ఆకట్టుకుంది. వివిధ ప్రాంతాల రచయితలు మాండలిక కథలు రాయడం ప్రారంభించారు. వాటిలో కొన్ని పుస్తకరూపంలో వచ్చాయి. వాటిలో నా పరిశీలనకు వచ్చినవి (మా గోఖలే కథలు, మావూరి ముచ్చట్లు కాక) మరో ఆరు సంపుటాలున్నాయి.

1977లో దేవరాజు మహారాజు ప్రచురించిన ‘కదుపుకోత’ కథల సంపుటిలో ఉన్న పదింటిలో ఐదు మాత్రం (కదుపుకోత, మంత్రం, కండ్లు దెరిశిన నెత్తురు, కోళ్ళపందెం, యెలుగు మింగిన శీకటి). మాండలిక కథలు. కవిగా, అనువాదకుడిగా మంచిపేరు తెచ్చుకొన్న దేవరాజు, కవితల్లో (గుడిసె గుండె) నే కాకుండా కథల్లో కూడా మాండలికాన్ని మహారాజులా ప్రయోగించాడు. చక్కని తెలంగాణా పలుకుబడికి ‘మొత్తముచ్చతునక’ ఇది:

“సుక్కమ్మకు జెర్రి మన్న కుదురుకున్నది. ఏదో మందో మంత్రమో ఏదై తేంది? బిడ్డ బాగ్గావాలె; గంతె – ‘పంతులుతానికి పోయి మంత్రమేయించ్చేస్త’ అంటే ఎందుకో గని పెన్నిటోడ్డన్నదు” (మంత్రం).

1991లో గోదావరిఖని నుంచి వెలువడిన ‘భూమిక’ సంపుటిలో 24 కథలున్నాయి. వీటిలో కాలువ మల్లయ్య రాసిన ‘వెలి’, నందిని సిధారెడ్డి ‘పుల్లరి’ పూర్తి మాండలిక కథలు. ఎన్.రాములు రాసిన ‘తిరుగుబాటు’లోను, కార్మిక రాసిన ‘దొంగలు’ లోను చాలా వరకు మాండలికమే ఉన్నపుటికీ

ప్రమాణభాషతో కలగలుపు ఉంది. 'వెలి' కథ ఇలా మొదలవుతుంది: "అంబటాల్లయింది. సాకల్యారు తిరిగిపోయింది. కైకిలోల్లను తీసుకొని పట్టేలవ్వులు సేండ్లలకు పోతస్తు. మక్కపెరండ్లల కలుపుమొక్కలు దున్నటానికి కాపుదనపోశ్చ నాగండ్లకు కాండ్లకు తిర్మమర్ర గట్టి ఎడ్లతోని నడిపించుక పోతస్తు."

1992 ఆగస్టులో 'సిమకథలు' అన్న పేరుతో చక్కటి సంపుటి వెలువడింది. సంకలనకర్త సింగమనేని నారాయణగారు. ఇందులో ఉన్న పద్మేనిమిది కథల్లో పూర్తిగా మాండలికంలో నడిచిన కథ 'కల్లమయి పాయ'; రచయిత శాంతి నారాయణ. కేతు విశ్వనాథరెడ్డిగారి 'నమ్మకున్న నేల', వైసి.వి. రెడ్డిగారి 'ఖదు రూపాయలు' పూర్తిగా కాకపోయనా కొంతమట్టుకు మాండలికంలో సాంగాయ.

శాంతి నారాయణగారి కథన శైలి ఇలా సాగుతుంది : "దావపక్కన గుంటమింద గుచ్ఛేని టీడీ తాగుతా చేనికల్ల జూస్తాండాడు మల్లప్ప. ముంగారేసిన మిట్టపట్టి రెండెకరాలూ యెండిపోయ్యింది. కొరంతా కాలిపోయనట్టుయింది. సద్గకర్రలు పొట్టకోచ్చి మాడిపోయనాయ." రాయలసీమ రైతు కష్టాలను తెలపడానికి రచయిత రైతుగౌంతుతోనే పలకడం మెచ్చకోద్దగ్గ విషయం.

1993 ఆగస్టులో కాళిపట్టుం రామారావుగారి సంపాదకత్వంలో 'శ్వేత రాత్రులు' కథలు సంపుటి వెలువడింది. ఇందులో ఉన్న 15 కథల్లో కారెంపూడి మార్గందేయ రాసిన 'నిరసన' తెలంగాణా మాండలికంలోనే సాగింది గాని కొద్దిగా ప్రమాణ భాషతో కలగలుపు ఉంది : "శంకర్ ఫిల్లర్గ పని చెయ్యంగ దెబ్బి తాకి అన్ఫిట్టుయి సర్ఫేసు మజ్జారుగా (పూయనుగా) వచ్చిందు. పది గంటలు కావోస్తుంది. సారులందరికీ నాస్తాలూ, చాయలూ అందించి కప్పులు కడుగుతున్నదు. రైటర్ సాబులంతా సైక్లింపీక్ రిపోర్ట్ తయారు చేస్తా బిటీగా వున్నరు."

చి.దామోదర్ రావుగారి 'సింగిడి' కథల సంపుటి 1993 అక్టోబరులో వెలువడింది. ఇందులో ఉన్న పన్నెందూ మాండలిక కథలే. అతిసామాన్య జన జీవనంలోని కష్టానష్టాలను చిన్నగా చిక్కని కథలుగా రూపాందించిన దామోదరరావుగారి రచన ఇలా నదుస్తుంది:

"పాపయ్యను సూతె పిల్లగాండ్లంత బుగులుపడేటోల్లు. పాపయ్య రూపమే బుగులుగా ఉండేది. పెద్ద పెద్ద మీసాలు, పెద్ద పెయ్య. పాద్మాకితే సారా తాగేవోడు. ఆయన వైద్యమంతా పాద్మగాలనే (తుంపిశ్చ).

పుప్పుల కృష్ణమూర్తిగారి 'జీవిత చిత్రం' కథాసంపుటి 1993 దిసెంబరులో వెలువడింది. ఇందులో పది కథలున్నాయి. 'జీవిత చిత్రం' అన్న మొదటి కథ మాండలికంలో నడిచింది:

"పొద్దు పొడిసేకల్లా తయారైపోయిందు పొపడు. తలకు పేరీలు పెట్టిందు. కొదుకు తలకి సహారీలు కట్టిందు. అడ్డబొట్టు పెట్టి, బొట్టుమీద ఎండి రూపాయ కాసంత ఎర్రగుంకుమ చెట్టిందు."

పూర్వాంధ (విశాఖపట్టణం, విజయనగరం, శ్రీకాకుళం జిల్లాల ప్రాంతం) మాండలికాన్ని యావదాంధ్రకూ సుపరిచితం చేసిన ప్రతిష్ట రాచకొండ విశ్వనాథశాస్త్రిగారిది. ఆయన కథాపూత్రలు వాటికి సహజమయిన మాండలికంలో మాట్లాడుతాయి. శాస్త్రిగారి కథనం మాండలికంలో నౌగిన సందర్భాల్లో కూడా ప్రమాణ భాషతో కలగలుపు కనిపిస్తూ ఉంటుంది.

శ్రీకాకుళం ప్రాంతంనుంచి ఎ.వి.రెడ్డిశాస్త్రిగారు రాసిన 'గేది' కథ ఒకటి సుమారు పదిహేనిరవై ఏళ్ళ కిందట విన్నాను. దరిమిలా, 'అభ్యదయ'. పత్రికలో అచ్చయింది. అది, కథనంతో సహ పూర్తిగా మాండలికంలో నడిచిన చిన్న కథ.

మాండలికాల్లో నడిచిన కథలవల్ల మనకు ఆయాప్రాంతాల్లో, ఆయా వర్షాల్లో సహజంగా వాడుకలో ఉన్న పలుకుబడులు బాగా తెలుస్తాయి. మాండలికాల్లోంచి ప్రమాణ భాషలోకి ఎక్కువలసిన పదజూలం పరిచయమవుతుంది. మనిషి ఎప్పుడు, ఎక్కుడ ఉన్నా తన కష్టసుఖాల్ని జీవన స్థితిగతుల్ని వ్యవహోర సరశనీ తన గుండెలో నుంచి వేరుగా వెలువరిచినప్పుడు సహజత్వం ముమ్మార్చులా ఉట్టిపడుతుంది. దానివల్ల భాషలో ఉన్న వైవిధ్యం, విస్తృతి, తెలుస్తాయి. భాష జీవనాడి ఎక్కుడ ఉందో తెలుస్తంది. అన్ని ప్రాంతాలూ అన్ని వర్షాలూ మనలోనే ఉన్నాయి. కాబట్టి అన్ని మాండలికాలూ మనవే. అన్ని సమాన గౌరవం, ఆదరం పొందదగినవే. సాహిత్య రచనల్లో వాటికి ఉచితమయిన ప్రాతినిధ్యం తప్పకుండా ఉంటుంది.

ప్రమాణ భాషలోనే ఎక్కువ రచనలు వెలువడతాయి. కనక, మాండలికంలో రాసినవి చదవడం కొందరికి కష్టంగా ఉండవచ్చ. దానికి కారణం, మాండలికంతో పరిచయం లేకపోవడం. పరిచయం చేసుకోడానికి రెండు మూడు రచనలు చదివితే చాలు.

ఏ మాండలికమయినా మరొక ప్రాంతంవాట్కు పూర్తిగా అర్థంకాకుండా పోదు. పరస్పర ప్రయోజనాల నిమిత్తం వివిధ ప్రాంతాలవాట్టు వర్గాలవాట్టు

కలిసిమెలిసి ఉంటున్నప్పుడు, ఒకరితో ఒకరు భాషావ్యవహారం సాగిస్తున్నప్పుడు మాండలికం అర్థం కాకపోవడమన్న ప్రశ్న ఉండదు. కొద్దిపోటి మాటలు తెలియకపోతే తెలిసినవాళ్ళను అడిగి తెలుసుకుంటాం; లేదా సందర్భాన్నిబట్టి గ్రహించుకుంటాం. అందువల్ల జీవితంలో లాగే సాహిత్యంలోకూడా మాండలికాలు మన అభిరుచిని, అవగాహనను, అనుభూతిని పెంచుతాయనడంలో సందేహం లేదు. మాండలిక కథలు అందుకు తోడ్పుడతాయి.

(‘కథనరంగం’ వ్యాససంకలనంకోసం రాసినది, 1996)

నేటి రచనలు : భాషాప్రయోగాలు

మాటలు వచ్చినవాళ్లం అందరం మాటల్లాడుతున్నాం; రాత వచ్చిన వాళ్లం అందరం రాస్తున్నాం. మాటల్లాడేవాళ్లలో కొందరికి మాటలమీద మంచి పట్టు ఒడుప్పు ఉంటాయి. ఒకే విషయాన్ని కొందరు చెబితే అతి మామూలుగా, చప్పగా ఉంటుంది. మరికొందరు చెబితే, చేతిలో పని ఉన్నా చెవుల్లాగీ వింటాం. అంటే ఆ చెప్పే తీరులో మను ఆకట్టుకొనే విశేషం ఉండన్నమాట. ఆ ‘మాటకారితనం’* కొందరికి చిన్నప్పటినించే ఉంటుంది; కొందరికి తరవాత్తరవాత అలవడుతుంది.

మాటకారితనానికి ‘రాతకారితనం’ ఎన్నటికీ తీసిపోదు. పైపెచ్చు, అచ్చులోకి వచ్చేసి ఎక్కుడెక్కుడివాళ్లకీ చేతికందుతుంది; ఎన్నెన్ని ఏళ్లయినా చెక్కుచెదరకుండా ఉంటుంది. గాలికి పోయేదానికన్న కంటిముందున్నదానికి మన్నన, మన్నిక ఎక్కువ కదా! నోటిమాటకు సౌక్యం లేకపోవచ్చు కాని రాతమాటకు (పోనీ, చేతిమాటకు) తిరుగు లేదు. అందువల్ల, పేచీప్పాచీలు లేకుండా చూసుకోడమే కాకుండా పనిలో ఒబ్బిడితనం, వంటకంలో రుచి పచీ చూసుకోవలసి ఉంటుంది. ‘సెనగలు తిని చెయ్య కడిగేసుకున్నాను’ అన్నట్టు ఏ రచయితా సరిపెట్టుకోడానికి అవకాశం లేదు. పాఠకులు, చెయ్య కడుక్కునే ప్రమ ఎందుకని సెనగలు ముట్టుకోకనే పోవచ్చు!

మాట వచ్చినవాడే మాటల్లాడతాడు కనకా, రాత వచ్చినవాడే రాస్తాడు కనకా, మాటా రాతా ఒకే నాటేనికి బొమ్మా బొరుసూ కనకా, భాష రాని మనిషంటూ ఎవడూ లేడన్నమాటే కదా! ముమ్మాటికీ లేదు; ఒప్పుకున్నాం. కాని, అందరి భాషా ఒక్కులా లేదే!! ఒక్కులా ఉండాలని ఎక్కుడుంది? అయితే చిక్కే! ఒక్కులా లేకపోతే ఒక్క భాష ఎలా అవుతుంది?

ఇలా ప్రశ్నలతో తప్పుకుంటూ పోతేనే భాష కుదుచ్చు బయటపడతాయి. నన్నడిగితే, భాష-‘ఊర్ధ్వమూల మధశ్శాఖం’ అన్నట్టుంటుంది. ఒకే

* మాటకారితనాన్ని వాగుడుకాయతనంగా జమక్కెప్పాశ్చ కొందరు ఉండవచ్చు. గిట్టనివాళ్ల మాటలు మనం పట్టించుకోవద్దు.

మూలంనుంచి కాండం పుట్టి కొమ్ములూ రెమ్ములూ వేస్తుంది (లేదా ఒకే తల్లివేరు నుంచి పిల్లలేవేళ్ళు పుట్టుకువస్తాయి). మూలభాషలో మాండలికాలు ఏర్పడి కొంతకాలం గడిచిన తరవాత, ఆ మాండలికాలు మాట్లాడేవాళ్ళ మధ్య సంబంధాలు బాగా తగ్గిపోయి ఒకరి మాండలికం మరొకరికి పూర్తిగా అర్థంకాని పరిస్థితి వస్తే ఆ మాండలికాలు ప్రత్యేక భాషలుగా లెక్కకు వస్తాయి (వాటికి లిపులు వేరువేరుగా ఉన్నా లేకపోయినా సరే). ఆ విధంగా ఒక 'మూలద్రావిడ' భాషనుంచి విడిపోయినవే తెలుగు, తమిళం, కన్నడం, మలయాళం వంటి భాషలు.

ఒకే భాషలో కూడా ప్రాంతాన్నిబట్టి, వర్గాన్నిబట్టి, వృత్తల్నిబట్టి, కులాల్నిబట్టి మాండలికాలు ఏర్పడుతూ ఉండటం సహజం. అయినష్టటికీ ఆ మాండలికాల్లో ఒకటి ప్రామాణికం అవుతుంది. చదువు సంస్కారాలు, రాజకీయాధికార ప్రాబల్యం, వృత్తివాణిజ్యాదులద్వారా సంపన్నత వంటి కారణాలవల్ల ఒక ప్రాంతం ఒక ప్రాంతం లేదా వర్గం మాండలికం ప్రామాణికంగా రూపుదాలుస్తుంది. దాన్ని 'ప్రమాణ భాష' అంటాం. సమకాలిక సాహిత్యంలోను, విద్యాప్రచారప్రసార సాధనాల్లోను తదితర రంగాల్లోను అదే వాడుతూంటారు. అన్ని ప్రాంతాలవాళ్ళూ అన్ని వర్గాలవాళ్ళూ ఉమ్మడి ప్రయోజనాలకోసం దాన్నే వాడుతూంటారు. ఈనాడు పత్రికల్లో, రేడియోలో, టి.వి.లో, సినిమాల్లో సాహిత్యంలో, విద్యాబోధనలో ప్రమాణ భాషే వాడుతున్నాం. దీన్ని 'ఆధునిక ప్రమాణ భాష'గా గుర్తించాం. అన్ని దేశాల్లోనూ ఇలాగే జరుగుతుంది.

ఇక అసలు విషయానికి వస్తే - ఆధునిక సాహిత్య ప్రక్రియలన్నిటికీ రచయితలు ఈ ప్రమాణభాషే వాడుతున్నారు. 'మరి, తేడా లెందుకు కనిపిస్తున్నాయి?' అన్న ప్రశ్నవస్తుంది.

బతికున్న మనషుల్లో మాదిరిగా (చచ్చిపోయినవాళ్ళ మాట్లాడరు కనకా వాళ్ళ లేనివాళ్ళే కనకా) బతికున్న భాషలో కూడా కొన్ని కొన్ని తేడాలు ఉంటూండటం సహజం. వాటికి కారణాలూ ఉన్నాయి. కొన్ని ప్రాంతియమైనవి, కొన్ని వర్గపరమయినవి, కొన్ని విషయపరమైనవి, కొన్ని వ్యక్తిగతమయినవి, కొన్ని శైలికి సంబంధంచినవి. అయినష్టటికీ ఈ తేడాలు స్వల్పమయినవి; ఏకరూపతే ఎక్కువ.

ఎకారప్రశ్నలు

రచన చెయ్యాలన్న ఉత్సాహమూ చౌరవా ఉన్నంత మాత్రాన, ప్రక్రియా శిల్పం పట్టుబడినంత మాత్రాన రచన రాణిస్తుందని చెప్పాలేం. వాటన్నిటి

తోబాటు భాషకూడా ‘సరిగా’ ఉండాలి. ప్రపంచంలో ఏ దేశంలోనయినా, ఏ భాషలోనయినా, ఏ ప్రక్రియలోనయినా రచన చేసేటప్పుడు భాష సరిగా లేకపోతే రచయితను చిన్నచూపు చూస్తారు; ఎంత పలుకుబడిగల రచయిత అయినా అనర్థుడు కాక తప్పదు! ఈ విషయాన్ని రచయితలు – ముఖ్యంగా కౌతుగా రాస్తున్నవాళ్ళు – తప్పని సరిగా గుర్తుంచుకోవాలి.

భాష సరిగా ఉండటమంచే ఏమిటో తెలుసుకోదలచినప్పుడు మనకు ఆరు ఎకార ప్రశ్నలు ఎదురవుతాయి:

ఏం రాస్తున్నాం?	ఎవరికి రాస్తున్నాం?
ఎప్పుడు రాస్తున్నాం?	ఎక్కుడ రాస్తున్నాం?
ఎందుకు రాస్తున్నాం?	ఎలా రాస్తున్నాం?

1. ఏం రాస్తున్నాం?

రచనకు మనం చేబట్టిన ప్రక్రియనుబట్టి భాష ప్రయోగిస్తాం. పత్రికలో వార్త రాసేటప్పుడు అందరికీ అర్థమయేలా సులభసుందరమయిన భాష ప్రయోగిస్తాం. శాస్త్రీయ పరిశోధన వ్యాసం రాసేటప్పుడు దానికి అవసరమయిన పరిభాష ప్రయోగిస్తాం. సృజనాత్మక రచనల్లో వాడే భాష పైవొటికి భిన్నంగా ఉంటుంది. కథల్లోనూ నవలల్లోనూ ఒకే తీరు భాష వాడినప్పటికీ కవిత్వంలోనూ నాటకాల్లోనూ సాహిత్య విమర్శల్లోనూ భాషాశైలిలో మార్పులు చూపిస్తాం. నాటకాల్లోనూ నవలల్లోనూ కథల్లోనూ వివిధ పాత్రల సంభాషణ శైలుల్లో స్పష్టమయిన తేడాలు వస్తాంటాయి.

ఆ తేడాలు, ఆయా పాత్రలు పుట్టి పెరిగిన పాత్రాలనుబట్టి, సామాజిక వర్గ స్థాయిలనుబట్టి, చదువుసంస్కారాలనుబట్టి, సందర్భాన్నిబట్టి, చర్చించే విషయాన్నిబట్టి మానసిక స్థితినిబట్టి వస్తాంటాయి. రచయిత తన చుట్టూ ఉన్న సమాజాన్ని నిశితంగా పరిశీలిస్తాడు. కాబట్టి ఆ పరిశీలనానుభవాన్నిబట్టి వివిధ సందర్భాలల్లో వివిధ విషయాలకు వివిధ శైలులు ప్రయోగిస్తాడు.

2. ఎవరికి రాస్తున్నాం?

మనం రాసింది చదవబోయేవాళ్ళ స్థాయినిబట్టి (లేదా, చదివించుకోని వినేవాళ్ళ స్థాయినిబట్టి) భాష ప్రయోగిస్తాం. చిన్న పీల్లలకోసం రాసినవాటిలోనూ పంటతెగుళ్ళను గురించి రైతులకోసం రాసేవాటిలోనూ రససిద్ధాంత చర్చకు రాసేవాటిలోనూ ఒకే రకమైన శైలి ఉండదు కదా!

3. ఎప్పుడు రాస్తున్నాం?

ఏ కాలంలో జీవిస్తున్నవాడు ఆ కాలపుభాషలోనే ఆలోచిస్తాడు, మాట్లాడతాడు కాబట్టి ఆ భాషలోనే రాస్తాడు. అందువల్ల, ఇప్పటివాళ్లం వెయ్యేళ్లు కిందటి భాష మాట్లాడటం లేదు కనక, ఆ భాష రాయం. వెనకటి పుస్తకాలు చదివిన ప్రభావంవల్ల అప్పటి పలుకుబఱ్సు ఇప్పటి రచనల్లో దొర్లితే ఎట్టెట్టుగానే ఉంటుంది (పిమ్మట, వెండియు, పలువురు, వంటివి). అందువల్ల, మనం రాస్తున్నది ఏ కాలంనాటి విషయమన్నది, ఏ కాలంలో రాస్తున్నామన్నది మనస్సులో ఉంచుకుంటాడు, రచయిత.

4. ఎక్కుడ రాస్తున్నాం?

రచనలో తాను 'చిత్రించదలచిన కార్యరంగం' ఎక్కుడ ఉందో రచయితకు స్వప్తమయిన అవగాహన (లేదా స్పృహ) ఉంటుంది కాబట్టి అక్కడి భాషను పొత్తుపరంగానో, కథనపరంగానో ప్రయోగిస్తాడు. ఎక్కుడ కూర్చుని రాస్తున్నాడన్నది కాదు; మనస్సు ఎక్కుడ పెట్టుకొని రాస్తున్నాడన్నది ముఖ్యం.

5. ఎందుకు రాస్తున్నాం?

ఒక్కొక్క రచనకు ఒక్కొక్క ప్రయోజనాన్ని రచయిత ఉద్దేశించవచ్చు. కేవలం వినోదంకోసం హస్యప్రధానమయిన రచనకు పూనుకోవచ్చు. దేశభక్తి ప్రభోధానికి ఒకరకం రచన చెయ్యవచ్చు. ఇలా, రచయిత ఆశించిన ప్రయోజనాన్నిబట్టి అతని కథావస్తువుకు రూపమేర్పడి దానికి సహజమయిన రీతిలో రచన నడుస్తుంది.

6. ఎలా రాస్తున్నాం?

అన్నిటిలోకీ చాలా పెద్ద ప్రశ్న ఇది; గద్దుప్రశ్న ఇది. భాషకు సంబంధించిన అనేకమయిన అంశాలు రచయితల్లో ఎలా ఉన్నదీ సునిశితంగా పరిశీలిస్తేనే కాని స్వప్తమయిన సమాధానం రాబట్టలేం.

జనంలో భాష (వివిధ ప్రాంతాల్లో, వివిధ స్థాయిల్లో, వివిధ సంద ర్భాల్లో) ఎలా వాడుకలో ఉందో సరిగా తెలియని తరుణవయస్కులు తప్పులు రాయడంలో వింత లేదు. అనుభవం పెరిగినకొద్ది తప్పులు తగ్గుతాయి. 'లోకవృత్త పరిశీలన', పరనాభ్యాసం పెంచుకుంటే చక్కటి భాష రాయగలుగుతారు. కాని, చిత్రమేమిటంటే అనుభవజ్ఞులనిపించుకున్న రచయితల్లో కూడా వింత పోకడలు కొన్ని కనిపిస్తా ఉంటాయి. తెలిసి (అలవాటు మార్పుకోలేక) చేసినా తెలియక చేసినా, అనుభవజ్ఞులు చేసినా అనుభవంవల్ల చేసినా తప్పులు తప్పలే; తచ్చిబ్బులు తప్పవు. సరయిన

అవగాహన లేకపోవడంవల్ల వచ్చే తిప్పులు ఇవి. వాటిలో మచ్చకు కొన్ని మనవిచేస్తాను.

తప్పిప్పుల తబ్బిట్టులు

వీటిని స్తులంగా పన్నెందు రకాలుగా విడగొట్టవచ్చి:

అక్కరాల్లో - పదాల్లో - పదబంధాల్లో - వాక్యాల్లో - 'బదు' ప్రయోగాల్లో - యత్తదర్థకాల్లో - కలగాపులగం శెలిలో - వాతమాటల ప్రేమతో - ఏసలు చేసే మోసాల్లో - ఆకట్టుకోవాలన్న ఆత్రంలో - చేతినే కాని చెవిని ఒగ్గని తొందరపాటులో - తను రాసిందాంట్లో తప్పులున్నాయేమో చూసుకోడం నామోణి అనిపించి.

వీటిలో మొదటి నాలుగు అంశాల కింద వచ్చే ఉదాహరణలను రెండు వరసల్లో ఇస్తున్నాను. మొదటి వరసలోపి: 1994 ఆగస్టులో ఆంధ్రప్రభ వారపత్రికవారు నిర్వహించిన జన్మదిన కథల పోటీకి వచ్చిన కథల్లో (సుమారు 445) వడబోతలో చివరికి మిగిలిన 35 కథల్లో (రాతప్రతుల్లో) కనిపించినవి. రెండో వరసలోపి: మెట్రీక్యులేషన్ నుంచి తెలుగు ఎం.వి. స్టోయివరకు పరీక్షలకు కూర్చున్న విద్యార్థులు తమ సమాధాన పత్రాల్లో చేసిన తప్పులను ఏరి ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయంవారు 'ఎం. ఆర్. అప్పారావు కమిటీ నివేదిక (1974 పిబ్లువరి)' లో ఉదాహరించారు; వాటిలోంచి తీసుకున్నవి.

వరస 1

1. అక్కరాల్లో:

ధౌర్యాగ్యం	అబద్దం
మద్యాప్నం	మానశిక
ఒల్లు	ప్రయాణీకులు

వరస 2

వివాదగ్రస్తము

కృష్ణాము	కృష్ణాదు
ద్వేశము	సమశ్య
ప్రాదాన్యత	ఉచ్ఛరించు
కృష్ణించు	క్రైష్టము
విసిదీకరించి	స్వేచ్ఛగా
సరస్వతి	సిష్వదు

2. పదాల్లో/సమాసాల్లో:

ఉపపోరం	శాఖాపోరి
తారాస్థాయి	సాంప్రదాయం
[సంఖ్యాం]సాత్తపథినంసూరుడు	గొప్పనీయుడు
ప్రాద్యునే	అవ్యాప

ఆందవంతుడు

నదినీటిని	పొగడ్తనీయుము
నిశీధిచీకటి	గుండెనిబృరుడు
గొప్పనీయుడు	మంచిత్వము
రెండవోపయోగము	వర్షలేమి

ఫోజు క్రొపు
పరిష్వంగము ఈర్పు
నిరాశమయం ఇప్పడు

పంచోత్సృతి ధనతీకము
అత్యందగాదు అందపిపాస
ప్రియయుంపుడుగత్తే జీవయూట
ద్రోపతి అర్థాందము
ఉప్పర్లి విషధీకరించు
పట్టమహర్షి పౌక్కాత్యలు
వినోదార్తము సీగ్రముగా

3. పదబంధాల్లో:

మండిగంకి	పట్టిష్టమైన
వ్యాపారంకై	పద్మంటాను
గాంభీరంగా ఉంది	ఫీలవ్యత్యతుంటాను
సచ్చబుడిపోయి	కల్పించడం
విదుస్తుంది (వర్త.కాలం.)	
ఆదర్శప్రాయంగా	చూస్తోంటే
వొంటికి	చూసాను
కృంగిపోతూ	వెల్లండగా
నీర్చంగా	కటువైన
చూచుకొని	కాశరాత్రియైంది

నిష్పలమైన	తిరుగుచుంటే
లెగవలేదు	పంపింస్తాదు
తెలుచుకొని	దయార్థపూర్వదయముతో
క్రొంత తడవున	కూడుగ్రుడ్డలకు
హస్తమించెను	వంపుడుక్తతోతో

వరస 1

4. వాక్యాల్లో:

....వుద్యోగం రావడమూ
....పెళ్ళి జరిగింది.

వరస 2

కమలు మూసి హాయగా దీర్ఘనిద్ర నిద్రించెను.
గాధాసప్తశతియే శుకసప్తతి సప్తశక్తి.
దుశ్శాసనముడు ద్రోపతి వప్రేభరణము చేసెను.
అమెరికా, లండన్ మున్జుగు దేశములు ఐశ్వర్య
ములో ప్రమగ్గచున్నవి.
చైనావారు భారతదేశము దండెత్తుట శ్లాఘునీ
యము.
తుంగభద్ర భద్రాచలములో గలదు.
ప్రాజెక్టులు ఎక్కువగా నిరూపించవలెను.
నిరుద్యోగ సమస్య ప్రణయనృత్యము చేయుచు
న్నది.
మేల్ల అనువాదు రామాయణము ప్రాసెను.
మిసిసిపి భారతదేశ పుణ్యనదులలో ఒకటి.

వోతన కవిత్వము చక్కగా నారికేళ పాకమువలె
ఉండును.

కృష్ణానది దవిశేష్యరమువద్ద పుట్టి సర్వ పొడి
పంటలు అత్యంత డెల్హైలో పండును.

5. ‘బదు’ ప్రయోగాల్లో:

మన వాడుక భాషలో సాధారణంగా వాక్యంలో కర్తకు ప్రాధాన్యమిచ్చి చెప్పుడమే సహజమయిన పద్ధతి. కర్మకు ప్రాధాన్యమిచ్చి చెప్పే పద్ధతి సంస్కృతం, హిందుస్తానీ, ఇంగ్లీషుభాషా ప్రభావాలవల్ల వచ్చినదే. ‘పంట అయింది’ అన్నప్పుడు కర్తకే ప్రాధాన్యముంది. ‘పంట చేయబడింది’ అన్నప్పుడు కర్మకు ప్రాధాన్యముంది (చేయన్+పదు=చేయబదు). ‘అన్నం తినాను’ అంటాం కాని, ‘నాచేత అన్నం తినబడింది’ అనం. ‘Pure ghee sold here’ అన్న ప్రకటనకింద ‘ఇచ్చట స్వచ్ఛమయిన నెయ్య అమ్మబదును’ అన్న తెలుగు ప్రకటన కూడా కనిపిస్తూ ఉంటుంది. మక్కలకి మక్కలగా చేసే అనువాదాలవల్ల సహజమయిన తెలుగు పలుకుబడి చచ్చిబడిపోతోంది. ఇది ఎంతవరకు వెళ్లిందంటే, ‘పంటబ్రాహ్మలు దౌరకబదును’ వంటి ప్రకటనలను కూడా పుట్టిపోతోంది! మరీ చేతకాని సందర్భాల్లో (‘కర్మ’కు ప్రాధాన్యమివ్యకపోతే కొంప మనిగి పోతుందనుకుంటే) తప్ప మన భాషకు సహజమయిన పద్ధతిలోనే వాక్యాలు రాయడం మంచిదికదా!

6. యత్తదర్థకాల్లో:

‘నన్ను ఎవరయితే పిలిచారో వారు మా ఆఫీసరుగారు’.

‘నా దగ్గర ఏదయితే ఉందో అది నీకు ఇస్తాను.’

పీటిని యత్తదర్థక వాక్యాలు అంటారు. ఇవి మనకు సహజమయినవి కావు.

‘నన్ను పిలిచినవారు మా ఆఫీసరుగారు.’

‘నా దగ్గర ఉన్నది నీకు ఇస్తాను.’

ఇవి మనం మామూలుగా ప్రయోగించే వాక్యాలు. వోతనగారు చేసిన “ఎవ్వనిచే జనించ.....వాని నాత్మభవు నీశ్వరు.....” వంటి ప్రయోగాలు కవిత్వానికే పరిమితం కావడం సహజం. వాక్యానికి బలం చాలదనుకొన్నప్పుడు యత్తదర్థకవాక్యాలు విరథంగా రాస్తే బాధ లేదు.

7. కలగాపులగం శైలిలో:

వాడుక భాషను సరిగా గ్రహించనివాళ్ళ కావ్యభాషా ప్రభావంనుంచి బయటపడలేకపోయినవాళ్ళ శైలిని కలగాపులగం చేస్తూ ఉంటారు:

‘ప్రాయ్య మండుతోంది. పక్కన పద్మిని కూర తరుగుచున్నది.’ వాడుక భాషలో రాసిన వాక్యాల్లో ప్రాచీన కావ్యభాషారూపాలు ఎంత అసహజంగా ఉంటాయో పైవాటిలో గమనించవచ్చు. కావ్యభాషలో రాసినప్పుడు దానికి విరుద్ధమయిన రూపాలు రాయడం కూడా తస్వే మరి!

8. పాతమాటల ప్రేమతో:

‘ఆ పారశాలలో రాత్రిపూట విద్యగరపుతారు’— అనడంకంటే ‘—విద్య నేర్పుతారు / చదువు చెబుతారు / చదువు నేర్పుతారు’ అనడం సహజంగా ఉంటుంది. ‘నీర్లుయంగైకొన్నారు’ అనడం కంటే ‘నీర్లుయించారు’ అనడం సహజంగా ఉంటుంది. వాడుక భాషలో రాసేటప్పుడు ‘వెండియు, పిమ్మట, మరియు, పలువురు’ వంటి తప్పించకపోతే శైలి కృతిమంగా తయారపుతుంది.

9. ఏసలు చేసే మోసాల్లో:

జీవద్భాషలో ఏసలుండటం సహజం. కొన్ని ప్రాంతీయంగా కనిపిస్తాయి; కొన్ని వర్ధపరంగా కనిపిస్తాయి. రచయితలు కథనంలో కాని, పాత్రాచితమయిన సంభాషణల్లో కాని వాటిని చూపించదలుచుకున్నప్పుడు వాటిని శ్రద్ధగా విని వీలున్నంతవరకు ఉచ్చారణ విధేయంగా రాయకపోతే మోసపోయే అవకాశం ఉంది. మాటవరసకు, తెలంగాణాలో ‘అన్నా’దు’ అనే మాటలో నకారంమీద ఒట్టి దీర్ఘం రాసేస్తే (అన్నాదు) సరిపోదు. అర్థం మారిపోతుంది. మొదట సూచించిన విధంగా రాసే ‘అన్నాడా?’ అన్న ప్రశ్న స్ఫురిస్తుంది (పైసలియ్యనన్నా’దు?). నకారంమీద ఉన్న ఉనికను ఏదో ఒక గుర్తుతో సూచించకపోతే, “పైసలియ్యనని చెప్పాడు” అన్న అర్థం వస్తుంది.

ఈ మాదిరిగా ఒక్కొక్క ప్రాంతంలో ఉచ్చరించడంలో కాని ఊనిక ఇవ్వడంలోకాని ఒక్కొక్క విలక్షణత వాడుకలో గోచరిస్తుంది. దీన్ని గ్రహించకుండా రాసే తప్పులు రాకమానవు.

10. ఆకట్టుకోవాలన్న ఆత్రంలో:

చాలా సరశమయిన వాక్యాల్లో తేలికయిన మాటల్లో చెప్పగలిగిన విషయాన్నికూడా బరువయిన మాటతో కీష్టమయిన వాక్యాల్లో చెప్పడానికి ప్రయత్నిస్తూ ఉంటారు కొందరు. శైలిలో వైవిధ్యంకోసం అప్పుడప్పుడు కొన్ని బరువయిన మాటలు వేస్తే పెద్ద ప్రమాదంలేదు కాని, పాతకుల్ని ఆకట్టుకోవాలన్న ఆత్రంలో అనవసరమయిన పదాడంబరం, వాక్యవిన్యాసం కనబరుస్తూ ఉంటారు కొందరు. చదువరులు సాధారణంగా తేలికగా ఉన్న శైలినే అభిమానిస్తారు; ఆదరిస్తారు. అప్పుడప్పుడు, విసుగుదల

కలిగించకుండా, తేడా చూపించడంకోసం రచయితలు చేసే ప్రయోగాల్ని పూర్ణార్థమై వ్యక్తిగతిగా ప్రసంగాన్ని ఇస్తున్నప్పుడు “...అని చెప్పారు,” అని తరచుగా పునర్వ్యక్తి చేస్తూ ఉంటే చదివేవాళ్ళకు విసుగుపుడుతుంది. అందువల్ల, “....అని అన్నారు / అని ఉద్ధాటించారు / ....అని ఉద్ధేధించారు / ....అని వక్కాణించారు” అంటూ వేరువేరు రూపాలను ప్రతికలవాళ్ళు ప్రయోగిస్తూ ఉంటారు. అంతవరకు బాగానే ఉంటుంది. కానీ, ఏ పండితప్రకాండుల సాహితీ సదస్సులోనో వాడదగిన మాటలను సాధారణ పాఠకులకోసం రాశిన దానిలో తరచుగా ప్రయోగిస్తే ఎట్టెట్టుగా ఉంటాయి. ఇది గమనించకుండా, కొంతమంది, మామూలు తెలుగుమాటలతో చెబితే సరిపోయే సందర్భంలో కూడా నోరు తిరగని, అర్థం తెలియని సంస్కృత పదాలనూ సమాసాలనూ ఇంగ్లీషు ఉర్లూ మాటలనూ విరివిగా వాడుతూ పాఠకుల్ని గాభరా పెడుతూ ఉంటారు. సులభసుందరమయిన శైలికున్న విలువ కీష్టపదభూయిష్టమయిన శైలికి ఒక్కనాటికి ఉండదు గాక ఉండదు!

11. చేతినే కాని చెవిని ఒగ్గని తౌందరపాటులో:

తెలుగులో చక్కని శైలికి పేరుపడ్డ రచయితల్లో ఒకరు శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు. ఆయన, సహజమయిన తెలుగు పలుకుబడిని, కండగల నుడికారాన్ని ఒంటబట్టించుకోడానికి, పల్లెటూళ్ళలో ఆడవాళ్ళు మాట్లాడేటప్పుడు శ్రద్ధగా వినేవారమనీ, వాళ్ళ సంభాషణల్లోనే చక్కని తెలుగు నేర్చుకొన్నామనీ అదే తమ రచనలకు ఉపయోగించుకున్నామనీ చెప్పారు. ఇక్కడ గమనించవలసిన విషయం— ముందు చెవి ఒగ్గి తరవాత చేతికి పని చెప్పారు. అందువల్ల ఆయన చాలా సహజమయిన చక్కని తెలుగులో రచనలు చెయ్యగలిగారు. అన్ని ప్రాంతాల రచయితలూ తాము విన్న, తమకు తెలిసిన నుడికారాలను ప్రయోగించి రచనలు చేస్తే తెలుగు భాషలో ఉన్న అందచందాలు అందరికి తెలుస్తాయి.

రచయిత అన్నవాడు భాష జీవనాడి ఎలా స్ఫురించినట్టందో తెలియకుండా రాసుకుంటూ పోతే అతని రచనా నిలవదు; అతనూ నిలవదు. అలా కాకుండా, కాప్టస్ నిదానించి వింటే, దాన్నిబట్టి రాస్తే అందరూ సంతోషిస్తారు.

12. తప్పులున్నాయేమో చూసుకోడం నామోషీ కొందరికి:

మామూలుగా, తప్పులు రెండు రకాలుగా దొర్కుతాయి: (1) తెలియక రాసే తప్పులు (2) తెలిసినా రాశిన తప్పులు. తెలియక రాసే తప్పులను గురించి ప్రత్యేకంగా చెప్పవలసింది ఏమీ లేదు. నిదానించి తెలుసుకొని

రాయడమే చెయ్యవలసింది. ఇక, రెండో రకానివి దొర్లడానికి కారణం, ఆలోచన సాగుతున్నంత వేగంగా చెయ్య సాగకపోవడం. అది సహజం. కాని, రాసింది ఒక్కసారి మళ్ళీ చదువుకుంటే సులువుగా దిద్దుకోవచ్చి. తప్పులు దిద్దుకోడమే కాదు; రచనకు మెరుగులూ దిద్దుకోవచ్చి. ఈ కొస్త పని చెయ్యడం కొందరికి నామోషీ! “మనం రాశాక తప్పులేముంటాయి?” అన్న ధీమా కొందరికి! దాంతో, ఆ రచన అలాగే (అదనంగా కొన్ని అచ్చుతప్పులతో) అచ్చుయిపోతుంది. ఇక చదివేవాళ్ళ అదృష్టం!

టాల్ స్టోయు ‘వార్ అండ్ ఫీన్’ నవలను ఎన్నిసార్లు తిరగరాస్తే ఇప్పుడు ఈ రూపంలో ఉందో చాలా మందికి తెలియదు. మన తెలుగు రచయితల్లోనే మహీధర రామమోహనరావుగారి వంటి ప్రముఖ రచయితలు కూడా ఒకే నవలను ఎన్నిసార్లు తిరగరాస్తారో చాలామంది ఎరగరు. వారు రాసిన ప్రతి ఒక్క ప్రతీ శుద్ధప్రతిలాగే ఉంటుంది మరి!

రచనకు మెరుగులు దిద్దుడానికి ప్రముఖులే శ్రమతీసుకొంటూ ఉంటే, ఇతరులు కనీసం రాతతప్పులు దిద్దుకోడానికయినా ప్రయత్నించవద్దా? కనీస ధర్మం కదా!

పంచప్రాణాలు

రచనకు ప్రాణం పొయ్యవలసినవాడు రచయిత. విషయపరంగానూ భాషాపరంగానూ సంపూర్ణత సిద్ధిస్తేనే రచన జీవిస్తుంది.

భాషాపరంగా గమనిస్తే రచనకు పంచప్రాణాలవంటి అంశాలు ఐదు కనిపిస్తాయి :

సరశత	స్పృష్టత
క్ల్యాపుత	జూతీయత
వాస్తవికత	

పంచప్రాణాలు లేకపోతే రచయితా లేదు; రచనా లేదు. రచయితా రచనా ఉండాలనుకుంటే ఇవి ఉండాలి. రచయిత గతించినా రచన జీవంతమయి ఉండాలి!

(బెంగుళూరులోని కథావేదికవారి ‘తెలుగు కథ వెలుగులు’ సంకలనంకోసం రాసినది, ఫిబ్రవరి 1995)

భారతీయ భాషలన్నిటికీ కలిపి వికలిపి అవసరమా?

జేబులోంచి రూపాయి నోటు తీసి చూస్తే, దానిమీద ఆ నోటు విలువ పదిహేను భాషల్లో కనిపిస్తుంది. ఇంగ్లీషు, హిందీ సరేసరి— మరొ పదమూడుభాషల్లో కూడా ఉంటుంది. వాటి వరస ఇంగ్లీషు అక్షరక్రమంలో ఉంటుంది. లిపిమాత్రం దేనిది దానికే. కొంచెం జాగ్రత్తగా చూస్తే కొన్ని లిపులకు దగ్గరిపోలికలు కనిపిస్తాయి. అలాగే, తేడాలూ కనిపిస్తాయి. తెలుక్కీ కన్నడానికి ఎంత దగ్గరి పోలికుందని! ‘ఆ ఆ ఇ ఈ’ల వరకు దాదాపు రెంటే ఒకటే. కాని ఉకారంలో తేడా కనిపిస్తుంది. అలాగే హల్లుల్లో కన్నడ ‘క’కారం ‘త’కారం, ‘య’కారం వగైరా కొస్త తేడాగా కనిపిస్తాయి. తమిళలిపికి మలయాళ లిపికి కూడా కొన్ని పోలికలు కనిపిస్తాయి. సంస్కృతం, హిందీ మరాటిల సంగతి చెప్పక్కారేదు; దేవనాగరి లిపిలోనే రాస్తారు. పైనుండే అడ్డగీతలు మినహాయిస్తే గుజరాతీ లిపి వచ్చేసినట్టుంటుంది. కొన్ని వంషులూ సాంపులూ ఎక్కువన్నమాట కాని, బెంగాలీ లిపి, అస్సామీ లిపి కూడా నాగరలిపిలాగే ఉంటాయి. ఉర్రూ, కాశ్మీరీ లిపుల తీరే వేరు. ఒరియా కూడా నాగరలిపి కన్న భిన్నంగానే కనిపిస్తుంది. మొత్తంమీద, ఆ లిపులన్నీ మనకి రాకపోయనా, ఏ లిపి ఏ భాషదో స్తూలంగా గుర్తుపట్టి చెప్పవచ్చి. అంటే లిఖితభాషను గుర్తుపట్టడానికి దాని లిపి ఒక ముద్రలూ ఉపకరిస్తుందన్నమాట. అంచేత భారత రాజ్యంగ చట్టం గుర్తించిన భాషలన్నిటిలోనూ రూపాయి: నోట్లమీద వాటి విలువ అచ్చవేస్తుంటారు.

ప్రపంచంలో మొత్తం ఎన్ని భాషలు వాడుకలో ఉన్నాయో ఇప్పటికీ సరైన లెక్క తేలలేదు. సుమారు రెండు మూడువేల భాషలు ఉండోచ్చిన భాషాశాస్త్రవేత్తల అంచనా. వాటిలో భారతదేశంలోనే కొన్ని వందలు ఉన్నాయట. 1910లో సర్ జార్జ్ గ్రియర్సన్, వెంకయ్, ప్రో. సైన్ కెనోగార్లు ప్రచురించిన లింగీస్టిక్ సర్వే ఆఫ్ ఇండియా సంపుటాల్లో, అప్పటికీ భారతదేశంలో వాడుకలో ఉన్న భాషలూ మాండలికాలూ కలిపి సుమారు ఆరు వందలుంటాయని అంచనావేశారు. వాటిలో లేఖన సంప్రదాయమేర్పడి

అభివృద్ధి చెందిన భాషల్నే రాజ్యంగచ్ఛర్ గుర్తించింది. ఈ లెక్కన, లిపి లేని భాషలు, లిపి ఉన్న భాషలకి ఎన్ని రెట్లున్నాయో ఉహించడం కూడా క్షప్తం. అంతెందుకు? తెలుగు, తమిళం, కన్నడం, మలయాళం సోదరభాషలనీ ద్రావిడభాషా కుటుంబంలోవనీ చెప్పుకుంటున్నామా! ఈ భాషాకుటుంబంలో ఉన్నవి ఇంతేనా మరి! ఇంకా ఉన్నాయి. పాకిస్తాన్లో కూడా మన ద్రావిడభాష ఒకటి ఉంది. దాని పేరు ‘బ్రాహ్మణు’.

ఇవన్నీ నిన్నా మొన్నా పుట్టినవి కావు. ప్రతి భాషకూ కొన్ని వేల సంవత్సరాల చరిత్ర ఉంటుంది; కనీసం కొన్ని వందల ఏళ్ళ చరిత్ర అయినా ఉండి ఉంటుంది. దాన్ని మనం తెలుసుకోడం, తెలుసుకోకపోవడం వేరే విషయాలు. కొన్ని వందల కోట్ల ఏళ్ళ కిందట ఈ భూమి పుట్టి, కొన్ని లక్షల ఏళ్ళ కిందట మానవజాతి ఏర్పడినప్పుడు, మనిషితోబాటే కాస్త ఇంచుమించుగా భాషకూడా పుట్టి ఉంటుందనుకోడంలో తప్పలేదు. కాలక్రమాన, మూలభాషల్లో మాండలికాలు ఏర్పడ్డప్పుడు, ఆ మాండలికాలు పరస్పరం అర్థం కానంతగా వేరయిపోయినప్పుడు, అవే స్వతంత్ర భాషలుగా ఏర్పడతాయి. అలా వచ్చినవే ఇవన్నీ.

మొదట్లో నోటిమాటగా చెలామణి అయిన భాషలు లేఖన సంప్రదాయం అలవడ్డ తరవాత రాతకెక్కుతాయి. అంటే, వాడుకభాష ప్రాచీనం; లేఖన సంప్రదాయం అర్వాచీనం అన్నమాట. మన వేదాలు నోటిమాటమీద జీవించినవే వాటిని గ్రంథశాంతి చేస్తున్నది ఇప్పుడిప్పుడు.

లేఖన చరిత్రద్వారా మనకి లిపి పరిణామం స్ఫుర్తమవుతుంది. అత్యంత ప్రాచీనమైన ఆచారాల్లో మనకి మొదట కనిపించేది చిత్రలిపి. మనిషి మనస్సులో ఉన్న భావం కొన్ని బొమ్మలద్వారా వ్యక్తమవుతుంది. ఆ తరవాత కనిపించేది భావసంకేతలిపి. ఒక వస్తువు పేరుకు కాని, ఆ పేరులో ఉన్న అక్షరాలకు కాని సంకేతాలు ఉండడం కాదు— దాని భావానికి ఒక సంకేతం ఏర్పడి ఉంటుంది. ఆ తరవాత కనిపించేది విశ్లేషణత్వక లిపి. దీంట్లో ఒక మాటకొక సంకేతం చౌప్పున ఉంటుంది. చైనాభాష లిపిని దీనికి ఉదాహరణగా చెప్పుకోవచ్చి. మరో రకం లిపులు— ధ్వన్యాత్మక లిపులు. ఇవి మళ్ళీ రెండురకాలు: అక్షర లిపి, వర్ణ లిపి అని. అంటే, సిలబిక్ స్క్రిప్ట, అల్ఫబెటిక్ స్క్రిప్ట అన్నమాట. అక్షరలిపిలో ప్రతి సంకేతం ఒక అక్షరాన్ని సూచిస్తుందన్నమాట. ఇక్కడ అక్షరమంటే ఏకాచ్చరం; అంటే ‘సిలబిల్’. ఈ రకమైన లిపిలో ఒక పదాన్ని విభజించినప్పుడు వచ్చే కనిష్టప్రమాణం అక్షరమన్న మాట. ‘రూపాయి’ అన్న మాట రాసి చూసినప్పుడు దాన్ని.

మూడు భాగాలుగా విభజించవచ్చు : రూ- పొ- యి. ఈ మూడింటిలో ప్రతి భాగంలోనూ ఒక్కొక్క అచ్చు ఉంది. కనక ఈ మూడూ మూడు అక్కరూలు. మన దేశంలో సంస్కృతం, తెలుగు, కన్నడం మొదలైన భాషల లిపులు అక్కర లిపులు. వీటిలో ఒత్తులు, తలకట్టు వగైరాలు పైన, కింద, పక్కల చేరుతూ వస్తాయి. ఆ విధంగా ఒక్కొక్క ఏకాచ్ఛానికి ఒక్కొక్క సంకేతం ఉంటుంది. టైప్ చెయ్యాలన్నా, అచ్చవెయ్యాలన్నా వీటితో పని ఎక్కువపడుతుంది. అక్కర లిపికన్న వర్ణ లిపిలో మంచి సాకర్యముంది. ఇందులో ఒక్కొక్క వర్ణానికి ఒక్కొక్క లిపి సంకేతం ఉంటుంది. అందులో ఒత్తులూ తలకట్టులూ బెడదలేదు. రోమన్ లిపి అల్లాంటిది. తెలుగులిపిలో ‘క’ అన్న అక్కరం రాయాలంబే, తోకమీద లేచిన పొముమాదిరిగా వంకర గీత ఒకటి గీసి, ఆ పైన తలకట్టు పెట్టాలి. ఆ తలకట్టు ‘ల’ అన్న అచ్చుకు మారురూపం. ‘క్+అ=క;’ అదే రోమన్ లిపిలో అయితే ‘కె’ (K) వక్కన ‘ఎ’ (A) రాస్తే సరిపోతుంది. తెలుగులో ‘క’ కి తలకట్టుయునా ఉంది; జ,బ,ల, ణ లకి అది కూడా లేదు. మొత్తంమీద అచ్చుల్లో అన్నిటికీ, హల్లుల్లో దాదాపు అన్నిటికీ – ప్రధాన సంకేతాలూ ఉపసంకేతాలూ రెండు రకాలుగా ఉంటాయి. రాసేవాడూ టైప్ చేసేవాడూ అచ్చవేసేవాడూ వీటితో సతమతం కాక తప్పదు.

భారత రాజ్యంగచట్టంలో గుర్తింపు పొందిన భాషల్లో చాలావాటికి వేరు వేరు లిపులున్నాయి. కొన్ని భాషల లిపులకు కొన్ని పోలికలు కనిపిస్తున్నా, కొన్ని తేడాలు కూడా ఉన్నాయన్న సంగతి విస్మయించలేం. వీటిలో, దాదాపు అన్ని లిపులకూ మూలం ‘బ్రాహ్మణీలిపి’ అంటారు. భారతీయభాషలకే కారు- ఆగ్నేయాసియా భాషలకు అక్కరభిక్ష పెట్టిందికూడా బ్రాహ్మణీలిపేనని చెబుతూంటారు. మూలం ఒకటే అయినా కాలగతిలో పరిణామాలు రాకమానవు. అన్ని వ్యవస్థల్లో వచ్చినట్టే లిపివ్యవస్థలోనూ మార్పులు రావడం సహజం.

పోతే, ప్రపంచంలో ఇన్నివేల భాషలున్నాయి కదా, వాటన్నిటికి ఒక్కొక్క లిపి ఏర్పాటుయిపోతే గందరగోళం పెరిగిపోతుందని కొందరికి భయం. కానీ భాషలేన్ని ఉన్నా లిపులు అన్ని లేవు. పైపైచ్చు ఏ లిఫీ లేని భాషలే హచ్చు. భారతదేశంలో దేవనాగరి లిపిలో రాసే భాషలు మనకి తెలుసు. అలాగే ఇంగ్లీషు, ఫ్రెంచి, స్వీడిషు ఇటాలియన్ మొదలయిన భాషలు రోమన్ లిపిలోనే వ్యవహారం సాగిస్తున్నాయి. ఎటోచ్చీ భాషకు విలక్ష్ణమయిన ధ్వనులున్నప్పుడు ప్రత్యేక సంకేతాలు ఏర్పరుచుకోవలసి ఉంటుంది. జర్మన్,

రష్యన్ మొదలైన భాషల్లో అలాటివి వాడుతూనే ఉన్నారు. అంతేకాదు, రోమన్ లిపిలోకూడా ఒకే సంకేతం ఒక భాషల్లో ఒక ధ్వనిని, మరో భాషల్లో మరో ధ్వనినీ సూచించే సందర్భాలు లేకపోలేదు. పైపెచ్చు, అక్కరు రూపం తారుమారయిన సందర్భాలుకూడా ఉన్నాయి. రోమన్ లిపిలో 'ఆర్' అన్న సంకేతం రష్యన్ లిపిలో తారుమారుగా ఉంటుంది(దాన్ని పలికే ధ్వని కూడా వేరే). అంటే మామూలుగా R రాసి అద్దంలో చూస్తే ఎలా ఉంటుందో అలా ఉంటుందన్నమాట. ఇటువంటి తేడాలు బహుకౌద్ది.

ఇంతకీ చెప్పవచ్చేదేమిటంటే— భాషలు వేరయినా ఒకే లిపి వాడడంలో బేసబిలు లేదు. లేకపోగా, కొన్ని సాకర్యాలున్నాయి. అదేమిటంటే— ఒకే టైప్ మిషను చాలా భాషలకు ఉపయోగిస్తుంది. అచ్చులో టైప్ లు కూడా కొత్తగా పోత పోసుకోనక్కరలేదు. ఒకే లిపిలో చాలా భాషల ప్రస్తకాలు అచ్చువేసుకోవచ్చు. ఇతర భాషలు నేర్చుకునే విద్యార్థులకి ఆయా భాషల లిపులు నేర్చుకోవలసిన బెడద ఉండదు.

ఇల్లాటి సాకర్యాలున్నందువల్ల భారతీయ భాషలన్నిటికి కలిపి ఒక లిపి బాగుంటుందన్న ఆలోచన కొందరికి వచ్చింది. ఆలోచన బాగానే ఉంది. అమలుపరచడంలోనే ఉంది చిక్క. ఇది సాధ్యమా, కాదా? సాధ్యమయితే, ఎప్పుడు? ఎలా? అన్న ప్రశ్నలకూడా ఉన్నాయి. అంతేకాకుండా, ఏ లిపి ప్రవేశపెట్టాలన్నది అన్నిటికన్న పెద్దప్రశ్న.

ప్రభుత్వం తలుచుకుంటే ఏకలిపికేం కొదవ? ఒక శాసనం చెయ్యచ్చు; ఒక తాళీదు జారీచెయ్యచ్చు. అంతమాత్రాన అది ప్రజల్లోకి చొచ్చుకు వెత్తుండని చెప్పలేం. అందరి సంగతీ ఎందుకు? తెలుగువాళ్ళ సంగతే తీసుకుందాం. సుమారు ఐదారు కోట్లమందిలో చదువుకున్నవాళ్ళ కొంచెమించుమించుగా మూడోవంతు ఉన్నారనుకున్నా— తరతరాలుగా ఒక లిపికి అలవాటుపడ్డవాళ్ళ ఏట్ట. ఒక్కసారి లిపి మార్పుకోవాలంటే సాధ్యం కాదు. రాతకోతలు సాఫీగా సాగవు. కనీసం ఒకటి రెండు తరాలవాళ్ళ బాధపడక తప్పదు. ముత్యల కోవలాంటి తెలుగుక్కరూలు వదులుకోడానికి సుతరామూ ఇష్టపడరు. పోనీ నయాన్నో భయాన్నో ఒప్పుకుంటారనుకుందాం. ఆ ఏకలిపి ఎల్లాటి లిపి? అక్కరలిపా? వర్రలిపా? వర్లలిపి అయితే రాతలోనూ అచ్చులోనూ సాకర్యమున్న మాట వాస్తవం. కాని మన భాషలన్నీ దాదాపు, అక్కరలిపికి అలవాటుపడ్డాయే మరి! పోనీ అక్కరలిపే తీసుకుంటే, ఏది తీసుకోవాలి? అన్ని బ్రాహ్మణీలిపినించి వచ్చినవే కనక ఏది తీసుకున్నా పరహాలేదని చెప్పచ్చు. కాని కొన్ని భాషల్లో ప్రమరమైన ధ్వనులకు కూడా సంకేతాలు లేవు.

తెలుగులో ఉన్న ప్రాస్య 'ఎ'కారానికి, 'ఒ'కారానికి దేవనాగరిలో సంకేతాలు లేవు. ఖ, ష వంటి మహాప్రాణాలకు, గజడదబలనే సరశాలకు తమిత లిపిలో సంకేతాలు లేవు. తెలుగులోనే 'తాచేకు' లో ఉన్న 'ఔ' ధ్వనికి, 'కాఫీ'లో ఉన్న 'ఫ'కి ప్రత్యేక సంకేతాలు లేవు. కాని తెలుగు వ్యాఖ్యలలో వీలయినన్ని ధ్వనులకు సంకేతాలు సిద్ధంగా ఉన్నాయనడంలో విప్రతిష్ఠతి లేదు.

మరైతే తెలుగు లిపిని భారతీయ భాషలన్నిటికే ఏకలిపిగా అమలుపరచ వచ్చి కదా! ఇందులో ఎంత సబబున్నా ఇతర భాషలవాళ్ళు, ముఖ్యంగా ఇండో ఆర్యన్ భాషా కుటుంబంవాళ్ళు అంగీకరిస్తారన్న నమ్మకం నాకయితే లేదు. “అందరూ దేవనాగరిలోనే రాస్తే పోలా?”— అంటారు. కాని మనవాళ్ళకి దానివల్ల లాభమూ కనిపించదు, సాకర్యమూ కనిపించదు. పైపేచ్చు నాగరిలిపికన్న నిర్మిషమైంది సమగ్రమైంది తెలుగు లిపేనని దాఖలాలు చూపిస్తారు. తార్కికంగా కొంతవరకు అది సత్యమే అయినా చిత్తశుద్ధితో అందరూ అంగీకరిస్తారన్న నమ్మకమూ తక్కువే. అంచేత ఏ భారతీయ లిపిని తీసుకున్నా ఇదే సమస్య ఎదురవుతుంది. ‘Old habits die hard’ అన్నట్టు, పాత అలవాట్లు ఓ పట్టున పోవు. మానసికమైన అనుబంధం తెంచుకోడం అంత సులువు కాదు.

అంచేత, ‘ఏకలిపి లేకపోతే ఏం కొంప మునుగుతుంది?’ అని ప్రశ్నిస్తారు కొందరు. ఏ కొంపా మునగదు. “ఇన్ని రాత్మప్రభుత్వాలూ ఇన్ని భాషలూ ఉండగా లేంది, ఇన్ని లిపులు ఉంటేమట్టుకు ఏమవుతుంది?” అంటారు. “ప్రపంచమంతటా ఒకే ప్రభుత్వం ఉందా? ప్రపంచమంతటా ద్రవ్యవినిమయానికి ఒకే ప్రమాణం అమలులో ఉందా?” అని కూడా ప్రశ్నిస్తారు. కాదనలేం మరి!

లిపి ఏకమయినంత మాత్రాన భాషలు ఒకటి అవుతాయని ఎవరూ అనరు. దగ్గరి పోలికలున్న కన్నడ-తెలుగు భాషలకే సంపూర్ణ ఏకలిపి రూపాందడఁ సాధ్యం కాలేదే! భారతీయ భాషలన్నిటికే సులువుగా సాధ్యమవుతుందని ఎలా చెప్పగలం? జాతీయ ముద్రకోసం అన్ని భాషలవాళ్ళు (ఉర్దూ, కాశ్మీరీ భాషలవాళ్ళు కూడా కలిసివస్తారనుకుంటే మాట!) తమ తమ లిపులు వదిలిపెట్టసి నాగరిలిపి ఒక్కటే వాడాలని శాసనం చేసి నెఱింగా అమలుపరచగలరనుకున్నా దానివల్ల ప్రయోజనం లేదు. తెలుగులిపిలో లేని సాలభ్యం నాగరిలిపిలోనూ లేదు. పైగా ప్రాస్య ‘ఎ’కార ‘ఒ’కారాలకు అక్షరసంకేతాలే లేవు. నయాన్నో, భయాన్నో ఏకలిపి ప్రవేశపెట్టినా, ఆది

వర్లలిపి (alphabetic script) అయితే ఉపయోగం కొని, అక్షర లిపి (syllabic script) అయితే లాభంలేదు. ఒక వర్లలిపి, మనలో కొందరికి ఇంగీషు భాషద్వారా అలవాటయింది. అది రోమన్ లిపి. రోమన్ లిపి వాడ్తం మన జాతీయ సంస్కృతికి అష్టమానకరమనుకుంటే, ఏ భాషకున్న లిపిని దాన్ని వాడుకోనిస్తూ, వర్లవిధేయంగా రూపొందడానికి కావలసిన సంస్కరణలు చేసుకోడానికి ప్రోత్సహించాలి. గత్యంతరం లేదు.

(1980 ఏప్రిల్ 24న రేడియోలో ప్రసారమయింది)

అనుబంధం

ఆధునిక ప్రమాణభాషాభగీరథులు.

గిదుగు వేంకటరామమూర్తిగారికి

విజయపట్టప్రదానం

27 డిసెంబర్ 1933

ఆధునిక ప్రమాణభాషాభగీరథులు గిదుగు వేంకటరామమూర్తిగారికి **‘విజయపట్టప్రదానం’**

[శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి సంపాదకత్వంలో రాజమహాంద్ర వరంనుంచి వెలువడే ‘ప్రభుద్భాంద్ర’ మాసపత్రిక 1934 ఫిబ్రవరి సంచికలో ‘రాఘునాహేబు, మహాపాఠ్యాయ గిదుగు వేంకటరామమూర్తి పంతులుగారికి విజయపట్టప్రదానం’ అనే పేరుతో ఒక వ్యాసం వచ్చింది. గిదుగువారికి 70 ఏళ్ళు నిండిన సందర్భంగా, శిష్టవ్యావహారిక భాషాప్రతిష్టాపనకోసం వారు చేసిన కృషికి కృతజ్ఞతాసూచకంగా రాజమహాంద్రవరంలో జరిగిన సమానోత్సవ వివరాలను ఈ వ్యాసంలో రచయిత కళ్ళకు కట్టించారు. సుమారు ఆరు దశాబ్దుల తరవాత దాన్ని పాతకులకు అందించే అవకాశం కలిగినందుకు ఆనందిస్తూ వ్యాసరచయితకు కృతజ్ఞతలు తెలుపుకొంటున్నాను - పోదమూ.]

★ ★ ★

బాగా జ్ఞాపకం వుంది.

కవిశేఖర (ఇప్పుడు) వడ్డాది సుబ్రహ్మాయదుగారు వోకప్పుడు కొన్ని పద్యాలు చదివారు. అది 1913వ సంవత్సరం, ఏప్రిలు నెల. రాజమహాంద్ర వరంలో ఆంధ్రసాహిత్య పరిషద్యుర్నిక సమావేశం జరిగింది. అప్పట్లు ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు ఆంధ్రభాషా వాజ్నయాల వికాసం సాధించడానికి పుట్టిందనీ, సాధిస్తుందనీ, “పరికరాలన్నీ అమరేయి కనుక అపు”ననీ అందరూ భావిస్తూ వుండేవారు. ఆ సమావేశానికి అనేక పండితులూ, కవులూ, భాషా భిమానులూ, వాజ్నయ్యియులూ దూరదేశాలనుంచి కూడా ఆప్యాయనంగా వచ్చారు. గిదుగు రామమూర్తిపంతులుగారు కూడా తమ శిష్యబృందంలో వచ్చారు; కాని వారికి తమ వ్యావహారిక భాషావాదం వినిపించడానికి యెవరూ అవకాశం యివ్వలేదు. పైగూ కొందరు పండితులు రామమూర్తిపంతులుగారూ,

జయంతి రామయ్యపంతులుగారూ వాదిప్రతివాదులని నిరూపిస్తూ రామ మూర్తిపంతులుగారు వోడిపోయారనీ, తిరస్కృతులైపోయారనీ - ఇంకా-ఇంకా - అన్నారు. అప్పుడు వసురాయదుగారు చదివిన పద్మాల్లో వొకదానిలో యిప్పుడవసరమైన భాగం యిది.

“గిదుగు రామమూర్తి నుదుగు నిల్వకపోయే
నోగి జయంతి రామయోక్తి గెలిచే”

వసురాయదుగారి కెప్పుడూ సభాసదుల భాషాజ్ఞానంమీదా, రసికతమీదా విశ్వాసం వుండదు. అంచేత వారు తమ పద్మాలు ఏ సభలో చదివినా విధిగా అర్థంకూడా చెబుతూ వుంటారు. అప్పుడు కూడా అలాగే సెలవిచ్చారు.

“కామ వుండేది గౌదుగు, కామ లేనిది గిదుగు. గిదుగు గాలికి యెగిరిపోతుంది. రామమూర్తి పంతులుగారి వాదగి గిదుగులాగ ఎగిరిపోయింది. జయంతి అనగా జయశీలము. రామయ్యపంతులుగారి వాదం జయశీలం కనక అది గెలిచింది.”

అప్పుడు ఈ స్వారస్వం చాలా కరతాళాలు పొందింది.

ఇది యిరవై యేళ్ళ నాటిమాట. హేశనచేస్తూ, పెదవులు విరుస్తూ, లేవిడీలు కొడుతూ గ్రాంథిక (ఇప్పుడదే గ్రాంథికంకాదు!) వాదులు బుజాలెగరవేసుకుంటూ వుండేవారు; కాని రెండు దశలు గడిచాయి. గిదుగే నిలిచింది లక్ష్మణాను.

1933 సంవత్సరం డిసెంబరు 27డో తేదీ రాజమహాంద్రవర నగర చరిత్రలోనూ, ఆంధ్రభాషాచరిత్రలోనూ, ఆంధ్రవాజ్ఞాయ చరిత్రలోనూ, ఆంధ్రదేశచరిత్రలోనూ, ఆంధ్రజాతి చరిత్రలోనూ ద్రువతారలాగ మీలమీల మెరుస్తూ వుంటుంది. ఆవేశ నవయుగ పురుషులైన శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారికి ఆంధ్రదేశియులు విజయపట్టం కట్టారు.

. చిత్రాంగిమేడ ఆవరణ అంతా సభ్యులతో కిటకిటలాడిపోయింది. నవీన వాజ్ఞాయ నిర్మాతలైన కవికుమారులంతా సింగపుకొదమల్లాగ బారులు తీరి కూర్చున్నారు. చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహంశారు, పెండ్యాల వెంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు, నిడమర్తి దుర్గయ్యగారు మొదలైన వృద్ధులుకూడా చాలామంది దయచేశారు. తమ పూర్వాపు చమత్కారాన్ని దిద్దుకోడానికా అన్నట్టు వడ్డాడి సుబ్బారాయదుగారు గూడా విజయంచేశారు. యువకులైన వుండిన్న యింకా పూర్వాంధ్రాన్ని పట్టుకునే పాకులాడుతూ వున్న

కవిరాజు వత్సవాయి నీలాద్రిరాజుగారున్నా దయచేశారు. కొంతసేపటికి సర్. వేంకటరత్నం నాయుదుగారు వచ్చారు.

జయంతి గంగన్నగారు సభకి ఆధిపత్యం వహించి కార్యక్రమం నడిపారు. కుమారులూ, మనమలూ పరివ్యోంచియుండగా రావుసాహేబు, మహాపాధ్యయ గిదుగు వేంకటరామమార్తిపంతులుగారు ధర్మపత్నితో నిండుకోలువు తీర్చారు.

కమ్మన్నవారు ఆ సౌభాగ్యం, ఆ వైభవం, తేజస్వంతమైన ఆ సన్నివేశం చూసి సంతోషించారు. హృదయం వున్నవారు ఆ అపరవాగనుశాసనుని మహాత్వం బోధపరుచుకొని పరవశులైనారు.

అధ్యక్షులు రామమార్తిపంతులుగారిని గురించి చాలా సంగతులు చెప్పి “వ్యావహారికభాషకు ప్రాముఖ్యం యివ్యాలని పంతులుగారు 1907 టో సంవత్సరంనుంచీ కృషిచేస్తున్నారు. ఏరి కృషివల్లా, పట్టుదలవల్లా వ్యావహారిక భాషలోనే నేడు అనేక కష్టాలు గ్రంథరచన చేస్తున్నారు. ఏరికి కన్నడమూ, ప్రఫంచీ, ఇంగ్లీషూ, అరవమూ, తెనుగూ, సంస్కృతమూ, లాటినూ - ఈ భాషల్లో అపారమైన పాండిత్యమున్నది. ఏరు మాట్లాడుతూ వుంటే వోక్క పొల్లుమాట అయినా రాదు. ఏరితో మాట్లాడడం విద్యాభ్యాసం చెయ్యడమే. ఏరిని నడుస్తూ వున్న - మాట్లాడుతూ వున్న విశ్వవిద్యాలయం అంటే అతిశయోక్తి యేమీ వుండదు. గంజాం జిల్లావాసులైన పంతులు గారికి ఆంధ్రవాజ్ఞాయానికి మూలపీఠమైన రాజమహాంద్రవరంలో యిలాంటి సన్మానం చెయ్యడం చాలా గోప్య విషయం. పంతులుగారిని తెలుగులో పటులాలాజికల్ గ్రామరు రాయవలసిందని మనం కోరవలసివుంది” అంటూ సభాప్రారంభం చేశారు. తరవాత ఆంధ్రదేశేతిహస పరిశోధక మండలివారూ, గౌతమీ గ్రంథాలయంవారూ, రాయలసిమ కృష్ణదేవరాయల విద్యాపరిషత్తువారూ, ఆంధ్రభారతీతీర్థవారూ, కల్పర్మ వుమెన్సు సాసైటీవారూ, కళాసమితివారూ, సాహితీసమితివారూ, సాహిత్యమండలివారూ రామరాయ చిత్రకళా సంఘంవారూ పంతులుగారికి సన్మానపత్రాలూ పూలదండలూ సమర్పించారు.

తరవాత కావ్యవ్యాకరణాతీర్థులు పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రులుగారు యిలా సెలవిస్తూ శ్రీపంతులుగారికి వెండిపెట్టులో వుంచి కమెమెరేషన్ వాల్యూములు సమర్పించి, దుశ్శాలువులు కప్పినారు. కరతాళద్వనులతో దిక్కులు పిక్కటిల్లినవి.

“ముక్కోటి ఏకాదశి మహాపుణ్యదినం. పవిత్రమైన వృద్ధజాప్యావీతీరం. పండితులుగా, కవులుగా, చిత్రకారులుగా, భాషాసేవకులుగా, సంఘసేవకులుగా ఎన్నో తరాలనుండి నేటిదాకా ఎన్నోన్ని మార్గాల్లో ఆ విశ్వమూర్తి అవతరించిన స్థలం. వెనకటి జన్మాలల్లో చేసిన పుణ్యం కొద్దీ ఈ జన్మల్లో ఇన్నినాళ్ళకు ఆంధ్రపండితుడ్లి అనే పేరు పెట్టుకొన్నందుకు కలల్లో గూడా ఇట్టి భాగ్యం లభిస్తుందని అనుకోని నాకు శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారికి కమెమెరేషన్ వాల్యం సమర్పించే మహాభాగ్యం కల్గింది.”

“రాజకులైకభూషణుడు రాజనరేంద్రుడి కాలంలో గానీ, తెలుగువల్ల భుండ, తెలుగోకండ అని చెప్పుకోగల్గిన రాయల కాలంలో గానీ ప్రభుపీఠాలు, పండితపూజలు మహావైభవంతో జరిపివున్నా యనుకొన్నా జనసామాన్యానికి అందుబాటులో వుండేటట్టు విజ్ఞానాన్ని వ్యాపింపజేస్తానని కంకణం కట్టుకొని దాన్ని సార్థకం చెయ్యగలిగిన మహాసత్త్వాన్ని ప్రజ్ఞానిధినీ పండితునీ కృతజ్ఞతో, సత్కరించేందుకై ముక్కోటి మతభేదాలు గల మన ముక్కోటి ఆంధ్రులూ ఏకగ్రీవంగా సిద్ధపడడమనేది నాడు వుందా అని ఆశంకిస్తున్నాను.”

“ఆంధ్రదేశంలో ప్రజ్ఞాప్రభావనిధులగు పండితులకు గానీ, ప్రభువులకు గానీ నేటికీ కొరత లేదు; అనంతసత్యసంపన్నలయిన అన్నలూ, తమ్ములూ అనేకులున్నారు. వారు పూనుకొంటే ఇట్టి మహాత్మవాలు అనేకం నిర్వహిస్తారు నిస్సందేహంగా. అయినా అవి వారి ప్రజ్ఞావిభవాలను వెల్లడి స్తాయే కాని ఆంధ్రజనసామాన్యపు హృదయానందాన్ని, కృతజ్ఞతాపారమాన్ని వెల్లడింపలేవేమో అని నా ఊహా.”

“రామమూర్తిపంతులుగారి అమూల్యమైన జీవితకాలంలో ఇది డెబ్బయి వకటో యేదు. అయినా సింహాగర్జనంతో సారస్వతక్షేత్రానికి వురికే వారి మూర్తిని చూస్తే “వృద్ధాశ్శ్యాష్యా గురుర్యవా” అనిపిస్తుంది. పంతులుగారు వ్యవహరికాంధ్రానికి యుగపురుషులు. అంటే వారి సృష్టి అనుకోరాదు. ఇది తెలుగుతల్లి అనాదైన లీలావిభవం. పంతులుగారున్నా ఆ తల్లియొక్క రూపాల్లో చేరినవారే, అయినా ఆయన ఆ తల్లికి వక అర్చ్యవిభవం కల్గింపకలిగినారు. కాబట్టే ఆయన్న యుగపురుషుడన్నాను”.

“వ్యవహరికాంధ్రం ఆయనచేతుల్లో వప్పగింపబడింది మొదలుకొని నేటి దాకా ఈరెండు పుష్టిరాల్లోనూ దాన్ని రూపుమాపుటకై మనలో కొందరు చూపిన ప్రతీపభక్తికి ఏమీ లోపంలేదు. కావలసినంత. ప్రాతికూల్యప్రవాహం ఉరవడించే కొద్దీ అతిజాగ్రత్తతో నావ నడిపి ఒడ్డుకు చేర్చిన క్రూరుడు రామమూర్తిపంతులు. కాబట్టే జనసామాన్యకోటిలోని మనం అందరం

అయినకు కృతజ్ఞత వెల్లడించుకొనేందుకు ఈ ఉత్సవం ఏర్పాటు చేశారు. ఉద్యానప్రతిష్ఠ సప్తసంతానాల్లో వకటి. పంతులుగారి నిరంతరకృషివల్ల ఏర్పడ్డ వ్యవహారికాంధోద్యానం శాశ్వతమైంది. కాపు పట్టింది. బీదా సాదా భేదం లేకుండా పండితుల దగ్గర్చుంచి పామరులవరకూ ఆకర్షించి హయినీ, స్తాయినీ, ఆనందాన్ని యిస్తున్నది. అజరామరం అయింది కాబట్టె వారి యా డెబ్బయో జన్మదినోత్సవంలో వారి తోటలో పూచినట్టీ, పండినట్టీ పుష్టిలనూ, ఫలాలనూ వారికి యా కమెమెరేషన్ వాల్యూములు రూపంగా కృతజ్ఞతతో సమర్పిస్తున్నాను. ఈ కాన్సైలో పంతులుగారి భాషావ్యవసాయాన్ని పాండిత్య ప్రకర్షనూ మెచ్చుకుంటూ స్వదేశస్థలూ విదేశస్థలూ అయిన విభుదులు ప్రాసిన ఆంగ్లాంధ్రవ్యాసావళి వకటి. రెండోది భాషాతత్వ ప్రదర్శనపూర్వకంగా ఆంధ్రభాషాపరిణామాన్ని నిరూపించే స్వకీయవ్యాసావళి. మూడోది వారి వాదాన్ని నిరూపించే శబ్దాలను నిర్దిష్టములని బుజువుపరిచే లక్షణాగ్రంథం. పేరు 'బాలకవిశరణ్యం'. నాలుగోది 'ఆంధ్రపండితభిష్టక్కుల భాషాభేషణం'. అయిదోది ప్రాచీనకాలపు వచనరచన తెలిపే 'గద్యచింతామణి' అనేది.

“ఆంధ్రాంగ్లవ్యాసావళిలో ముఖ్యాలు – సైన్కోనోగారు ప్రాసిన ముండా భాషలు అనే వ్యాసం, సీతాపతిపంతుల పరేన్భాషను గురించిన వ్యాసం, ఎల్. వి. రామస్వామి అయ్యంగారి ద్రావిడిక్ గైడ్సు మున్నగునవి. ఇవి అచ్చం ఆంధ్రపండితులుగా వున్నవారికి ఎంతో విజ్ఞానాన్ని కలిగిస్తాయి. డ్యూక్రూ నేలటూరి వేంకటరమణయ్యగారి చారిత్రికవ్యాసం అమోఫు పరిశోధనను వెల్లడిస్తున్నది. పాశ్చాత్య పండితులు నేటి అభినవాంధ్రపండితుల పరిశ్రమనూ, ఉత్సాహమునూ ప్రశంసించిన వ్యాసాలున్నవి. ఆంధ్రవ్యాసాలలో పండితులూ పామరులూ కూడా గమనింపదగ్గా అనేకం వున్నవి. అందులో శ్రీకోరాడ రామకృష్ణయ్యగారి “ఆంధ్ర భాషాపదములు – వాటి నిష్టత్తిక్రమము” అనే వ్యాసమూ, డ్యూక్రూ చిలుకూరి నారాయణరావు పంతులుగారి “మాత్రా చందస్సులు” అనే అమోఫుమైన వ్యాసమూ, శ్రీశివశంకరశాస్త్రిగారి “పదకర్తలు” అనే వ్యాసమూ, వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రులుగారి హస్యం వ్యాసమూ, “మాతృభాష – పరభాష” అనే వేంకటరత్నంగారి వ్యాసమూ వివిధ విషయపరిశోధనలను వెల్లడిస్తూన్నవి. చింతా దీక్షితులుగారి ‘లీలాసుందరి’ అనే బాలానందం నిజంగా బాలానందమే. భమిడిపాటివారి “అన్ని తగాదాలే” అనే వ్యాసం, తెలికిచర్ల కృష్ణమూర్తిగారి “అణువులు – వాటి పరిమణము” అనే వ్యాసం, విస్తా అప్పారావుపంతులుగారి “చెవి చేయు పని” అనేది చాలా ఉత్తమ వ్యాసాలు. రాళ్ళభండివారూ, చిలుకూరివారూ జాయంటుగా ప్రాసిన “తూర్పుగాంగరాజులను గురించిన ఆరు క్రొత్త శాసనములు” అనేది,

సోమశేఖరశర్వగారు ప్రాసిన “పాట్లదుర్తి మాలెపాడు శాసన వ్యాసం” అనేది అద్భుతములగు అనేక చారిత్రికాంశములనూ, తత్కృత్తల విజ్ఞానమునూ చాటుతున్నవి. రెండోదీ, మూడోదీ, నాల్గోదీ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారి గ్రంథాలే.”

“మొత్తం యా అయిదు గ్రంథాలనూ అంధదేశీయులందరూ కలిసి అచ్చవేయించినారు. వాటిని ఈ సభలో శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారికి అర్పించే పనిని సభవారు నాకు ఏర్పరచినందున విశ్వేశ్వరునికి విశ్వగతమైన వస్తువులనే అర్పించిన రీతిగా సభవారి అనుమతితో వారు ప్రోది చేసిన వ్యావహారికాంధ్రం అనే ఉద్యానవనంలోని ఈ దివ్యములయిన గ్రంథరూప మైన పుష్టిలనూ, పండ్లనూ వారికి సమర్పిస్తున్నాను. శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు పీనిని స్వీకరించి ఆశీర్వదింతురుగాక.”

తరవాత డాక్టరు చిటుకూరి నారాయణరావుపంతులుగారు తాము క్రొత్తగా రచియించి ఈ సందర్భంలో ప్రకటించడానికి అచ్చవేయించిన ‘అంబ లేక మొండిశిఖిండి’ అను నాటకాన్ని వోక అంకం చదివి సభ్యులకు వినిపించి శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారికి అంకితం చేశారు.

పిమ్మట రామమూర్తిపంతులుగారు వయస్సునుబట్టి వృద్ధులయినా సింగ పుకొదమలాగ లేచి మేఘగంభీర గృజనలతో యలా సెలవిచ్చారు.

“ఏ విషయమైనా మంచిదో చెడ్డదో నిర్లయించుకొనే భారము మనిషిమీద ఉంటుంది. ఒకరికి మంచిదని తోచింది మరొకరికి మంచిది కాకపోవచ్చి. కాని మనస్సాక్షిగా తనకు మంచిదని తోచింది తానాచరించడము తన విధి. నేను నాకు మంచిదని తోచిన విషయమును గురించి పరిశ్రమ చేసి అందలి సత్యము గ్రహించి వెల్లడిస్తాను. బాల్యమునుంచీ ఇట్టి నియమమునే నేను పెట్టుకున్నాను. ఆ నియమము ప్రకారమే నడుచుకొంటున్నాను. ఇక నా వాదన సంగతి.

లోకమంతా వకటి. తక్కిన భాగాలతో సంబంధం లేనిదే అది ఉండదు. ఒక వేలు ఇంకో వేలుతో కూడితేనే గాని ఏ పనీ చెయ్యలేదు. విశ్వము అంగి. తక్కినవి అంగములు. శరీరము అంగి. అవయవములు అంగములు.

★

★

★

వివాహము ఒక Institution. దానిలో system ఉంటుంది. దేవతార్థునకూడా అట్టిదే. వివాహములో మాటలూ దేవతార్థునలో మాటలూ వాటితో సంబంధం ఉన్నవారికి తెలుస్తవి.

యజ్ఞముకూడా ఒక (System). కానీ దానినెవరూ చేయడంలేదు. ఆ మాటలకిప్పుడు అర్థము తెలియదు. యాడ్ అనే ధాతువునుండి 500 మాటలు పుట్టినవి. ఇప్పుడు వాటి అర్థమేమి తెలుస్తుంది? సత్యనారాయణ ప్రతమునకు సంబంధించిన మాటలిప్పుడు తెలుస్తవి. System కీ తదంగములకూ పరస్పర సంబంధం ఉంటుంది.

భాషకూడా అట్టిదే. “భగవంతుడు మనుష్యునకు వాక్కు ప్రసాదించాడు” అని షైలీకవి అన్నాడు.

ఆరేండ్ల బాలుడికి అతని లోకజ్ఞానముతో సమానమైన భాష అతని కుంటుంది. అదే మాతృభాష; జీవద్వాష.

★

★

★

పూర్వము కాలమును తెలియజేయడానికి గడియలు వాడుక చేసేవారు.

ఇప్పుడు గంటలు వాడుక చేస్తున్నారు. కాలము ఒక (System). దీనికి అంగములకూ పరస్పర సంబంధం లేనిదే అర్థం కాదు.

నన్నయ్య ఈ గోదావరిలోనే స్నానంచేసి సంధ్యవార్షీవాడు. నన్నయ్య “నేడు, ఎల్లి” అనే సందర్భములో మనము “ఈవాట, రేపు” అంటున్నాము. నన్నయ్యకాలములో “రేపు” అనగా “మాపు” కాని దన్నమాట.

ఈ system లో వ్యత్యాసం కలిగింది.

నన్నయ్య కాలాన “సాని” అనగా “తల్లి” అని అర్థము. ఈ కాలములో “తల్లి” ని “సాని” అనరు. ఇప్పుడు “సానెలు” ఏ అర్థములో వాడుతున్నామో అప్పుడు “లంజియలు” ఆ అర్థములో వాడేవారు.

నన్నయ్య కాలమునాటి ఉద్యోగాలు నేడు లేవు. ఇప్పుడున్నావి అప్పుడు లేవు. ఇన్స్సిక్స్ రు, కలక్కరు, ఓవరీస్ యర్, హెడ్‌మ్యాస్ ర్ మొదలైన పదములు ఈకాలపువి. ఇప్పుడు అర్థమౌతవి. నన్నయ్య కాలమునాటి పదములు ఇప్పుడ్రథముకావు. ఎక్కువ పరిశ్రమచేస్తే కొన్ని అర్థమౌతవేమో.

★

★

★

భారతంలో శబ్దములన్నీ దేశభాషతో సంబంధం కలవి గనక సార్థకములు.

డ్రాయింగు వేసినప్పుడు background వెయ్యాలి. అది లేనిదే చిత్రానికర్థం లేదు.

ఒక చిత్రములో గోపురము ఎత్తు తెలియజేయవలసి వచ్చినప్పుడు ఒక చెట్టుతో సంబంధం ఏర్పరచాలి. ఒక బెలూన్ (balloon) ఎంత ఎత్తు

వెళ్లిందో తెలపడానికి ఒకవిధమైన మేఘములతో సంబంధం ఏర్పాటు చేసి చిత్రించిన చిత్రమొకటి ఒక ఫైంచిప్రతికలో నేను చూచాను.

★

★

★

నన్నయ కాలమునాటి దేశభాషలో ఒక నూరోవంతైనా మిగలలేదు. అంతా కొట్టుకుపోయింది. నన్నయకాలంలో అప్పటివారి కర్థమయ్యే పదాలు మనకిప్పుడు కావు. వేదకాలమునాటి పదముల కర్థముగాక వేదపండితులు వాటిని గురించి యద్వా యద్వా అంటూ ఉంటారు.

భారతభాషలో మాటలకు శబ్దరత్నాకరంలో అర్థము వ్రాయవలసి వచ్చినప్పుడు 'చింత్యము, అస్పష్టము' ఇత్యాదిగా వ్రాసినాడు తద్వీంధకర్త.

నన్నయకాలంలో ఏ పదము ఎట్లా ఉండేదో తెలుసుకోవడం కష్టము.

నన్నయగారి తాటాకుల ప్రతి ఇప్పుడు దౌరకదు. దానినుండి వ్రాసిన ప్రతులో ఆ ప్రతుల ప్రతులో మన కాలమున దౌరుకుతచి. అవి ఎవరో లేఖకులు వ్రాసుకొన్నవి. వారు మాతృకనుండి సరిగా వ్రాశారా అంటే - అది దైవాయత్తం. "నడుచు, నడుచు" - ఇందేది సరియైన రూపమో నీర్ణయించడమెట్లా? యతిస్థానంలో చూపగలిగితే తెలుస్తుంది. లేకుంటే తెలియదు.

"సాలయు, సాలచు" - ఇందేది సరియైనదో తెలుసుకోడానికి ప్రాసస్థానంలో చూడాలి. లేకుంటే తెలియదు. అది దైవాయత్తం. శకటరేపల విషయమూ అంతే.

నన్నయ కాలమునాటి భాష శిలాక్షరములలో నందంపూడి శాసన రూపమున ఉన్నది. దానినిబట్టి నాటి దేశభాష స్వరూపం కొంత తెలుస్తుంది. జయంతి రామయ్యపంతులుగారు దానికర్థము చెప్పులేకపోయారు, ఆనాటి భాషాస్వరూపం తెలియకపోవడంవల్ల. చరిత్ర తెలుసుకోవడంకోసమే భాష. నన్నయకాలంనాటి భాష మళ్ళీ ప్రయోగించడానికి కాదు. నన్నయ భారతమును అచ్చువేసినపుడు పరిష్కర్తలు రూపాలు మార్చారు. రెండున్నర పర్వతాలలో భాషా ఇదమిత్తమని చెప్పడానికి వీలులేదు.

★

★

★

కవిత్వము ఒక కథ. కథకు దేశభాషలో ఉన్న అన్ని శబ్దాలూ అవసరము లేదు.

భాష వనమువంటిది. భాషలో ఎవరికి కావలసిన మాటలు వారు తీసుకొంటారు. నన్నయ కాలమునాటి దేశభాషంతా నన్నయభారతములో ఉన్నదని చెప్పడానికి వీలు లేదు. తెలుక్కు మారుగా సంస్కృతం వేసిన చోట్ల తెలుగే వేస్తే నన్నయ భాష ఇంకా తెలిసిఉండేది. ఒకమాట. “అట్టేడు” అనే పదము ప్రథమావిభక్తి. దానికి ద్వితీయావిభక్తి ఏమిటి? నన్నయ వాడలేదు. కాబట్టి మనకు తెలియదు. “కురియు” - దీనికి ప్రేరణార్థకము “కురిసిరి.” నేడు “కురియంచు” అనే పదమునకు మారుగా గ్రాంథికులు “కురిపించు” అని ప్రాస్తున్నారు. ప్రాచీనభాష తెలియక వ్యవహారిక పదములను వాడి దానిని గ్రాంథికమని లోకులను బ్రహ్మింపజేస్తున్నారు. తిక్కనాదుల విషయములో కూడా ఇట్లు చూచుకోండి.

గ్రాంథికభాష అతుకుల బొంత. సైన్సరు ఆంగ్లకవి ఫెయరీ కీన్ అనే కావ్యము యిట్టి భాషలో ప్రాస్తే పండితులు అది ఏ భాషా కాదన్నారు. అట్లాగే గ్రాంథిక భాష ఏ భాషా కాదు. ప్రాచీన భాషా కాదు, దేశభాషా కాదు. అందరు కవుల భాషలూ కలయిక. తెలుగులక్ష్మణం వట్టి దెబ్బలాట వ్యవహారం. సంస్కృతం ఇట్లు ఉండదు. పతంజలి ఎంత చెప్పితే అంత.

★   ★   ★

గ్రాంథికభాషకు లక్ష్మణం లేదు. “చేతురు కోతురు” ఇత్యాదులు చిన్నయ్యసూరి తప్పన్నాడు. గ్రాంథికులంతా ఈపదాలు వాడుతున్నారు. “ఉన్నాను” అనే మాట చిన్నయ్యసూరి వప్పుకొన్నాడు. నన్నయ, తిక్కన, శ్రీనాథుడు, జక్కన వరకూ ఎవరూ ఈ రూపము వాడనే లేదు. జయంతి రామయ్యగారు “ఉన్నాను, ఉన్నారు” అనే ప్రయోగములు చేశారు. చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహంగారి గ్రంథాలలో ఈ ప్రయోగాలు కావలసినన్ని ఉన్నవి. వ్యవహారభాషనే ప్రాసి ఉన్నట్లయితే వారి ‘రామచంద్రవిజయం’ ప్రమాణగ్రంథ మయ్యది.

గురజాడ అప్పారావూ, పి. టి. శ్రీనివాస అయ్యంగారూ నేనూ ఈ వాదన లేవదీస్తే అప్పుడు మమ్మల్నందరూ దూషించేవారు.

The three tailors of the Tanning street అన్నారు, మమ్మల్నప్పుడు.

★   ★   ★

వీరేశలింగంగారు బ్రతికున్నకాలంలో వారు నాతో భాష విషయమై స్వచ్ఛగా వాదించారు. నా వాదనలో సత్యం ఆయన అంగీకరించారు.

నన్నయ మొదలు వీరేశలింగంగారివరకూ భాష మారలేదని చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం గారన్నారు. వీరు ప్రాసిన భాష నన్నయ భాష కావలసివస్తే రెండువేల తప్పులు సవరించవలసి ఉంటుంది.

వడ్డాది సుబ్బారాయుడుగారు మహాజ్ఞాగ్రత్తగా ప్రాసేకవి. వారు “అగుపడు” అనే పదం వాడారు. “అగుపడు” అనే పదము తప్పనిన్ని, “అగ్గపడు” “అగపడు” అనే రూపములు సరియైనవనిన్ని, “అగపడు” అనే పదమునకు అర్థము “స్వాధీనమగు”, “చిక్క” అనిన్ని నేను వారికి చెప్పాను. వేదం వేంకటరాయశాస్త్రగారు “ఛాపర్చు” “ఛాపించు” అనే వింత కృతకరూపాలు వాడారు. నేను చెప్పినమీదట వసురాయకవిగారు దిద్దుకొన్నారు. ఇందును గురించి వ్యక్తరణములో సూత్రము లేదు. కాబట్టి కవులు తమకు తోచిన రూపములు వాడారు. వావిలాల శివావధానులుగారు “అందరికి” అనే పదము మొదట వాడి తరవాత ఎవరో పండితులు తప్పన్నారు కాబోలు దానిని “అందరకు” అనే కృతకరూపముగా దిద్దారు.

గ్రాంథికభాష యిలా ఉన్నది.

అరవై సంవత్సరముల వయస్సు వచ్చినవారికి కూడా ఈ భాష రాకుండా ఉంది. అకారమధ్యమో, ఇకారమధ్యమో, ఉకారమధ్యమో తెలియదు కొన్ని పదముల విషయమున, ఈ పండితులకు. ఇంకెందుకు ఈ భాష!

గ్రాంథికభాషను పండితులుంచుకోనీండి. మీరు దేశభాష వాడండి.

★

★

★

నా చిన్నతనంలో తీర్పులు తెలుగున ప్రాసేవారు. పండితుల అభిప్రాయాలు తీసుకొనేవారు. వాటికి ‘ఫట్టులు’ అని పేరు. ఈ ఫట్టులూ తీర్పులూ వ్యవహరిక భాషలోనే ఉన్నవి. వచనగ్రంథములలో వ్యవహరభాషనే సంప్రదాయసిద్ధముగా వాడేవారని నా గద్యచింతామణి అనే గ్రంథములో అనేక గ్రంథములనుండి ఉదాహరణలతో నిర్మారణ చేశాను.

నన్నయ తిక్కనలు తమ గ్రంథాలలో శుద్ధదేశభాషనే వాడారు.

నాకు ఎన్నో సన్మానపత్రాలు సమర్పించి నాకు లేని యోగ్యత మీరు ఆరోపించారు. నాకింత గౌరవమిక్కడ జరుగుతుందని నేనుకోలేదు. మీకు నాయందు గల దయవల్ల నాయందు లేని గుణములు నాకు ఆరోపించారు.

★

★

★

ఈ వాడము నాకు నచ్చింది. దేశభాష పై ఉన్న నిరోధం తొలగించడం మన కర్తవ్యము. స్వభాషలో మాట్లాడ్డానికి ధైర్యం లేకపోవడం ఏల? Gag చేశారు కాబట్టి. ఈ నిరోధం తొలగిస్తే స్వేచ్ఛ కలుగుతుంది. గవర్న్ మెంటుకంటే ఎక్కువగా పండితులు Liberty of speech (వాక్యాన్వయంతంత్రము) తీసివేశారు. మనకు వాక్యాన్వయంతంత్రము లేదు. గ్రామ్యత్వం తొలగించమంటున్నాను నేను. పండితులూ కవులూ శిష్టులూ వాడే భాష తప్పనడం అవివేకం. ఎలమంచిలి సభలో మహామహాపాఠ్యాయ తాతా సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు శిష్టవ్యవహారమందున్న భాష గ్రామ్య మనరాదని తీర్మానించారు. ‘అపభ్రంశ’ మనే మాట ఉన్నది. ‘గ్రామ్యం’ అనే మాట లేనేలేదు. గ్రామ్య మనేది పారిభాషిక పదము. వ్యత్పత్తి నిరూపిస్తుందిగానీ ప్రయోగము తప్పని సూచించదు. దేశభాష అపరిమిత ప్రయోజనము కలది. వ్యవహారములో లేని భాషలు పరిమిత ప్రయోజనము కలవి. పాణిని, పతంజలి కాత్యాయని వ్యవహారభ్రష్ట పదములు వాడరాదని అనుశాసించారు.

గురజాడ అప్పారావు నేనూ బాల్యమునుండే విద్యాభ్యాసము చేశాము. చిన్నతనంలో మేమంతా కలిసి నలనాటకం ఆడాము. అప్పారావు కన్యాశుల్కం ప్రాయాదాని కిదో కారణం.

ఇంగ్లీషు ప్రైమరీ పరీక్ష ప్యాసయి మన దేశము ఏ పోలిసు సూపరెంటు ఉద్యోగము చెయ్యడానికి ఇంగ్లీషు వాడు వస్తాడు. అతడు మాట్లాడే ఇంగ్లీషు చక్కని ఇంగ్లీషు అంటారు. యమ్మె ప్యాసుచేసిన విద్యాధికుడు మాట్లాడే తెలుగు తెలుగు కాదంటారు మన పండితులు. పండితులు వ్యవహార భాషలోనే బోధిస్తారు. మేము ప్రాస్తే తప్పంటారు. సత్యం తెలిసేవరకూ తిడతారు.

ఈ ఊవ్యో వెనక సభ చేసినప్పుడు నా మాట ఎవరూ వినలేదు. అప్పుడు కొవ్వురిలో సభ జరిగింది. ఆ సభలో పోలవరం జమీందారుగారూ, దివాకర్ల తిరుపతిశాస్త్రిగారూ నా వాడమంగికరించారు. వీరేశలింగంగారూ నా వాడమంగికరించారు.

ఇరవై సంవత్సరాలకు క్రితము వ్యవహారభాష బోధించవచ్చునని తీర్మానిస్తే పనికిరాదని 20,000మంది ప్రాణులో రెండువందల టీల్లిగ్రాములతో గవర్న్ మెంటువారికి మహాజరు పంపించినారు. అప్పటికది ఆగిపోయింది.

ఇప్పుడు ఏమి చేయవలెనో మీకు తెలుసును. రెండుకోట్లమంది సామ్య దేశభాష. హక్కు కాపొడగలవారు మీరు.

శివశంకరశాస్త్రగారు నా చెయ్యి చూచి ఇంకా పదకోండు సంవత్సరాలు బ్రతికి ఉంటావని సాముద్రికం చెప్పినారు. నేను జీవించి ఉంటే నేను పూనుకొన్న నిషుంటు కార్యము పూర్తిచేస్తాను. శబ్దరత్నాకరములో 2000 తప్పులున్నవి. నేన్నమాటే కాదిది. మానవిల్లి రామకృష్ణకవిగారూ సూర్యరాయ నిషుంటుకారులూ కూడా ఈ మాటే అన్నారు. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రగారు అనేక వందల మాటలు శబ్దరత్నాకరములోకి ఎక్కులేదని చెప్పినారు.

వ్యాకరణమూ నిషుంటువ్వా - ఇవి record వంటివి. ఇవి ప్రమాణము కావు. శిష్టవ్యవహారమే ప్రమాణము.

వేయాకరణులూ, నైషుంటీకులూ శిష్టపదములు వేసుకోకుంటే వారిదే తప్పు.

వాక్కు ఆత్మను ప్రకాశింపజేసేది. లోకానికి సూర్యనివల్ల ప్రకాశము కలుగుతోంది. సూర్యదు లేనప్పుడు చంద్రుని ప్రకాశముంటుంది. చంద్రుడు లేనప్పుడు నక్కతములు ప్రకాశిస్తవి. నక్కతములూ లేనప్పుడు, అగ్ని, అగ్ని లేనప్పుడు వాక్కు.

ఆత్మను ప్రకాశింపజేస్తుంది వాక్కు.

“శబ్దబ్రహ్మత్వానే శివాయ నమః”

★ ★ ★

పంతులుగారు ఉపన్యాసం చేసినంతసేప్పా శ్రీపురుషులందరూ - సభ అంతా నిష్టరంగసముద్రంలాగ గాంధీర్యం వహించింది.

మనవాళ్ళ పదిమంది యెక్కడ కూడినా గుసగుసల్లో పడిపోతారని వొక నింద వుంది; కానీ నేను దాని కంగీకరించను. సభ్యుల ప్రవర్తన ఉపన్యాసకుని వాడ్చాధుర్యాన్నిబట్టీ, ఉపన్యాసవిషయాన్ని పట్టీ మారుతూ వుంటుంది. రామమూర్తిపంతులుగారి వంటి వక్తలు మనలో అరుదుగా వున్నారు. వారెక్కడ యెప్పుడు ఉపన్యాసం చేసినా సభ్యులు గాంధీర్యముద్రనే వహిస్తారు. ఆనాటి సభలో కుమారకవిసింహులు కూడా చాలామంది వుండడంజేత సభ అంతా గాంధీర్యాన్నే గాక ఔదార్యాన్ని కూడా ప్రకటించింది.

గోదావరితల్లి యిదంతా చూసింది. ఇదంతా వింది. ఆదికపీ, ఆదివాగనుశాసనుదూ అయిన నన్నయ భట్టారకుని లీలావిలాసాలన్నీ చూసి ఉప్పొంగిన మహానుభావురా లామె. ఆ దివ్య పురుషుని, పరమ పవిత్ర దైనిక జీవితాన్ని మనకిప్పటికే అస్పష్ట కలకల నినాదంతో వినిపిస్తూ వున్న వాత్సల్యవతి

ఆమె. రాజరాజనరేంద్రుని నిండుకొలువై కవితావినోదాలతో ఘూర్చిలిపోయిన రాజమహాంద్రవరంలో యిప్పటికీ, ఎప్పటికీకూడా కవితావిలాసాలూ, వాళ్ళ యుప్రీతి ప్రోదిచేసే అమృతపయస్సిని ఆమె. ఆమె రామమూర్తిపంతులుగారి మహాత్మ గ్రహించింది. వారు. నన్నయ భట్టారకుని పదవిలో నిలిచివుండడం గుర్తించింది. సమగ్రమైన ఆంధ్రజాతి ఈ ఆధునిక వాగనుశాసనుడికి పాదపూజ చేస్తూ మళ్ళీ తన భవిష్యదున్నతికి పునాది వేసుకుంటూ వుండడం గ్రహించింది. ఆమెకి పులకలు పేటెత్తాయి. హృదయం ఉప్పాంగిపోయింది. ఆనందమూ పారవశ్యమూ తలమునకలైపోయాయి.

నా మాటలీద మీకు నమ్మకం లేకపోతే ఆమె జీవనంలో కొత్త పాంగూ, ఆమె నడకలో కొత్త భంగిమా, ఆమె కలకలనవ్యులో కొత్త మాధుర్యమూ కలిగాయో లేదో వెళ్ళి చూడండి.

- శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్ర

తెలుగు	పూర్వంకి దక్షిణామూర్తి
తమిళం	పోరంకి తక్షణిణ్యామూర్తి
కన్నడం	పేరంకి దక్షుణిణ్యామూర్తి
ఒంగ్లీషు	PORANKI DAKSHINA MURTY
మలయాళం	పోరంకి డక్షిణిణ్యామూర్తి
రష్యన్	ПОРАНКИ ДАКШИНА МУРТИ
బంగాలీ	পোরাঙ্কি দক্ষিণামূর্তি
హందీ/మరాతీ	పోరంకి దక్షిణామూర్తి
గుజరాతీ	పోరంకి దక్షిణామూర్తి
అస్సామీ	టోరంకి దక్షిణామూర్తి
ఒరియా	పోరంకి దక్షిణామూర్తి
ఉర్దూ	پورانکی دکشنا مورتی
పంజాబీ	ਪੋਰਾਂਕਿ ਦਕਖਿਣਾ ਮੂਰਤੀ
సంస్కృతం	पोराङ्कि दक्षिणा मूर्ति
ఫెంచి	PAURANKI DAKSHINA MOURT

ఇతర ఉపయుక్త గ్రంథాలు

- రాజుణీ రామాయణం - చక్రవర్తి రాజగోపాలాచారి
- రాజుణీ మహాభారతం - చక్రవర్తి రాజగోపాలాచారి
- రాజుణీ మహాభాగవతం - చక్రవర్తి రాజగోపాలాచారి
- వ్యాకరణాదర్శము - శ్రీ బూరుగల గోపాలకృష్ణమూర్తి
- వ్యాసమంజూషు - డా॥ డి. సాంబమూర్తి
- వ్యాకరణ మంజూషు - డా॥ డి. సాంబమూర్తి
- పదాన్యుతము - డా॥ ట.వి. శర్మ
- ఎన్-సైక్లోపెడిక్ మెడికల్ డిక్షనరీ
(ఇంగ్లీష్-ఇంగ్లీష్-తెలుగు) - డా॥ ట.వి. శర్మ
- తెలుగు బోధన పద్ధతులు - డా॥ డి. సాంబమూర్తి
- పాతశాల పాలన, విర్యపూణ,
విద్య ప్రణాళిక, విద్య సాంకేతికత - డా॥ కె. లక్ష్మీనరసమ్మ
- అనియత విద్య - శ్రీ పి. రామచంద్ర పిట్టె
- జనాభా విద్య - శ్రీ పి. రామచంద్ర పిట్టె
- వయోజన విద్య - నిరంతర విద్య - డా॥ డి. సాంబమూర్తి

నీలకమల పాఠ్యకేవన్ ప్రై. లిమిటెడ.

ఎద్దుకేషవనల పాఠ్యప్రొఫెసర్ (ఎక్స్‌పోర్టర్ & ఇంపోర్టర్)
సుల్తాన్ బజార్, హైదరాబాద్ - 500 001. (ఆం.ప్ర.)
ఫోన్ : 591665, 4611674, 4614855.